

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
FÖLDRAJZTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET

**BÉLAPÁTFALVA
ÉS
TELEPÜLÉSCSOPORTJA**

BUDAPEST

1988

BÉLAPÁTFALVA ÉS TELEPÜLÉSCSOPORTJA
ÁLTALÁNOS TELEPÜLÉSRENDEZÉST
MEGALAPOZÓ TANULMÁNY

ELMÉLET—MÓDSZER—GYAKORLAT

48.

Magyar Tudományos Akadémia
Földrajztudományi Kutató Intézet
Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Osztály

Sorozatszerkesztő:

RÉTVÁRI LÁSZLÓ

BÉLAPÁTFALVA ÉS TELEPÜLÉSCSOPORTJA

ÁLTALÁNOS TELEPÜLÉSRENDEZÉST
MEGALAPOZÓ TANULMÁNY

BÉLAPÁTFALVA AND
ITS SETTLEMENT GROUP
BASIC SURVEY FOR GENERAL
MASTER - PLANNING OF SETTLEMENTS

Szerkesztette:

BERÉNYI ISTVÁN
TINER TIBOR

Irták:

BERÉNYI ISTVÁN, CSÉFALVAI ZOLTÁN, KÉRI ANDRÁS, KOCSIS KÁROLY,
KOVÁCS ZOLTÁN, LÓCZY DÉNES, PERGER ÉVA, POMÁZI ISTVÁN, TINER TIBOR

BUDAPEST, 1988

Lektorálta:

BELUSZKY PÁL
BORICS LÁSZLÓ
RÉTVÁRI LÁSZLÓ

Angol szöveg:

LÓCZY DÉNES

Kivitelezésben közreműködtek:

EVERS KRISZTINA, FÜLÖP JÁNOS, KERESZTESI ZOLTÁNNÉ, LACZKÓ MARGIT,
MOLNÁR MARGIT, NÉMETH JÓZSEF, POÓR ISTVÁN, TARPAY SÁNDORNÉ

ISSN 0139—2875
ISBN 963 7322 73 6

Készült az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetben

T A R T A L O M

	old.
Bevezetés.....	7
1. A településcsoport általános földrajzi és társadalom-tér-szerkezeti helyzete.....	10
2. A településcsoport természeti környezete és társadalmi hasznosításának átalakulása.....	13
2.1. Természetföldrajzi viszonyok.....	13
2.2. A környezethasznosítás változása.....	16
2.2.1. A természeti környezet adottságainak "funkcióváltó-zása".....	16
2.2.2. A terület- és földhasználat átalakulása.....	16
3. A lokális társadalmak főbb jellemzői.....	22
3.1. A települések társadalmi strukturájának összehasonlító vizsgálata.....	22
3.2. A települések társadalmának horizontális vizsgálata...	27
3.3. A lokális társadalom "közösségi életének" jellemzői...	28
3.4. A népesség térbeli mozgásjelenségei.....	33
4. A munkával összefüggő területi kapcsolatok.....	38
4.1. A településcsoport területi munkakapcsolatainak főbb irányai.....	38
4.1.1. A településcsoport külső területi munkakapcsolatai..	38
4.1.2. A településcsoporton belüli területi munkakapcsolatok.....	39
4.2. A falusi ipar.....	39
4.3. A mezőgazdaság.....	43
4.3.1. A földhasználat átalakulása az mgtsz-ben.....	48
5. Az ellátó és szolgáltató funkcióval kapcsolatos társadalmi magatartás és annak területi konzekvenciái.....	56
5.1. A kiskereskedelem.....	56
5.2. Az egészségügy.....	61
5.3. A szolgáltatások.....	61
6. Képzés és közművelődés.....	63
6.1. Az oktatás és a képzés.....	63
6.2. Közművelődési intézményrendszer.....	67
6.3. A népesség művelődési magatartása.....	68

7. A községcsoport közlekedési helyzete.....	73
7.1. A tömegközlekedés jellemzői.....	73
7.2. A helyi lakosság közlekedési szokásai.....	74
7.3. Az idegenforgalom fejlesztésének közlekedési felté- telei.....	80
8. Üdülés és idegenforgalom.....	82
8.1. Az üdülés és az idegenforgalom "működése".....	82
8.1.1. Állami és vállalati üdültetés, nem kereskedelmi jellegű idegenforgalom.....	82
8.1.2. Kereskedelmi jellegű idegenforgalom.....	83
8.1.3. Az üdüléssel és az idegenforgalommal kapcsolatos társadalmi magatartás.....	86
8.1.4. Az üdülés és az idegenforgalom hatása a funkció- nális térszerkezet átalakulására.....	87
9. Fejlesztési javaslatok.....	90
9.1. A településhálózati szerepkörök fejlesztése.....	90
9.2. A termelőfunkciók fejlesztése.....	90
9.3. A nem termelő funkciók fejlesztési lehetőségei.....	91
Summary.....	93
Melléklet.....	98

Bevezetés

Az MTA Földrajztudományi Kutató Intézet Gazdaság-és Társadalomföldrajzi Osztálya a Heves megyei Tanács-Tervező Vállalat megbízása alapján tanulmányt készített Szilvásvárad, Nagyvisnyó, valamint Bélapátfalva és településcsoportja általános rendezési terveihez. Erre az ÉVM 1983. évi "Regionális és településrendezési tervezés korszerűsítésének irányelvei" adtak lehetőséget, amely előírja a tervezés ujszerű tudományos megalapozását.

Eddigi kutatásaink adtak alapot ahhoz, hogy kísérletet tegyünk az alapkutatói eredmények gyakorlati alkalmazásának kipróbálására. Az új rendezési koncepció ugyanis jobban igényli az illető terület, település vagy településcsoport természeti-gazdasági-történelmi-társadalmi sajátosságainak ismeretét, hogy ennek felhasználásával a lokalitás érdekeinek jobban megfelelő általános rendezési tervek készüljenek.

Az új szemléletű tanulmányok készítését az is szükségessé teszi, hogy olyan településrendezési "alapegységeket lenne célszerű kialakítani, amelyek funkcionálisan is együttélnek, olyan lokalitások, amelyek hosszú távon a térség erőforrásait önállóan képesek hasznosítani, a társadalmi munkamegosztásba bekapcsolni. Az ilyen lokalitások általában hosszabb történelmi fejlődés eredményei, amelyek az alapfunkcióknak sajátos, rájuk jellemző, szükségleteikhez többé-kevésbé igazodó területi szerkezetét hozták létre. Ezért alapvető feladat a struktúra kapcsolatrendszerének tisztázása, és általános településrendezési konzekvenciáinak feltárása.

Az 1984-85-ben készült két alapozó tanulmányban a tervezés új elvárásainak kielégítésére tettünk kísérletet és ehelyütt a két vizsgálat eredményét, a tervezéssel való együttműködés tapasztalatait kívánjuk összegezni azzal a céllal, hogy néhány szempontot adunk az új típusú általános rendezési tervek tudományos megalapozásának módszertanához. E tanulmányunk tehát nem ad átfogó elemzést az illető tervezési területről, hanem inkább a feldolgozás koncepcióját, tematikáját és módszerét kívánja közreadni. Ugyanakkor a területről szerzett főbb információkat is szeretnénk összefoglalni, hogy ezek gyűjtésének, feldolgozásának, felhasználásának és értelmezésének módjára is utalhassunk.

A tanulmány elkészítése a társadalomföldrajzi és részben a szociálgeográfiai koncepciót követi: az előbbi a településkörnyezetet a társadalmi alapfunkciók összefüggő rendszereként fogja fel, s e rendszer tér-és időbeni átalakulásának a társadalmi struktúra megváltoztatásával összefüggő jelenségeit vizsgálja. A szociálgeográfia az alapfunkciók és az azokat "fenntartó" társadalmi csoportok /szociálgeográfia csoportok/ kapcsolata jellegének feltárására koncentrál.

A vizsgálat középpontjában tehát az ember mint társadalmi lény térbeli aktivitásának vizsgálata áll, amely aktivitás az ún. társadalmi alapfunkciók működésében, ill. működtetésében, ill. azok jellegében jut kifejezésre: abban, hogy az ember, ill. az emberek meghatározott csoportja rá jellemző módon lakik, dolgozik, igényli az ellátást és a szolgáltatásokat, az okta-

tást és a közművelődést, a szabadidő eltöltését és e szükségletek kielégítése térbeli mozgást, közlekedést tesz szükségessé. Az ember e funkciók meghatározott területi szervezetét és szerkezetét /infrastrukturáját/ hozza létre, amely a gazdasági-társadalmi fejlődés során a lokalitás objektív térszerkezeti elemeként van jelen, miközben az ember szükségletei, elvárásai megváltoznak.

Míg a kialakult funkcionális térszerkezet objektivelemei többé-kevésbé lokális zárt rendszert alkotnak, addig az ember mint társadalmi lény magatartása — ha magán is viseli a lokalitás jegyeit — alapjában véve az össztársadalom elképzeléseit, igényeit követi, tehát nyílt rendszer. Ezért megítélésünk szerint az általános településrendezés tudományos megalapozásával szemben jogos követelmény, hogy időben ismerje fel e két rendszer — a társadalmi és funkcionális térszerkezet — területi ellentmondásait, konfliktusait, s a rendezési alapelvek egyik alternatívája ezek feloldása legyen.

A másik konfliktusszituáció a lokális társadalmi és funkcionális térszerkezet és a vele szembeni külső regionális vagy össztársadalmi elvárás. Kérdés, hogy az adott lokális rendszer milyen feltételek mellett felel meg ennek a kihívásnak, milyenek lesznek elvárható reakciói?

A fenti koncepcióból következett, hogy tanulmányunk tartalma, "szerkezete" az alapfunkciók működésének társadalmi konzekvenciáit fogja át. Ennek ellenére a szűkebben értelmezett szakmai követelménytől el kellett térni, hiszen az általános településrendezést megalapozó tanulmányokkal szembeni követelmény szélesebb tartalmu. Ez a "kompromisszum" remélhetőleg mégis azt igazolja, hogy a társadalomföldrajzi vagy a szociálgeográfiai szempontu tanulmányok új információkkal segíthetik az általános terület- és településrendezést.

A feldolgozás módszere is eltér az eddigiektől, ha a statisztikai módszerekkel szemben nem is, de azokkal egyenrangu szerepet kapott a kérdőívek és interjúk információira alapozott analízis, helyzetelemzés. Az általános rendezési tervet megalapozó tanulmányok eddigi módszerétől eltérünk abban is, hogy részletesebben elemeztük a települések belső társadalmi funkcionális térszerkezetét, annak kölcsönkapcsolatait. Ennek szükségessége, úgy tűnik, a településnagyságtól és/vagy a belső funkcionális szerkezet átalakulásától függ. Esetünkben pl. csupán Béalápátfalva és Szilvássvárad belső szerkeztelemzésének volt értelme.

E tanulmányban kísérletet tettünk az alkalmazott földrajzi kutatás és az általános településrendezés összekapcsolására, ezért abban a tervezők — Borics László, Visnyei Györgyi, Fekete Zoltán és Veress Miklós — véleménye éppen úgy visszatükröződik, mint a lokális társadalmak képviselőié, ill. azoké, akik az alapozó tanulmányt készítették: Berényi I., Cséfalvay Z., Kéri A. /MTA RKK/, Kocsis K., Kovács Z., Lóczy D., Perger É., Pomázi I. és Tiner T.

A tanulmányunkban szereplő "Béalápátfalva és településcsoportja" megnevezés az általános rendezési tervfeladat szempontjából Szilvássvárad, Nagyvisnyó, valamint Béalápátfalva és településcsoportja /Béalápátfalva, Balaton, Bükkszentmárton, Mikófalva és Mónosbél/ két tervezési területi egységét fedi le. Társa-

dalomföldrajzi szempontból viszont funcionálisan összetartozó térszerkezeti egységről van szó, ezért célszerűnek látszott a két tervezési egységet a tanulmányban "összevonni", a hét települést együtt tárgyalni.

1. A településcsoport általános földrajzi és társadalom-társzerkezeti helyzete

Bélapátfalva és településcsoportja helyzeti energiája az első világháborút követő fejlődési szakaszban meggyengült, sőt a második világháborút követő gyors gazdasági-társadalmi fejlődési szakaszban tovább romlott. Mindez abból adódott, hogy a településcsoport Ózd, Kazincbarcika, Miskolc és Eger vonzáskörzetei közé ékelődik és valójában a megye perifériájára szorult.

Az említett iparvárosok vonzásintenzitása ugyanis már a kistérségben meggyengül, a települések városkapcsolatai többirányúak, egymást keresztezőek. A munkaalkalmak a népességet részben a borsodi iparvárosokhoz vonzották, ugyanakkor közigazgatási helyzetükből adódóan és nem utolsósorban a történelmi tradíciók alapján Egerhez kötődnek.

Ez a "periférikus" jelleg ugyanakkor bizonyos helyzeti energiához is juttatta Bélapátfalvát, hiszen a kistérség kedvező forgalmi pontjára épült, ahonnan az említett városok közel egyenlő távolságra vannak, a környék településeiből viszonylag könnyen felkereshetők. Ezért Bélapátfalva bizonyos kiskereskedelmi szerepkört már a két világháború között magához ragadott, ami az elmúlt két évtizedben tovább erősödött. Ma már a kialakuló kisvárosok bizonyos elemei is fellelhetők a településben. A településcsoporton belül Szilvásvár és Nagyvisnyó helyzeti energiája is kedvező, ha az idegenforgalomra és a városkönyéki üdülés további erősödésére gondolunk. A két község ugyanis az Eger--Miskolc--Kazincbarcika--Ózd által határolt térségnek majdnem a "középpontjában" fekszik, ami azt jelentheti, hogy hosszútávon a négy város hétvégi üdülőttelepüléseivé válhatnak.

A térség helyi energiája elsősorban Bélapátfalva fejlődését erősítette. A fa, a víz, a szén és a mészkő ösztönzője lett az iparfejlődésnek, bár az megrekedt a primér fázisban, a feldolgozó ágazatok nem tapadtak hozzá. Ezért az ipar mint településfejlesztő csak mérsékelten jutott érvényre, kevésbé, mint az a lehetőségekből következhetné. Így valójában egyik ipari tevékenység sem hozott magával szélesebb és differenciáltabb foglalkoztatási lehetőséget. Ebből is adódott, hogy Bélapátfalva az említett fejlődés ellenére sem vált "tisztá" ipari településsé, megrekedt a primér tevékenységek szintjén.

A helyzeti energia szempontjából Mónosbél, sőt részben Bükkszentmárton és Balaton sincs abszolút hátrányos helyzetben, az Észak-Magyarország felé irányuló forgalom ugyanis ezeket a településeket is érinti. Környezetük jellegzetes dombsági agrártáj, idegenforgalmi szempontból kevésbé attraktív, a falvak pedig már a 60-as években elveszítették tradicionális jellemzőiket. Ennek ellenére nem állítható, hogy a családi üdültetésnek nagytávon nem alakítható ki valamilyen formája. Ebből a szempontból kétségtelenül Mónosbél van előnyösebb helyzetben.

A Bélapátfalvához tartozó települések egyikében sincs — kivéve Szilvásváradot — olyan helyi energia, amely hosszútávon vagy akár nagytávon képes lenne a településfejlesztés jellegét alapvetően megváltoztatni. Mégis a kistérség helyzeti energiája — Eger és a borsodi iparvidék közelsége —, valamint a helyi energiák elégségesnek látszanak ahhoz, hogy a né-

pességszám — ha a korábbinál alacsonyabb szinten is —, de stabilizálódjék. Kivételt az említett Szilvászvárad és részben Nagyvisnyó jelent, amelyek helyi energiáját mindenekelőtt a Bükk ÉNy-i peremén bevágódott festői völgyek /Szalajka-völgy, Bán-völgye stb./, a bővizű karsztforrások és a kiterjedt erdőségek adják. A Bükk és az Upponyi-hegység közé szorult kis medencék, és a Bükkből beléjük nyíló völgyek torkolatában ült települések fejlődését ezek az energiaforrások évszázadok óta biztosították.

Igaz, a felszabadulás után e két település helyzete is kritikusabbá vált, mert:

- a gyorsan fejlődő iparvárosok /Ózd, Kazincbarcika, Miskolc/ árnyékába, vonzásába kerültek, ami felerősítette a munkakerő elvándorlását;

- az erdő államosításával, majd a termelőszövetkezetek megalkotásával meggyengült a községek fejlesztési lehetősége, mert a helyi erőforrás /mindenekelőtt az erdő- és vadgazdálkodás/ gazdasági eredményei máshol csapódtak le, sőt

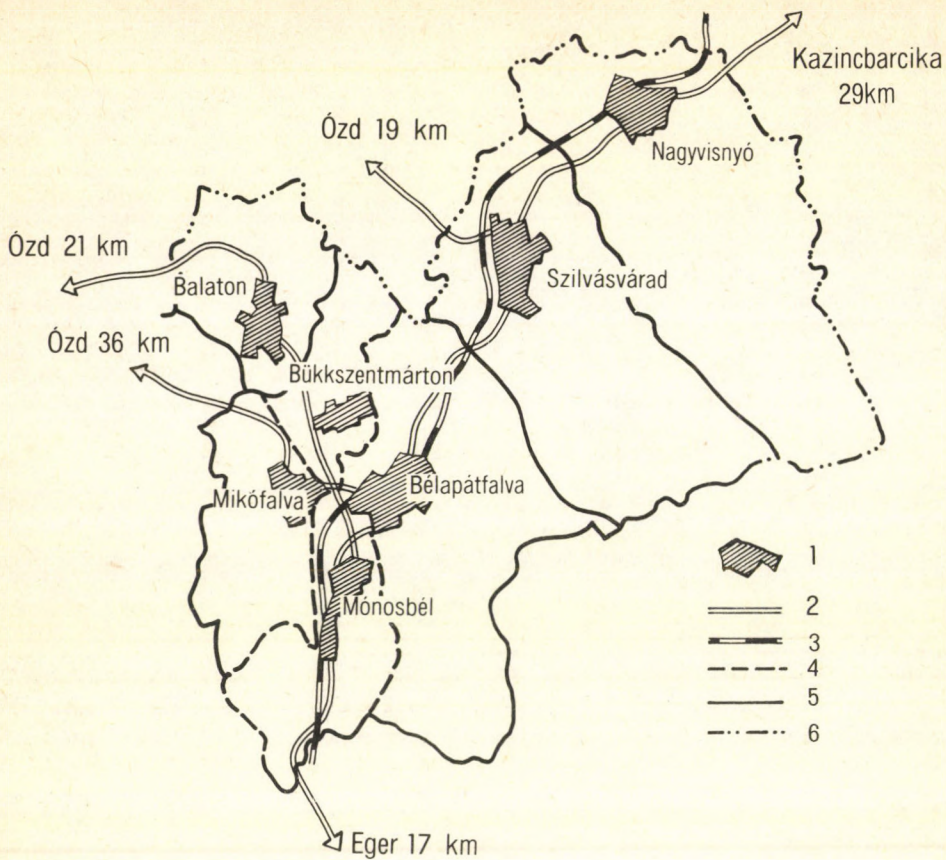
- a bővizű karsztforrások felhasználási lehetőségét is elveszítették.

Mindezek ellenére ma mindkét településnek reális esélye van az idegenforgalmi potenciál hasznosítására. E téren Szilvászvárad helyzete a legelőnyösebb, mert országos jelentőségű üdülőhellyé nyilvánították, amivel megkapta azt a lehetőséget, hogy a rendelkezésre álló helyi energiaforrásokat egy funkció kiépítése érdekében felhasználja.

A településcsoport társadalom-térszerkezeti helyzete relatív perifériális és relatív passzív jellegű, mert országhatármenti, árnyékban lévő terület. A térség másrészt Heves és Borsod-Abauj-Zemplén megyékhez viszonyítva két közigazgatási terület perifériájára szorult. A relatív területi passzivitás elsősorban abban jelentkezik, hogy a kistérség erőforrásai csak részben és külső hatásra hasznosulnak. A lokális társadalmi csoportok tagjai el is vándorolnak, miközben a térségi erőforrások jórészt kihasználatlanul maradnak.

A relatív passzív jelleg módosulása, a kistérség dinamizálása a központ-periféria viszony további javulásától, fejlődésétől függ, mindenekelőtt attól, milyen intenzitással képes Eger vonzáskörzetéhez kapcsolódni. Ugyanis a településcsoportnak nincsen olyan belső erőforrása, amely a terület társadalmának egészét képes lenne helyben aktivizálni, másrészt a korábban említett ipari központok /főként Ózd és Miskolc/ dinamizmusa is visszaesőben van.

A lokalitáson belül Bélapátfalva és Szilvászvárad rendelkezik olyan innovációs képességgel, amelynek révén magukhoz köthetik és dinamizálhatják a környezetükben levő kisebb településeket. E két település eltérő funkciói révén lokális térszervező mag lehet, mivel a településcsoport már kívül van Eger jelenlegi, ill. tervezett agglomerációján /1. ábra/.

1. ábra. A vizsgált terület elhelyezkedése

1 = beépített terület, 2 = közút, 3 = vasútvonal, 4 = közös tanácsú községeket elválasztó határ, 5 = közös tanácsú községek közös határa, 6 = megyehatár

Fig. 1 Location of study area

1 = built-up area, 2 = public road, 3 = railway, 4 = boundary between villages of common council, 5 = municipal boundary, 6 = county border

2. A településcsoport természeti környezete és társadalmi hasznosításának átalakulása

2.1 TERMÉSZETFÖLDRAJZI VISZONYOK

A természeti környezet a településcsoportot három, jól elkülöníthető területi egységre tagolja:

- Szilvásvárad és Nagyvisnyó az Északi-Bükk és az Upponyi-hegység között elnyúló Észak-bükki-előtérrel /vagy Bükkháttól/, amelynek legalacsonyabb része 290 m tszf.-i magasságon fekszik, a Bükk-fennsík peremén emelkedő kövekig /Istállós-kő, 958 m/ terjed. Természetföldrajzi szempontból több magassági övezetből tevődik össze. A községek belterülete és a fejlesztés céljából számba vehető területek a Szilvás-, ill. folytatásában a Bán-patak törésvonalon kialakult völgyében, ill. az ehhez csatlakozó hegyláb felszíneken terülnek el. A törésvonalat általában délről miocén üledékek /foraminiferás fehér agyag, csillámos-márgás aleurit, homok, homokkő és kavics/ kísérik, még délebbre felső-karbon sötétszürke agyagpala és homokösszlet következik mészkő-lencsékkel. A pliocén-ópleisztocén hegyláb felszint ÉK-DNy-i és erre merőleges törések tagolják, ezért egyenletesen lejtő hegyláb felszín-jellege kevésbé határozott. A fő törésvonal északi oldalán fordulnak elő a legidősebb, a variszkuszi hegységképződésben meggyűrt kőzetek /alsókarbon szürke mészkő/.

- Bélapátfalva és közvetlen környezetébe tartozó öt község közül maga Bélapátfalva /311 m tszf.-i magasságban/ és Mónosbél /300 m/ közvetlenül a Bükk hegység nyugati lábánál fekszenek. Bélapátfalva külterületének legmagasabb pontja az Őr-kő /876 m/, a község fölött emelkedik a 816 m-es Bél-kő részben már lebányászott röge.

- Mikófalva, Bükksszentmárton és Balaton — bár tszf.-i magasság tekintetében szintén 300-350 m között fekszenek — a Bükki-előtér /vagy Bükkhát/ más természeti adottságu tájrészletébe tartoznak.

A hegylábi sávot felépítő főbb kőzetek: A községek belterületén kárpáti agyag, homok és homokkő, 400-450 m magasságtól fölfelé a felszínre bukkan a sötétszürke ladinai /középsőtriász/ pala, homokkő, tüzköves mészkő vagy kovapala közbetelepülésekkel, majd megjelenik a középső-triász fennsík mészkarros felszíne. A 10-20 cm-es rétegekből álló mészkő igen tiszta, ipari feldolgozásra alkalmas. Ezeket kivül Mónosbél-től keletre, a Hársas-tetőn már előfordulnak a felsőkréta vulkánosság emlékei /diabáz, gabbro, ultrabázit/, amelyeket a község közigazgatási határához közel, a tardosi kőbányákban bányásznak. A bizonytalan korbesorolású vulkáni anyag egyetlen összefüggő erupciós működési szakasz terméke. A diabáz üveges, mikrokristályos, mandulaüreges megjelenésű, a gabbro átmeneti formáival. A vulkáni anyag a felszínen ÉK-DNy-i vonulatot alkot. A Bükkhát belső területeihez tartozó, a Heves-Borsodi-dombság felé átmenetet jelentő községterületek felszínét lazább kárpáti homokos és agyagos üledékek építik fel.

Mikófalva környékén riolittufahátakkal, Balatonnál pannon

agyaggal, az Eger-patak forrásvidékénél lajtamészke-előfordulásokkal találkozhatunk. A Mónosbél-Szilvásvárad közötti fő törésvonal mentén felszálló vizek hozták létre a miocénban Mikófalva földtani nevezetességét, az egykori tenger által partra vetett kovásodott fatörzseket. Geomorfológiai értelemben a terület keletről nyugatra középidői kőzeteken kialakult meredek hegyláb-lejtőből harmadidőszaki kőzeteken kiformalódott, majd lineáris erózióval dombsággá szabdalta hegyláb felszínbe megy át. Az utóbbin a jégkori és a jelenkori felszínalakító folyamatok jelentős munkát végeztek, a harmadidőszaki laza üledékeken gyakoriak a kuszásos mikrolépcsők /pl. a Páka-tetőn Bélapátfalva és Bükk-szentmárton között/, valamint a kisebb csuszamlások.

A hegyláb zóna, de különösen Szilvásvárad környékének vízföldrajzi képét a források és a Bán-patak vízgyűjtőjébe /260,3 km²/ tartozó patakok határozzák meg. A kevésbé vízzáró /helvét agyag, homok, homokkő/ felszíneken a jelentős /átlagosan 50-55 %-os/ beszívárgás következtében a vízfolyáshálózat ritka. A karsztvíz-szint 180-200 m mélységben húzódik, a karsztvizek vegyi összetétele kedvező /Ca-Mg hidrokarbonátosak/, egyes hegységperemi kutak vize N-K hidrokarbonátos. A legbővizűbb a Szalajka-forrás 200 liter/perc minimális, és 21 500 l/perc maximális vízhozammal, hőmérséklete 7,8-8,6° C. Kiegyenlítettőbb az Erdei Múzeumnál kibukó Szikla-forrás /min. 300 l/perc, max. 13 000 l/perc/, vízhőmérséklete 10,2-10,6° C. A források vizét összegyűjtő Bán-patak vízhozama 0,025 m³/sec között ingadozik, a középvízhozam /0,80 m³/sec/ és a nagyvízhozam aránya 1:75 Felső /Nagyvisnyó fölötti/ szakaszán a völgytalp teraszozásával a kiszélesedő részeken lehetséges lenne üdülési célú fejlesztés, de számolni kell a hirtelen hóolvadás során várható árvizekkel, ezért a te-reprendezéskor a vízelvezetést meg kell oldani. A vízgazdálkodás javítása érdekében szükségessé váló duzzasztásokat vízzáró üledékekből álló felszíneken /agyagpalán/ célszerű megvalósítani. Kívánatos a rendelkezésre álló vízkészletek célszerűbb elosztása: a jó minőségű karsztvíz felhasználása az ivóvízellátás és halastavak céljára, az iparivíz-szükségletet pedig felszíni vízkivétellel kell kielégíteni.

Bélapátfalva és környéke vízföldrajzának fő jellemzője, hogy a Bélapátfalva és Mónosbél felett megjelenő tüzköves mészkő már közepes vízáradékképességű, de forrásokban még gazdag terület /Bélháromkut/. A források Ca hidrokarbonátos jellegűek, jelentéktelen Mg tartalommal. A Bükk Nagy-fennsíkjának a vize Bélapátfalva-Mikófalva vonalában áramlik /10-15 m³/perc vízhozammal/. Ez a vízmennyiség az Eger-patak vízgyűjtőjébe jut, amelyhez az öt község területe tartozik. Az Eger-patak vízjárására két magas vízállású időszak jellemző: az egyik a tavaszi hóolvadás idején következik be /a vastag hótakaró olvadása gyakran heves árhullámot idéz elő/, a másik a nyári esők időszaka. Az Eger vízgyűjtőjére csak részben terjednek ki a Bükk keleti felét bőven öntöző esők, viszont itt található a Bükkvidék legnagyobb esésű vízfolyásai /Recska-patak 40 %/, az Eger esése viszont csak 7 %. Az Eger-patak szélsőséges vízjárású, felső vízgyűjtő területe a Bükk legcsapadékosabb részén, kívül esik. A bélapátfalvi Gyári-tó 1,9 ha területen 34 000 m³ vizet tárol, ipari felhasználás /cementgyár/ és halászat céljára.

Az éghajlatot jellemző ariditási index értéke Bélapátfalván 1,13, ami mérsékelt száraz éghajlatot jelent. Ezt részben

ellensúlyozza a tenyészidőszak átlagos hőmérséklete alapján a-
adódó mérsékelt hűvös /ill. hűvös/ éghajlat.

Bélapátfalva havi csapadékátlagai a következők /mm/:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
28	29	36	45	64	75
VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
59	56	48	49	51	37

Évi csapadékátlag: 577 mm.

A tszf-i magasságnak megfelelő cspadékösszegetől kb. 10-15 %-os elmaradás tapasztalható. A hótakarós napok száma átlagosan eléri az évi 35-40-et. A vegetációs időszak hossza kb. 170 nap.

Mindez Bélapátfalva közvetlen környékére is jellemző bár Szilvássvár és Nagyvisnyó valamivel hűvösebb klímájú, különösen a Szalajka-völgy, ahol a csapadék is kb. 10 %-kal több. A tenyészidőszak középhőmérséklete 13,0-15,0°C között van, a téli napok száma 35-40, a nyári napoké 60-70 körül mozog. A legcsapadékosabb hónap itt a június, legszárazabb a szeptember.

A terület talajai főként agyagos vályog mechanikai összetételű, nem podzolos, agyagbemosódásos erdőtalajok. Az erdőterületeken ranker és erubáz talajok is előfordulnak. Csak az Eger völgyében találunk réti talajokat. Az erdővel fedett hegyláb-lejtőn és az Eger völgsíkján kívül a talajerózió az átlagosnál jóval nagyobb mértékű. A termőréteg több, mint 70%-a pusztult le a Balaton-Bélapátfalva közötti sávban, az Eger forrása által aprólékosan felszabdalt vidéken.

A jelenleg szántóföldként vagy gyümölcsként hasznosított területeken az egykori erdőtalajoknak /amelyek közül az agyagbemosódásos típus uralkodott/ már többnyire a C szintje van a felszínén, a Nagyvisnyó feletti felszabdalt gerinceken /pl. Méhecső-oldal, Táró-bérc/ a lineáris erózió is jelentős. Az agyagos-homokos háta tetőfelszíneit nemcsak mezőgazdasági szempontból, hanem tájésztétikai megfontolásokból is ajánlatos fűvesíteni /legelőként hasznosítani/, ill. a nehezen megközelíthető helyeken erdősíteni. Tájképi szempontból negatív jelenségek a déli perem szárazvölgyei, és a felhagyott kőbányák sebhelyei. A bozótos szárazvölgyekben tereprendezéssel meg lehet akadályozni a degradált növényzet továbbterjedését. A kőbányák közül a nagyvisnyói vasutállomásnál levő védett földtani érték. Kivánatos környékének parkosítása és megfelelő magyarázó-tájékoztató táblák elhelyezése.

A térség növényzetét a környék talajviszonyai határozzák meg. Az agyagbemosódásos barna erdőtalajokat nagy fatermőképesség jellemzi. A fafajok gyakorisága a következőképpen alakul: a hegyláb-lejtőn kocsánytalan tölgy Bélapátfalva környékén 30-50 %, Mónosbél-től délre 10-30 %, bükk Bélapátfalva fölött 1-10 %, Mónosbél-től délre 50 % fölött. Gyertyán 1-10 %, akác csak az erdő peremén fordul elő keskeny sávban. A Balaton község környéki erdőkben a faállomány 1-10 %-a akác, 5-20 %-a gyertyán, 40 % fölötti része csertölgy, 10 % alatt bükk, 10-30%-a kocsánytalan tölgy.

Szilvásvárad környéke már kedvez a betelepített fenyveseknek. 400 m fölött jelennek meg a gyertyános tölgyesek, majd egyre nagyobb foltokban a bükkösök. A Bükk északi lejtőjén a fajok elterjedése: kocsánytalan tölgy 10-30 %, cser és gyertyán 10 % alatt, akác 5 %, bükk 40-50 % (kb. 600 m fölött).

2.2 A KÖRNYEZETHASZNOSÍTÁS VÁLTOZÁSA

A természeti környezet társadalmi igénybevétele lehet funkcionális jellegű, amely esetleg nem jelenti az illető adottság átalakítását, jellegének megváltoztatását, és lehet konkrét területfelhasználási szempontu, amikor a hasznosítással megváltoztatjuk az elem strukturális helyzetét a természeti rendszerben. Az előbbire példa az erdő idegenforgalmi, üdülési jellegű hasznosítása, míg az utóbbira a földhasználati mód megváltoztatása.

2.2.1 A természeti környezet adottságainak "funkcióváltozása"

A természeti adottság "funkciója" a társadalmi hasznosítás során változik vagy a jelentősége csökken, ill. nő, és az is lehetséges, hogy addig kevésbé értékelt tulajdonsága kerül előtérbe, azaz más funkciót tölt be a társadalmi térben.

A település csoportban ilyen adottságnak tekinthető az erdő, amelynek évszázadokon át csupán gazdasági jelentősége volt. Az erdőgazdaság persze ma is fontos népességmegtartó és gazdasági erőforrás a térségben, de a turizmus, a tartós és hétfégi üdülés-pihenés erősödésével inkább a "jóléti-erdő" jelleg erősödik.

Mindez az erdő olyan társadalmi hasznosítását jelenti, amely nem eredményezi a faállomány nagymérvű cseréjét, a tevékenység folyamatos fenntartására, megújítására helyeződik, amellyel az erdő üdülési-pihenési vonzóereje fenntartható. Ezzel az erdő mint ökológiai rendszer az intenzívebb hasznosítás ellenére sem módosul. Az erdőnek ezt az új funkcióját és magát az erdőt is sokkal inkább veszélyezteteti pl. a belpátfalvai cementgyár és az ezzel összefüggő tájrombolás.

A hosszú vagy nagytáv végén célszerű lenne a tevékenység felszámolásának lehetőségét megvizsgálni, hiszen az 50-60%-os kihasználtsággal működő üzem fenntartásának ma nincs sok értelme.

A térség másik nagy értéke a karsztvíz. A Szalajka-völgy bővizű forrásai fölött azonban ma a borsodnádasdi lemezgyár diszponál és a kitűnő minőségű víz iparivízként hasznosul. Az ipar vizellátása víztározók építésével (pl. a Bán völgyében) úgy lenne megoldható, hogy a karsztvíz a lakosság és az idegenforgalom számára felszabadulna. Így a karsztvíz is egy olyan új funkciót hordoz, amely az erőforrás eddigieknél racionálisabb hasznosítását jelentené.

2.2.2 A terület- és földhasználat átalakulása

Belpátfalva és település csoportja az Eger-patak felső folyásán kialakult 250 m átlagos tszf-i magasságu "medence" pere-

mén helyezkedik el, az erdőhatár és a vízjárta patak völgyek közötti sávban. Ez alól csupán Mikófalva kivétel, mivel e település az Eger és mellékpatakjai találkozásánál épült ki. A medence falvainak területfelhasználása a felszabadulásig alig módosult, az évszázadok alatt kialakult agrártáj megőrizte eredeti képét. A múlt század végén és a századfordulón csupán a vasut és a közut építés, valamint a falvak terjeszkedése csökkentette a szántó, de méginkább az erdő területét.

A felszabadulás után a szénbányászat fejlesztése, a cementgyár felujtása és bővítése jelentősen csökkentette a mezőgazdasági területet (1., 2. táblázat), különösen Mónosbélén és BÉlapátfalván nőtt számottevően (1935 óta kb. 60 %-kal). Mónosbél, ill. Bükk-szentmárton esetében a bányászat csökkentette az agrárterületet.

A beépítés BÉlapátfalván erősen intenzív, ami ugyanakkor környezetvédelmi követelmények figyelmen kívül hagyásával valósult meg. Sajnálatos ez, mert a kialakult funkcionális térszerkezet ma már alig módosítható. A helyzetet lényegesen javítaná, ha a régi cementgyári terület a tájrekonstrukció révén a zöldövezethez visszakerülne. Ezt az is indokolná, hogy ezzel a felújított műemléktemplom, a Bükk, a tó és a rekonstruált terület egységes üdülőkert képezhetne. A település területfelhasználási helyzetét az is tovább rontotta, hogy a térség mezőgazdasági nagyüzemi központját is itt jelölték ki.

A településcsoport területfelhasználásának javítása érdekében már rövid távon törekedni kell a beépítés dekoncentrálására. Az új mezőgazdasági üzemi épületeket, esetleges melléküzemek telephelyeit a környező községekbe kell telepíteni. Erre alkalmas Mikófalva, Balaton és részben Bükk-szentmárton és Mónosbél környezete. Ez utóbbi település területének egyharmada a Bükki Nemzeti Park területéhez tartozik.

A településcsoport mezőgazdasági területét elsősorban a medence központi területén érdemes fenntartani. A peremvidék 10-20 %-os lejtőin legeltetésre alkalmas gyepgazdálkodás, a korábbi erózióveszélyeztetett mezőgazdasági területeken pedig az erdősités növelése célszerű.

Az erdő nagysága Mónosbél kivételével valamennyi községben nőtt az elmúlt fél évszázad alatt és elérte a múlt század végi kiterjedését. Ez a folyamat összhangban van a településcsoport megváltozott gazdasági-társadalmi funkciójával. A hosszútávú tervidőszak végére a területfelhasználásban bizonyos "egyensúly" érhető el, ami jobban megfelel a környezeti és a jelen gazdasági-társadalmi adottságoknak.

A földhasznosítás átalakulásának fő jellemzője a mezőgazdasági terület csökkenése. A beépítés következtében csak BÉlapátfalván csökkent a mezőgazdasági terület, de ez a folyamat még nem tekinthető befejezettnek. BÉlapátfalva és a településcsoport funkcionális gazdagodásából, az intézmények kiépüléséből szükségszerűen adódik a beépítés növekedése, ami elsősorban a mezőgazdasági terület rovására történhet. A termőfölddel való racionális gazdálkodás azonban megkívánja, hogy a legkevesbé értékes mezőgazdasági területeket vegyük igénybe egyéb célokra. Ilyen területsávnak tekinthető a Mónosbél-BÉlapátfalva-Szilvásvárad közötti műút 300-400 m-es tszf-i magasságu hegylábi övezete. E sáv kiépítésével növekedne ugyan a települések "utcás"

1. táblázat. A művelési ágak százalékos változása 1935-1970 között (1935=100 %)

Szántó	Kert, gyümölcsös	Szőlő	Rét	Legelő	Mezőgazdasági terület	Erdő	Művelés alól kivont terület
82,6	336,4	-	68,1	Balaton 95,7	90,00	132,7	125,6
84,2	192,1	111,1	109,5	Bélapátfalva 65,7	81,00	105,5	157,4
93,4	238,9	-	67,2	Bükkszentmárton 92,7	94,1	138,5	103,5
72,1	443,8	-	58,2	Mikófalva 129,2	97,7	105,6	126,7
86,4	89,2	-	63,5	Mónosbél 82,3	82,3	106,4	222,1
55,6	351,1	84,2	89,1	Szilvásvárada* 114,9	86,8	92,4	170,6
53,8	191,2	-	46,7	Nagyvisnyó* 194,3	92,3	100,9	145,6

* 1935--1980 között.

2. táblázat. A területfelhasználás megoszlása 1935-ben és 1970-ben, %

Település	1935			1970		
	Mezőgazdasági terület	Erdő	Művelés alól kivont terület	Mezőgazdasági terület	Erdő	Művelés alól kivont terület
Balaton	75,5	19,2	5,3	40,6	26,0	7,4
Bélapátfalva	32,7	62,6	4,7	27,1	66,2	6,7
Bükkszentmárton	73,8	20,1	6,1	66,8	26,9	6,3
Mikófalva	90,7	0,8	8,4	87,8	1,9	10,3
Mónosbél	41,2	55,8	3,0	33,4	59,8	6,8
Szilvásvárada	31,0	66,0	3,0	27,2*	68,9*	4,6*
Nagyvisnyó	29,1	68,5	2,4	27,0*	69,5*	3,5*

* 1980

jellege, de e peremterület beépítésre alkalmasabb az alacsonyabban fekvő medencéknél, völgytalpaknál, mert kevésbé ködös, párázás, nyirkos; a szmog nehezebben üli meg, a korai és kései fagyok veszélye is kisebb. Egészében e területsáv mezoklimája - ÉNy-i fekvése ellenére - jobb, mint a központi síksági területé.

A településcsoport mezőgazdasági területén belül különösen a szántó csökkent erőteljesen (3. táblázat), átlagosan 20 %-kal. Ez Balaton környezetében volt a legnagyobb méretű. A bányászat, az ipar és a települések terjeszkedtek e művelési ág rovására. A szántó felhagyása a 300-350 m körüli tszf-i magasságu, 10 %-nál meredekebb lejtőkön indokolt is. Ugyanakkor a településcsoport által közrefogott terület jobb talaju szántóinak hasznosítását szükséges fenntartani.

A kert, gyümölcsös területe általában megduplázódott az elmúlt évtizedek alatt. Különösen a zártkertek kialakítása lehet indokolt a mezőgazdasági művelésre nagyüzemi szempontból alkalmatlan területeken. Ezért célszerű a rövidtávu terv során ilyen célú területértékelést végezni. Szőlőterület csupán Bélapátfalva környezetében van, amely inkább a "zártkert" kategóriába sorolható és nem árutermelő jellegű. A gyepterület (rét, legelő) egészében szintén csökkenő tendenciájú, de elsősorban a rét, amelynek területe 40-50%-kal esett vissza. Ugyanakkor a legelő néhány településben - Balaton, Mikófalva - számottevően nőtt a szántó rovására.

A mezőgazdasági földhasználat térbeli szerkezetének kialakításakor a mezo-és mikroklímátikus adottságokat és a lejtésvi-szonyokat döntő fontosságúnak kell tekinteni. A talajminőségnek e térségében, úgy tűnik, másodlagos szerepe van a földhasználat területi különbségeinek kialakulásában.

Év	Szántó	Szőlő, gyümölcs	Rét	Legelő	Mezőgazdasági terület	Erdő	Nádas	Művelés alól kivont terület	Összesen
Mónosbél									
1895	610	39	174	217	1040	1429	-	58	2527
1913	660	34	138	226	1058	1428	-	82	2568
1935	617	37	145	260	1059	1432	-	77	2568
1962	576	25	101	266	968	1413	-	185	2566
1980									
Szilvásvár									
1895	698	56	132	329	1215	2478	-	67	3760
1913	731	78	131	288	1227	2478	-	75	3780
1935	684	66	120	315	1186	2484	-	102	3772
1962	637	118	172	189	1116	2521	-	143	3780
1980	380	181	107	362	1030	2579	-	174	3783
Nagyvisnyó									
1895	706	33	166	329	1234	2965	-	92	4291
1913	725	26	166	314	1231	2970	-	94	4295
1935	749	36	154	320	1259	2960	-	103	4322
1962	691	65	127	315	1198	2968	-	130	4296
1980	403	65	72	622	1162	2987	-	150	4299

3. A lokális társadalmak főbb jellemzői

Ahogy arra a bevezetőben utaltunk, egyik legfontosabb feladatunknak ítéljük a tervezési terület társadalmi valóságának, a közösségi lét feltételeinek megismerését, ami nyilvánvalóan több, mint a községek demográfiai helyzetének leírása. Ez a munka a tradicionális népszéköföldrajz tartalmától is eltér, mert a "közösségben élés" konzekvenciáira is figyel, azokra a hatásokra, amelyek az egyén vagy csoport magatartását - elsősorban térbeli magatartását - befolyásolják. Ezek a lokális társadalmi valóságban létező "erővonalak" jelentősen módosíthatják a kívülről jövő településfejlesztési, ill. -rendezési elképzeléseket. Szükségünk van tehát az elvárható társadalmi reakciók felmérésére, számításba vételére, ami persze még nem jelenti e reakciók szükségszerű beépítését.

Az ilyen tágan értelmezett társadalmi valóság megismerésének szükségképpen két útja van: egyrészt használnunk kell a demográfiai viszonyokra vonatkozó, ismert tartalmu statisztikai adatokat, hogy a települések a főbb jellemzők alapján összehasonlíthatók legyenek, másrészt olyan lokális empirikus felvételezésre van szükség, amellyel az előzőekben felvetett kérdésekre felelhetünk.

3.1 A TELEPÜLÉSEK TÁRSADALMI STRUKTÚRÁJÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

A fentieknek megfelelően első lépésként a népszéköszámváltozás és annak 2000. évig szóló prognóza, a kor-és foglalkozási szerkezet, vándorlási egyenleg stb. alapján jellemeztük az egyes lokalitások helyzetét. Ezek az indikátorok azt az alapvető különbséget tárták fel a települések között, amelyek a társadalmi-gazdasági fejlődés során kialakultak, s amelyek megmutatják a települések általános térségi helyzetét.

A helyzetet "visszaadó" információtömeg (2. ábra) viszont elsősorban a települések dimenzionális különbségeit emeli ki, noha a minőségi és a strukturális jellemzők is jelen vannak. A települések közötti minőség elsősorban a strukturális különbségekkel jellemezhető, amely az információnak mintegy a második szintjét jelenti. Csak a részletesebb elemzéssel tűnik szembeötlővé az, hogy pl. Szilvásvárad - noha csak feleakkora nagyságu település, mint BÉlapátfalva - a foglalkozási szerkezet alapján "urbanizáltabbnak" tűnik szomszédjánál. Végül lehetőség van az indikátorok közötti kapcsolat, az ok-okozati összefüggések felismerésére, ami az információ harmadik szintjét jelenti.

Összegezve a 2. ábra információit, megállapítható, hogy BÉlapátfalva és település csoportjának népszéköszáma valamivel kevesebb, mint 10 000 fő, de a térségben husz évvel korábban is alig éltek többen (hózzávetőlegesen kb. 100 fővel), ami viszonylagos társadalmi stabilizáltságra utal. A községek többségében a lakosságszám 1960-ban érte el a maximumot, és ezt követően - BÉlapátfalva kivételével - lassu csökkenés következett be (4. táblázat).

4. táblázat. A népességszám alakulása 1900-1983 között, fő

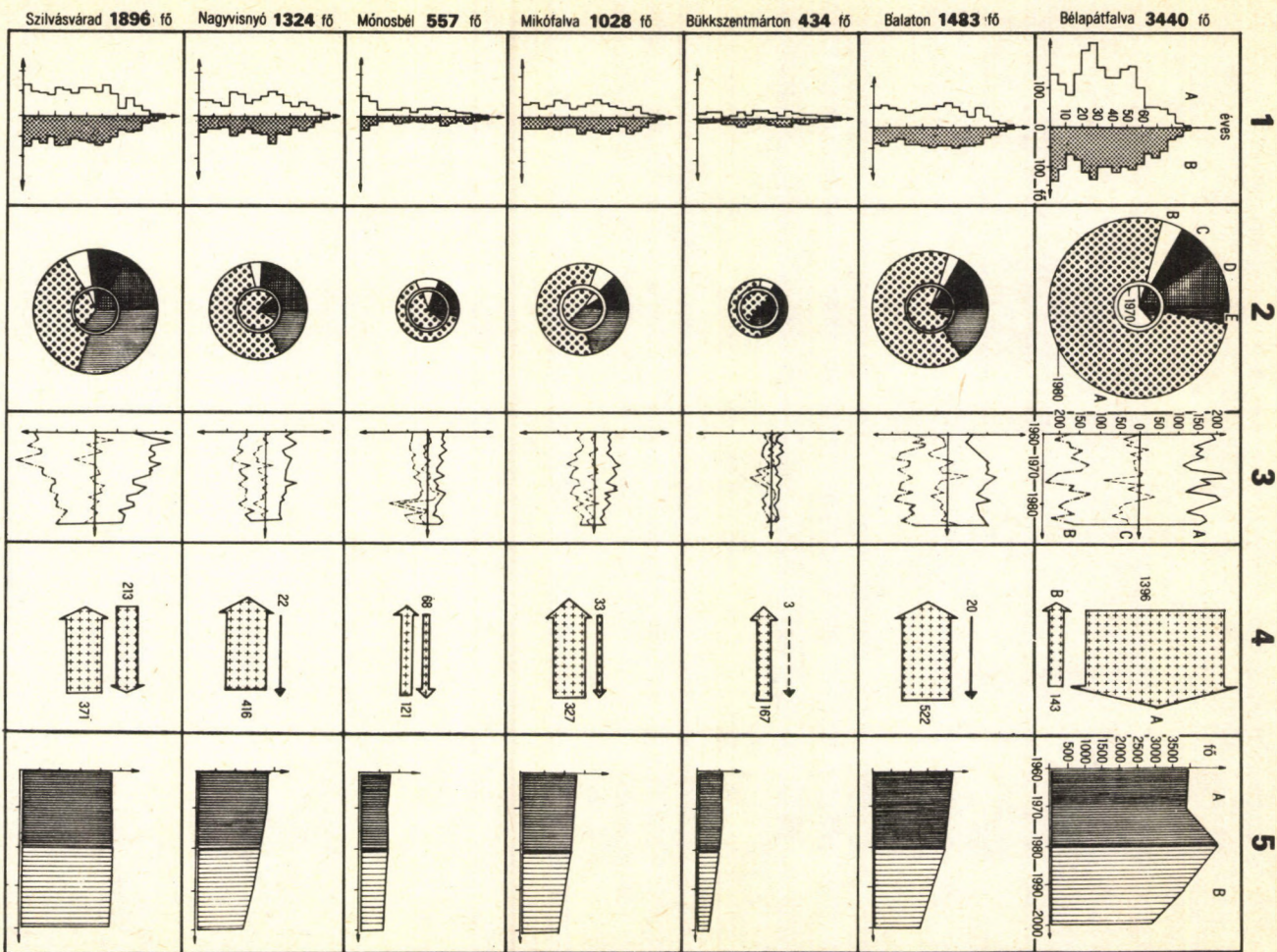
Év	Bélapát- falva	Mikó- falva	Mónos- bél	Bükkszent- márton	Bala- ton	Szilvás- várad	Nagy- visnyó
1900	1466	1022	246	419	914	1079	1066
1930	2172	1090	393	475	1332	1469	1320
1941	2248	1107	412	450	1561	1438	1385
1949	2412	1127	404	445	1689	1635	1427
1960	2800	1155	564	454	1574	1965	1573
1970	2786	1114	550	469	1589	1990	1563
1980	3440	1028	557	434	1483	1930	1368
1981	3397	1013	546	426	1473	1848	1317
1982	3312	1006	515	423	1467	1841	1295
1983	3329	986	502	427	1439	1809	1280

Az említett viszonylagos stabilitás részben abból adódik, hogy a terület népességkibocsájtása már a századfordulón megkezdődött, és a két világháború közötti időszak "iparosítása" (cementgyár, szánbánya stb.) a meglévő népességet itt tartotta. A második világháború utáni extenzív iparfejlesztés a tágabb térségben tovább mérsékelte az elvándorlást. Mivel az agrártevékenység már a háború előtt sem jelentette az itt élő népesség kizárólagos megélhetési forrását, ezért a mezőgazdaság nagyüzemi átszervezése sem indikált jelentős elvándorlást. A térségnek ez a sajátos gazdasági-társadalmi fejlődése a népességet valamiféle "kiváró" magatartásra nevelte. Tény, hogy a közeljövő is inkább a helybenmaradást igéri, mert:

- a városi munkahelyek magasabb jövedelmet nyújtó lehetőségei mérséklődnek, különösen, ha
- a városi munkahelyek az eddigieknél kvalifikáltabb munkakerőt igényelnek, amellyel ezek a települések maguk is alig rendelkeznek,
- a városbátköltözés korábbi kedvező lakáshoz jutási feltételei romlanak stb.

Ugyanakkor az a benyomás alakult ki, hogy a falusi életfeltételek - munkahely, második gazdaság, ingázási lehetőségek, ellátás stb. - relative javultak, tehát a városba költözés mind nagyobb kockázattal jár.

Ezért logikai alapon úgy véltük, hogy az ÉSZAKTERV kormeg-
oszlásra és az elvándorlásra alapozott népességprognóza
(2. ábra, 5. oszlop), bármennyire korrektnek tűnik is, túlzó.
Noha kétségtelen, hogy népességcsökkenéssel kell számolni tér-
ségi viszonylatban és a települések többségében egyaránt. Béla-
pátfalva, Nagyvisnyó, különösen pedig Szilvásvárad ese-
tében azonban szerény népességnövekedés is elképzelhető, ha a
tervezett fejlesztések megvalósulnak. A jelenlegi népességmoz-
gási tendenciákból és a népesség lakóhelyigényéből kiindulva
inkább a népesség térségen belüli átrendeződésével lehet szá-
molni vagy legalábbis ennek a lehetőségét nem lehet kizárni.
(Ezt bizonyítja a kérdőíves felmérés néhány tapasztalata: A
"Hová tervezi az elköltözést?" vagy "Hová költözne szívesen?"

kérdésekre adott válaszok több, mint 60 %-a Szilvászváradot és BÉlapátfalvát jelölte meg.) Ha ezek a jelek nem is tekinthetők tervezhető ténynek, bennük mélyen gyökerező társadalmi magatartás lehet olyan "image", amely sajátosan motiválja az egyes településekről kiinduló térbeli mozgás tényezőjét.

A települések népességének korösszetétele a hátrányos helyzetű települések szimptomáit mutatja (2. ábra, 1. oszlop), azaz alacsony születésszám és elvándorlás tapasztalható, ami a lakosság előregedéséhez vezet. Az előregedés a tervezésbe vont térségben viszonylag lassu. Térségi sajátosság, hogy éppen a központi településben, BÉlapátfalván várható nagyobb ütemű előregedés az ezredfordulóig, mivel népességszáma 1960-1980 között a középgenerációk beköltözése révén emelkedett.

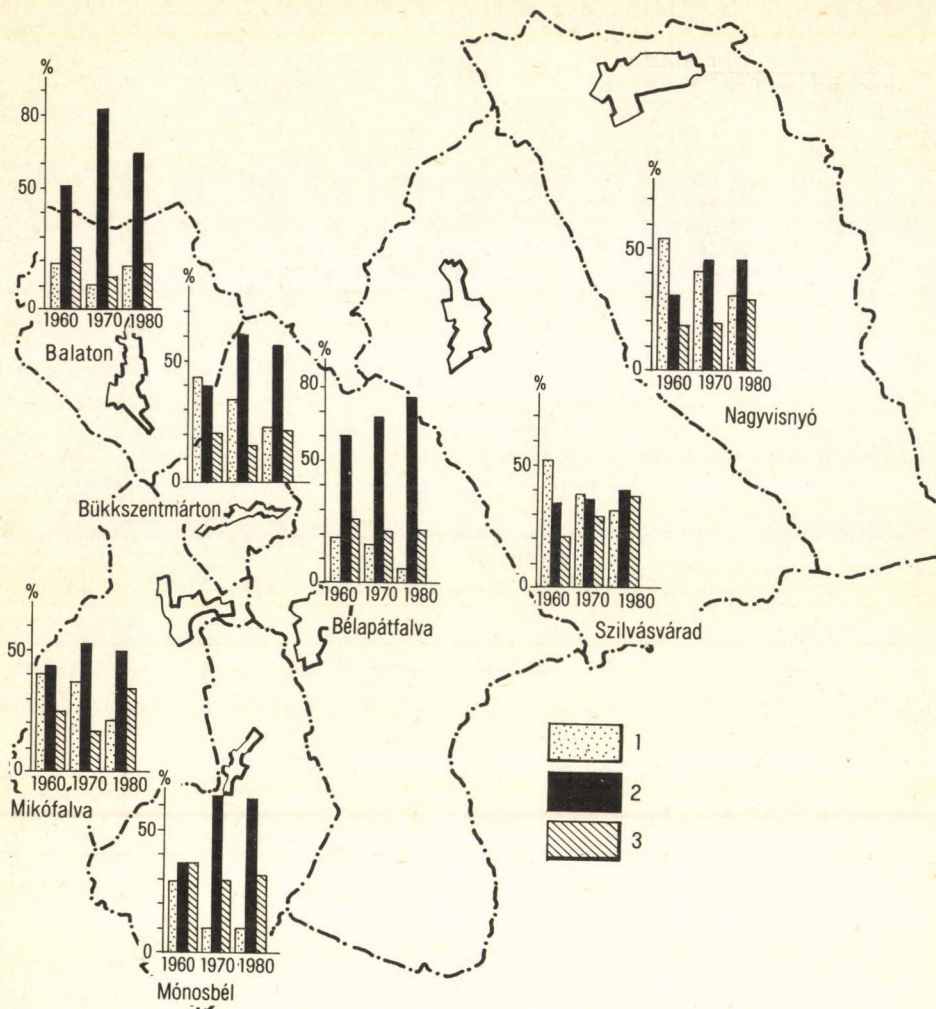
A térségi átlagnál nagyobb előregedésre Nagyvisnyó esetében is lehet számítani, ha tervezett idegenforgalmi jellegű fejlesztés nem valósul meg. Az elvándorlás okai között azonban ez esetben olyan társadalompszichológiai okok is szerepet játszhatnak, amelyek a többi településben nincsenek jelen. (A későbbiekben erre még visszatérünk.)

A népesség foglalkozási szerkezetének 1960-1980 közötti átalakulását a tercier szektorban foglalkoztatottak arányának növekedése jelzi, tehát ez alapján lassu "urbanizálódásról" beszélhetünk (3. ábra). E folyamat gyakran csupán a lokális társadalmi szférában, és nem az infrastruktúrában haladt előre. Egy ilyen ellentmondásra Balaton és Szilvászvárad példáján tudunk utalni, mivel hasonló nagyságrendű településekről van szó. A tercier szektorban foglalkoztatottak aránya a két településben hasonló, tehát közel azonos "urbanizáltsági" szintről lehetne beszélni, holott Szilvászvárad urbánus jellegű ellátottsági szintje 100 %-kal jobb (2. ábra, 2. oszlop).

Az ellentmondás oka ismert: Balaton tercier foglalkoztatottjai a településen kívül (kiingázók), a szilvászváradiai viszont helyben, az idegenforgalommal kapcsolatos területeken dolgoznak (2. ábra, 3., 4. oszlop). Minderre azért utaltunk, mert a települések funkcionális gazdagodása és specializálódása feltehetően folytatódik, ami növelheti a munkahely--lakóhely

2. ábra. A helyi társadalom jellemzői a településcsoportban.
1 = a települések népességének korösszetétele: A = férfiak, B = nők, 2 = foglalkoztatottsági szerkezet: A = mező- és erdőgazdaság, B = ipar, építőipar, C = közlekedés, hírközlés, D = kereskedelem, E = egyéb tercier, 3 = vándorlás: A = odavándorlás, B = elvándorlás, C = egyenleg (+ vagy -), 4 = napi ingázás, 1980: A = bejárók, B = eljárók, 5 = a lakónépesség száma: A = a valóságban, B = az ÉSZAKTERV távprognózisa szerint

Fig. 2 Indicators of local society in the settlement assemblage
1 = age composition of population in the settlements: A = male, B = female, 2 = occupational structure: A = agriculture and forestry, B = industry and construction, C = transport and communication, D = trade, E = other tertiary, 3 = migration: A = in-migration, B = out-migration, C = balance (+ or -), 4 = daily commuting, 1980: A = in-commuters, B = out-commuters, 5 = number of resident population: A = in reality, B = by the long-term prognosis of ÉSZAKTERV planning office

3. ábra. Társadalmi tértagozódás a népesség foglalkozása alapján
 1 = mezőgazdaság, 2 = ipar, építőipar, 3 = terciér szektor

Fig. 3 Spatial structure of society by occupation
 1 = agriculture, 2 = industry and construction, 3 = tertiary sector

elkülönülését, tehát a foglalkozási szerkezet mint indikátor egyre kevésbé lesz alkalmas a települések megítélésében. Ugy tűnik, hogy az általános településrendezés szempontjából egy-egy indikátor-csoport hasznosítható a legnagyobb biztonsággal - pl. esetünkben a foglalkozási szerkezet-korösszetétel-szakképezettség-eljáró, ill. helyben dolgozó. Egy ilyen indikátorkombinációval elvileg nagyobb biztonsággal határozható le egy-egy társadalmi magatartás-csoport.

Eddigi vizsgálataink /Berényi I.-Simó T. 1978, Berényi I. 1980/ azt is igazolják, hogy csupán a foglalkozási szerkezet, ill. a végzett munka jellege alapján alig lehet az egyén vagy csoport tényleges társadalmi pozíciójára következtetni, szükség van pl. az előzőekben felsoroltak ismeretére is. Ezt látszik igazolni a települések belső szerkezetének vizsgálata.

3.2 A TELEPÜLÉSEK TÁRSADALMÁNAK HORIZONTÁLIS VIZSGÁLATA

Az előző, hézagosan ismertetett módszerrel a települések társadalmának nagyságrendi, szerkezeti és részben minőségi különbségeit határoztuk meg, amellyel a települések közötti viszony, hálózati kapcsolat ismerhető meg. Erre az információra elsősorban a településfejlesztésnek van szüksége, noha az általános rendezés sem nélkülözheti.

Az általános településrendezés azonban nem az alapfunkciók térbeli elhelyezésére hivatott, ezért szükségképpen nemcsak általános "településismeretre" van szüksége, hanem a településre mint horizontális, funkcionális térszerveződésre is. Bárminemű településfejlesztés és struktúra módosításával is együtt jár, ami azután a lokális társadalom ilyen vagy olyan reakcióit váltja ki. Mivel a célunk az, hogy e reakció a fejlesztést és a rendezést elősegítse, ezért elengedhetetlen a települések belső struktúrájának ismerete.

Az elmúlt évek gyakorlata e struktúra művi elemeinek megismerésére törekedett, és háttérbe szorult a társadalmi szituáció elemzése, aminek következtében a tervek kivitelezése gyakran jelentős társadalmi ellenállásba ütközött. Mindez elkerülhető, ha funkcionális térszerkezet-vizsgálataink társadalmi struktúra elemzéssel is párosulnak.

Az alábbiakban szakképzettség, ill. a munkajelleg-csoportok településen belüli eloszlására adunk példát, amely a funkcionális szerkezettel jól egybevethető.

Szilvásvárad lakófunkciójának megújulása, a település horizontális terjeszkedése az üdülés-és idegenforgalom fejlesztésének volt köszönhető. Az új funkció elsősorban a képzett munkacsoportot kötötte le, vonzotta magához kétféle módon. Egyrészt azzal, hogy munkalehetőséget teremtett, másrészt azzal, hogy megnövelte a település lakóhely-presztizsét.

Ez utóbbi hatására a Bélapátfalván munkát vállaló és lakáshoz juttatott "idegenek" /nem bélapátfalvaiak/, akik a helyi iparban dolgoznak /cementgyár/ Szilvásváradon vásárolnak telket, építkeznek és odaköltöznek. Felvetődik tehát az általános településfejlesztési dilemma: folytassuk-e Bélapátfalván a szervezett lakásépítést, hogy a lakóhely-munkahely egységét megteremtjük vagy Szilvásvárad lakófunkcióját és ezzel a két tele-

pülés funkcionális összekapcsolódását erősítsük? Ez utóbbi megoldás Szilvásvárad esetében, ha megfelelő családirázas beépítéssel párosulna, az idegenforgalmat, a fizetővendéglátás növelését is eredményezné.

Szilvásvárad belső szerkezetének elemzése /4. ábra/ és a jelenségekben megmutatkozó társadalmi magatartás alapján az utóbbi fejlesztési, ill. rendezési alternatívát támogattuk, ami egybeesett mindkét település közvéleményével, és amit a tervezés is akceptálni tudott.

A kisebb települések belső szerkezet-elemzésének /5. ábra/ látszólag nem sok értelme van. Meglepő azonban, hogy a munkajelleg-csoportoknak milyen határozott horizontális strukturálódása van. Talán ez az információ is segíthetné egy-egy funkció /pl. ellátás-szolgáltatás/ racionálisabb térbeli elhelyezését vagy fejlesztését.

A hazai szociológiai és szociálgeográfiai vizsgálatok azt látszanak megerősíteni, hogy a településen belül a társadalom területi különbségeit a végzett munka jellege, a szakképzettség, iskolai végzettség és a kormegosztás alapján célszerű elemezni. E tényezők együttesen, de külön-külön is /mint az előző példa is mutatja/ kapcsolatba hozhatók a funkcionális térszerkezettel. Nyilvánvaló, hogy nagy települések esetében az ilyen szempontu vizsgálat csak matematikai-statisztikai módszerekkel végezhető el megbízhatóan.

3.3 A LOKÁLIS TÁRSADALOM "KÖZÖSSÉGI ÉLETÉNEK" JELLEMZŐI

A lokalitás közösségi lét-jelenségeit sok szempontból vizsgálhatjuk, amelynek többsége a szociológia tárgyköréhez tartozik. E problémakörből a szociálgeográfia azt ragadja ki, ami a közösségnek, vagy egyes csoportjainak az alapfunkciók "működtetésével" összefüggő magatartására vonatkozik. Számunkra e magatartás településrendezési konzekvenciái az érdekesek, s nem e magatartás társadalmi okai vagy hatásai. E kérdéskör fontosságára utalunk Béalapátfalva, Szilvásvárad és Nagyvisnyó példáján.

Béalapátfalvának viszonylag differenciált falusi társadalma van. A legszélesebb réteget alkotó ipari munkásság mintegy fele a környező falvakból települt be és ennek nagyobb hányada szakképzetlen. E társadalmi csoport a tudatos munkásréteggé szerveződés kezdeti szintjén áll, egyes csoportjai még nem szabadultak meg a falusi lumpenmagatartás örökölt vagy átvett életforma-elemeitől. Az "őslakosság", a lokális társadalom alaprétege, amelynek magját az agrárfoglalkozásuk, vagy ahhoz közelállók alkotják, távöltartja magát a munkásság asszimilálódní képtelen csoportjától. Annak ellenére, hogy a lokalitás alaprétege különböző foglalkozásu és felismerhető lokálpatriotizmussal rendelkezik, jelen van benne bizonyos szolidaritás, ami a közös cselekvésben is megnyilvánul. Az őslakosságon belül a két világháború között még egy nagyon kis létszámú értelmiségi-alkalmazotti csoport élt a településben. A helyi ipar fejlődésével és a település funkcionális gazdagodásával szélesedett ez a réteg, de munka- és részben lakóhelyi /lakótelep/ kapcsolatai révén inkább a munkásrétegghez áll közelebb. Alapmagatartását azonban a seho-

vá sem tartozás, következésképpen az elvágyódás vagy elzárkózás jellemzi, és ma még gyenge közösségszervező-teremtő funkciója. Ebből a társadalmi szituációból fakad az erős munkaerő mozgás, a betöltetlen állások viszonylag magas aránya, vagy a Szilvásváradra való kiköltözés szándéka, amire már korábban utaltunk.

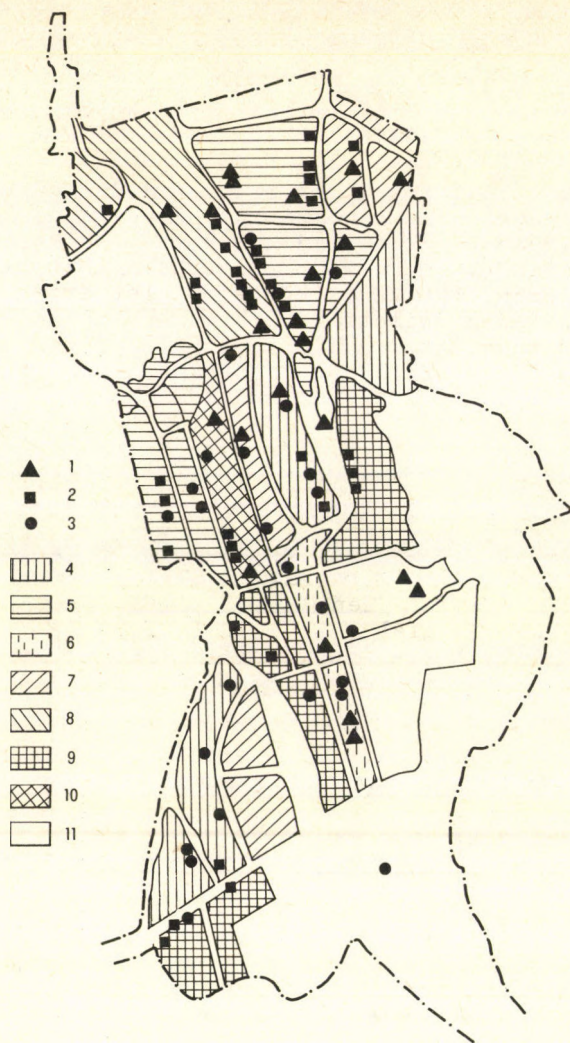
Bélapátfalva léptékénél, forgalmi helyzeténél és kiépített funkciójánál fogva a településcsoport nyilvánvaló központja, de lakóhely-és az általánosabban vett társadalmi presztízse nehezen lesz megteremthető. Ehhez a település eddigieknél "nagyvonalubb" rendezésére, esztétikusabb "kisvárosi" jelleg kiépítésére lenne szükség, ami egyébként, különösen a tágabb településkörnyezetet figyelembe véve adott.

Szilvásvárad közösségi magatartását az önbecsülés, sőt büszkeség, "összeszedettség", nyitottság, önálló elhatározáson alapuló aktivitás és határozott "urbanizáltságot" felidéző benyomás jellemzi. A turizmus révén nemcsak hogy megszokták az idegent, hanem tudatosult, hogy a velük való foglalkozás, a vendéglátás haszonnal jár, ezért a lokalitás "igazodik" a vendég igényeihez. Ez a magatartás megjelent a település külső megjelenésében, a házak, porták tisztaságában, növényzetében stb. Mivel a lakosság tapasztalta a tervezés által támogatott új funkció közvetlen hasznát, ezért a településfejlesztési politikának, a "központnak" is nagyobb presztízse van, mint a szomszéd településekben. Ezért a lokalitás nyitott az új kezdeményezésekkel kapcsolatban. Ez a közösségi magatartás - bármilyen furcsa - "történelmi fejlődés" eredménye, mert Szilvásvárad a múltban is élvezte a "központ" kegyeit /uradalmi központ volt/, amihez a lakosság igazodott. Az uradalmi központ presztízsből maga a falu is kamatozott, a "fent és lent" szituációhoz pozitív élmény kapcsolódott. Valójában ez a sajátos helyzet, társadalmi funkció a település számára az elmúlt évtizedekben is folytatódott, ami viszont már a lokalitás falszabadult vállalkozásában, aktivitásában is kifejezésre juthatott.

Ezzel szemben Nagyvisnyón majdnem ellentétes közösségi magatartás alakult ki, Az eredetileg református /szemben a katolikus nagybirtokkal/, zárt, kismemesi munka-és lakóhelyi "hadrend" belső fegyelmével és tartásával évszázados védelmet jelentett a nagybirtokkal szemben. Ugyanakkor a kapitalizálódással ez a közösségi magatartás az elszigetelődéshez, a lokalitás bezárulásához vezetett. Szinte biztosra vehető, hogy ez a sajátos társadalmi szituáció kedvezett pl. a jehova tanok elterjedésének is, ami azután erkölcsi és etnikai alapot, s egyben magyarázatot adott /és ad ma is/ a közösség szigorú belső normáihoz.

Tény, hogy ezek a szigorú erkölcsi és etnikai normák olyan belső tartást adtak a közösségnek, hogy az elmúlt négy évtized gazdasági-társadalmi átalakulása sem tudta a lokalitást felbomlasztani. Sőt, belső szervezettsége révén olyan régi közösségi munkaszervezeti formákat tudtak felújítani, mint a summáskodás, amit a háztájizás és a második gazdaság szolgálatába tudtak állítani, így ezzel a közösségnek igen tisztességes gazdasági egzisztenciát tudtak teremteni.

Mindez bármennyire tiszteletre méltó is, az is tény, hogy a közösség legfiatalabb tagjai a szigorú közösségi magatartás elől ma már a szomszéd településekben keresnek szórakozást, de mind többen munka-és lakóhelyet is.

x	I	II	III
4	-	20-35	65-80
5	0-10	40-50	40-50
6	10-30	35-45	35-45
7	0-20	60-85	0-20
8	30-40	10-20	40-60
9	25-30	25-30	40-60
10	35-45	35-45	20-30
11	40-50	25-30	25-30

A három település társadalmáról a statisztikai elemzések, de méginkább a megfigyelések és beszélgetések során kialakított kép /ha úgy tetszik "mental map"/ érthetőbbé tett néhány alap-funkcióval kapcsolatos magatartást:

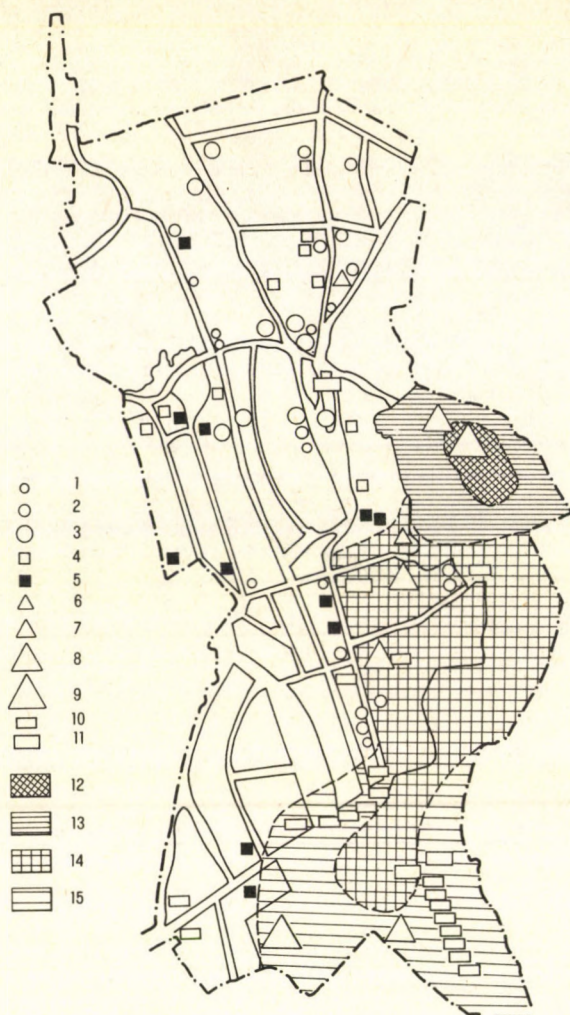
- BÉlapátfalva alacsony lakóhelypresztízse nem csupán a cementgyár jelenlétével magyarázható. Abban szerepet játszik az értelmiségi-alkalmazotti réteg magatartása, amelynek hatására a tágabb térségben is tudatosul a BÉlapátfalváról mint lakóhelyről kialakult "image". Ugyanakkor, ahogyan arra már utaltunk, az értelmiségi-alkalmazotti réteg lokális magatartásában nem csupán a lakóhellyel szembeni magasabb elvárás koncentrálódik, hanem egy általánosabb, de lokális közösségi lét-érzés is.

- Szilvásvárad nyitott, vállalkozásra kész társadalma jól képes hasznosítani a turizmus felkínálta lehetőségeket. Ez a munkában is megtestesülő "felszabadulás" azután fokozatosan átalakítja a többi funkcióval kapcsolatos viszonyt is, pl. oktatás, közművelődés, közlekedési szokások, környezetkultúra stb.

- Ezzel szemben Nagyvisnyó, ha nem is zárkózik el, de nehezebben hagyja érvényre jutni az "idegen" hatást. A külső hatások ugyanis sohasem voltak olyan pozitívak, mint Szilvásváradon, ezért bizalmatlansága "történelmi" örökség. Ugyanakkor a lakosság belső fegyelme, a tradíciókhoz való ragaszkodása, makacs élni akarása garancia arra, hogy a település közössége "átvészeli" az urbanizáció népességcsökkentő, közösséget szétziláló hatásait, és megtalálja helyét a társadalmi élettérben.

4. ábra. Szilvásvárad társadalmi térszerkezete a második gazdaság (1+2+3) és a munkajelleg-csoportok (I-III) alapján^{*}
1 = fizetővendégszolgálat, 2 = háztáji gazdaság, 3 = kisipar, I = értelmiségi, alkalmazott, egyszerű szellemi, közvetlen termelésirányító, II = szakmunkás, III = segéd- és betanított munkás, 4--11 = a társadalmi térszerkezet a munkajelleg-csoportok alapján, % (lásd a ^{*}-nál!)

Fig. 4 Spatial structure of society in Szilvásvárad on the basis of second economy (1+2+3) and groups by nature of jobs (I-III)^{*}
1 = private accomodation service, 2 = household plot cultivation, 3 = small industry, I = intellectual, employee, works managers and other non-manual workers, II = skilled workers, III = unskilled and semiskilled workers, 4--11 = spatial structure of society on the basis of groups by nature of job, per cent (see at asterisk ^{*})

5. ábra. Szilvásvárad funkcionális térszerkezetének változása
 1--3 = fizetővendéglátás: 1 = 1-3, 2 = 4-8, 3 = 9 és több fő,
 4--5 = magánüdülés: 4 = üresen álló, üdülésre alkalmas parasztpor-
 ták, 5 = magánüdülők, 6--9 = állami és vállalati tulajdonú
 szálláshelyek: 6 = 1-50, 7 = 51-100, 8 = 101-300, 9 = 301 és több
 férőhely, 10 = magán-, 11 = állami tulajdonú szolgáltató-ellátó
 létesítmények, 12--15 = az idegenforgalom által igénybevett ter-
 rület: 12 = 1960 előtt, 13 = 1960-1970 között, 14 = 1970-1980
 között, 15 = 1980-1985 között

3.4 A NÉPESSÉG TÉRBELI MOZGÁSJELENSÉGEI

E fejezet keretei között csupán az el-, ill. odavándorlás, valamint az ingázás általános irányultságával foglalkozunk. Az alapfunkciókkal kapcsolatos térbeli magatartás jellegére és okaira az egyes funkciók tárgyalása során térünk ki.

Ahogy arra az előzőekben utaltunk, a települések lélekszáma az utóbbi évtizedekben lényegesen nem változott, a térbeli mozgásirányok azonban valamelyest módosultak.

Pl. az utóbbi tíz év el- és beköltözéseinek alakulásáról a népességnyilvántartó lapok alapján valamelyest tudunk tájékozódni. A lakosság főbb mozgási irányai - mivel a települések azonos vonzáskörzetbe tartoznak - valamennyi településnél egybeesnek. Az elköltözések Egerbe és Bélapátfalvára koncentrálnak.

A Bélapátfalváról elköltözők esetében a megyeszékhely után Szilvásvár foglalta el a második helyet. Szilvásvár népességvonzó hatása Bélapátfalvára, Mikófalvára és Mónosbélre is kiterjed. Bükkszentmárton esetében a sorrend: Eger, Bélapátfalva, majd Balaton. Ez utóbbi településre a közeli, kedvezőbb munkalehetőségeket nyújtó Borsodnádasd fejt ki jelentősebb népességelszívó hatást (5., 6., 7. táblázat).

A beköltözések jóval koncentráltabbak, mint a területileg igen szórt elköltözések. A népességvonzás földrajzilag igen elhatárolt területre összpontosul, amelyet jellemez az a tartós bevándorlási negatívum, amely az elköltözésekkel való összevetésből adódik. Bélapátfalva vonzáskörzete a környező kisebb falvakra terjed ki, s ez csupán átmeneti jellegű, mivel maga is - mérsékelten ugyan - , de népességleadó település. Minden településre főként Egerből és Bélapátfalváról költöznek vissza a legtöbben.

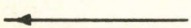

Fig. 5 Changes in the functional spatial structure of Szilvásvár

1--3 = private accomodation service: 1 = 1-3 people, 2 = 4-8 people, 3 = 9 or more people, 4--5 = private holidaying: 4 = unused peasants' houses suitable for holidaying, 5 = private holiday houses, 6--9 = accomodation facilities in state or company property: 6 = for 1-50 people, 7 = for 51-100 people, 8 = for 101-300 people, 9 = for 301 people or more, 10 = establishments of supply in private ownership, 11 = in state ownership, 12--15 = area occupied by touristic activities: 12 = before 1960, 13 = between 1960 and 1970, 14 = between 1970 and 1980, 15 = between 1980 and 1985

5. táblázat. Az el- és beköltözések irányultsága 1975-1983 között

Elköltözők (Hová?)	fő	Beköltözők (Honnan?)	fő
		Bélapátfalva	
Eger	98	Miskolc	14
Szilvásvár	43	Eger	13
Budapest	38	Kazincbarcika	8
Miskolc	32	Nagyvisnyó	7
Mikófalva	20	Tarnalelesz	7
Mónosbél	19	Csokvaomány	6
Balaton	16	Tiszaluc	6
Tarnalelesz	15	Szilvásvár	5
Nagyvisnyó	13	Putnok	5
Kazincbarcika	13	Mezőtárkány	5
Felsőtárkány	11		
Paks	10		
		Mikófalva	
Eger	83	Bélapátfalva	12
Bélapátfalva	28	Eger	11
Szilvásvár	18	Miskolc	6
Miskolc	8	Debrecen	3
Budapest	6		
Bekölce	6		
Mónosbél	5		
		Balaton	
Eger	36	Eger	43
Bélapátfalva	19	Budapest	7
Borsodnádásd	18	Bélapátfalva	4
Bekölce	10	Ózd	3
Budapest	9	Bekölce	3
Ózd	7		
Mikófalva	6		
Parádfürdő	6		
		Mónosbél	
Budapest*	128	Budapest*	186
Eger	42	Eger	22
Alsóbélatelep	18	Bélapátfalva	13
Bélapátfalva	17	Nagyvisnyó	5
Oroszlány	12	Miskolc	5
Szilvásvár	9	Járdánháza	5
Nagyvisnyó	7		
Ózd	7		
Csobaj	7		
* Nevelőintézeti gyermekek cserélődése			
		Bükkszentmárton	
Eger	24	Eger	12
Bélapátfalva	14	Bélapátfalva	7
Balaton	7	Balaton	3
Tarnalelesz	5	Bekölce	3
Arló	5		
Borsodnádásd	5		

Elköltözők (Hová?)	fő	Beköltözők (Honnan?)	fő
		Szilvásvár	
Eger	44	Bélapátfalva	43
Bélapátfalva	25	Nagyvisnyó	32
Budapest	16	Mikófalva	18
Mónosbél	8	Mónosbél	9
Ózd	7	Balaton	2
		Nagyvisnyó	
Eger	50	Bélapátfalva	13
Szilvásvár	32	Eger	11
Bélapátfalva	27	Mónosbél	7
Dédestapolcsány	12	Ózd	2
Budapest	9		
Putnok	9		
Mályinka	8		
Ózd	7		

6. táblázat. A kérdőíveken szereplő 18 éven felüliek megoszlása lakóhelyük eredete szerint*

Település	Őslakos		Beköltöző	
	fő	%	fő	%
Bélapátfalva	157	53,2	138	46,8
Balaton	107	71,3	43	28,7
Mikófalva	86	71,1	34	28,3
Mónosbél	24	51,0	23	49,0
Bükkszentmárton	64	68,8	29	31,2
Szilvásvár	176	65,9	91	34,4
Nagyvisnyó	89	85,6	15	14,4

*Csak az 1960 után beköltözöttek számítanak nem helyi eredetű lakosoknak.

7. táblázat. Az oda- és elköltözések alakulása a településcsoportban, 1960-1982 között

Év	Bélapát- falva		Mikófalva		Mónosbél		Bükkszent- márton		Balaton		Szilvás- várad		Nagyvisnyó	
	oda	el	oda	el	oda	el	oda	el	oda	el	oda	el	oda	el
1960-64	855	928	176	200	87	86	204	217	294	378	729	740	306	325
1965-69	681	756	218	264	74	80	132	186	477	582	755	824	278	340
1970	210	208	55	58	14	37	22	20	90	106	151	145	53	74
1971	219	216	41	64	6	22	43	40	135	85	137	128	52	71
1972	152	248	35	40	23	54	12	18	108	119	92	106	53	52
1973	184	165	32	35	15	25	25	24	96	122	96	101	45	59
1974	138	176	55	54	11	13	21	17	93	128	137	114	76	72
1975	111	117	22	56	17	13	46	20	73	84	127	117	51	57
1976	199	160	38	42	16	12	37	20	80	125	109	97	54	55
1977	206	190	25	48	17	19	23	32	110	137	80	100	48	57
1978	174	212	38	26	10	15	19	94	71	88	102	94	46	53
1979	137	194	28	52	7	19	21	29	76	98	103	100	38	72
1980	115	161	18	33	10	15	7	19	79	84	61	72	39	53
1981	161	242	21	26	11	13	31	59	93	98	78	76
1982	169	197	17	31	14	5	42	57	96	119	76	84

8. táblázat. A legnagyobb foglalkoztatók, ahová naponta bejárnak dolgozni a községekből

Bélapátfalváról	Mónosbélről	Balatonról	Mikófalváról	Bükkszentmártonból	Szilvásváradról	Nagyvisnyóról
Eger	Bélapát- falva	Borsod- nadasd	Bélapát- falva	Bélapátfalva	Bélapátfalva	Bélapátfalva
Mónosbél	Eger	Bélapát- falva	Eger	Eger	Eger	Eger
Ózd			Borsod- nadasd	Borsodnadasd	Ózd	Szilvásvárad
Borsod- nadasd		Eger	Egercsehi		Farkaslyuk	Farkaslyuk
			Mónosbél			Ózd

A falvakban végzett kérdőíves felmérésekben feltett kérdésre, miszerint "Szándékában áll-e a településről elköltözni?" Balatonból 3, Béalapátfalváról 2, a többi településről csak 1--1 család jelezte elköltözési szándékát, ami közel sem jelzi azt a nagy népeességmozgást, ami a települések, ill. a településcsoport és más települések között jelenleg is végbemegy.

Mivel az öt település közül csak Béalapátfalva képes nagyobb mértékben munkaerőt foglalkoztatni, jelentős napi ingázás alakult ki közte és - Balaton kivételével - a többi település között. Mivel csak környezete munkaképes koru lakosságának egy részét képes foglalkoztatni, így a megyeszékhelyre és Borsodnádásra koncentrálódik a településcsoporton kívüli munkavállalók zöme. Az ingázás legnagyobb hányadát a munkabajárás teszi ki, de nem elhanyagolható egyéb tényezők (pl. a tanulás) szerepe sem (8. táblázat).

A lakosság a felmérés során ugyanolyan arányban jelezte a helyi munkavállalás lehetőségének hiányát, mint amilyen a községekből eljárók %-os részesedése. Így a válaszok reálisnak tekinthetők. Az okok sokrétűek: Bükkszentmártonban, Mikófalván és Balatonban helyben szinte nincs is munkalehetőség, Mónosbélen a korlátozott munkavállalási körülményeket az alacsony bérezés tovább nehezíti. Béalapátfalván is az alacsony fizetések és a nők igen korlátozott foglalkoztatási lehetőségei az ingázás fő okai (9. táblázat).

9. táblázat. A helyi munkavállalás lehetősége a lakosság vélelme szerint, %

Település	Jó	Közepes	Rossz
Béalapátfalva	40,7	52,1	7,2
Balaton	1,6	16,7	81,7
Mikófalva	-	10,4	89,6
Mónosbél	13,6	45,5	40,9
Bükkszentmárton	-	10,7	89,3
Szilvásvárad	-	65,0	35,0
Nagyvisnyó	5,2	21,0	73,8

4. A munkával összefüggő területi kapcsolatok

A lokalitások térbeli kapcsolata elsősorban a munkavégzés, azaz a társadalom területi munkamegosztásában való részvételen és az igazgatás területi rendszeréből adódó determináltságon alapul. Az alábbiakban a tervezésbe vont lokalitások munkavégzés során kialakult településcsoporton kívüli és azon belüli térkapcsolatait és annak gazdaságföldrajzi okait tekintjük át.

4.1 A TELEPÜLÉSCSOPORT TERÜLETI MUNKAKAPCSOLATAINAK FŐBB IRÁNYAI

A terület népességmegtartó-képessége már a két világháború között gyenge volt, ezért az aktív munkaerő 10-15%-a a településcsoporton kívül talált munkalehetőséget.

A cementgyár /Bélapátfalva/ és a bánya/Bükkszentmárton/ sem tudta lekötni a településcsoport férfi munkaerejét. Ez a relative sokféle foglalkozás már ekkor "nyitottá" tette az itt levő falusi közösségeket, amelyek lazuló, felbomló paraszti társadalmak voltak és a kezdeti iparosodás utját járták.

4.1.1 A településcsoport külső területi munkakapcsolatai

A második világháború után, az 1950-es évek elején kezdődő és az 1960-as évekkel lezáruló, elsősorban tágabb térséget /Borsodi Iparvidék: Miskolc, Ózd, Kazincbarcika/ érintő iparfejlődés a munkahelyek gyors bővülését eredményezte. A preferált ipar, mely a mezőgazdasági jövedelmeknél 30-40 %-kal magasabb jövedelmet biztosított, természetszerűleg magához vonzotta a vizsgált térség férfi munkaerejének mintegy harmadát. A nehézipar miatt ez a vonzás erősen szelektív volt és ez az alapvető vonása az 1970-es évek közepéig nem is változott.

Ez a korai iparfejlesztési periódus még nem párosult tömeges lakásépítéssel a fenti ipari városokban, ezért nem eredményezett nagyarányú népességkoncentrációt egészen a hetvenes évekig. Ebből következik, hogy az akkor munkábaállók elsősorban ingázók lettek, s így a térség lakosság száma alig változott /10 ezer fő körül maradt/. Az ötvenes években munkába lépők generációja ingázó is maradt, és az ingázás főbb irányai sem változtak /Ózd, Borsodnádás/, holott a 70-es években megteremtődtek az elköltözés reális feltételei. A térségből kiingázóknak a 65 %-a /mintegy 850 fő/ talált munkát a nehézipari centrumokban, akiknek azonban 95 %-a volt szakképzett vagy szakképzetlen fizikai munkás. Az iparba vándorlás tehát nem változtatott lényegesen társadalmi helyzetükön, ez inkább az életszínvonal emelkedését és bizonyos urbánus életmód kezdetét jelentette.

E társadalmi csoportnak mintegy harmada a második világháború előtt is a környező bányákban dolgozott, ezért ezekben a családokban ma már a harmadik generáció folytatja az ingázó életmódot. A nagyobb hányad a második világháború után, a mezőgazdaság szocialista átszervezésével összefüggésben került az iparba. E csoport második generációja már szakmunkás vagy maga-

san kvalifikált szakember, akik a 70-es évek elején léptek munkába. Az ipari városokban ekkor induló nagyarányú lakásépítés jórészüket a falvak elhagyására készítette. A fiatalok elvándorlása következtében ezért ma már az ingázók társadalmi csoportja is "előregedett", s így joggal feltételezhető, hogy hosszútávon az ingázás további csökkenésével lehet számolni.

A térségből történő kiingázás iránya a 70-es évek elején kezd átalakulni és Eger felé irányulni. Ennek oka egyrészt az, hogy fokozatosan csökkent a nehézipar presztízse /és preferálása/, másrészt Eger gyors fejlődésnek indult a decentralizációs iparpolitika hatására. Nemcsak új feldolgozó ipari üzemek kerültek ide, hanem funkcionálisan is gazdagodott a város, különösen a terciás szektor fejlődött ugrásszerűen. Ez összességében változatos munkaalkalmat kínált, különösen a kvalifikált munkaerő számára.

A térség kiingázóinak száma Eger irányába nő, elsősorban az új munkábalépőkkel. Eger iparfejlesztése kezdettől fova tömeges lakásépítéssel járt együtt, ezért megnőtt az elvándorlás is. Elsősorban a fiatal, kvalifikált munkaerő költözött Egerbe. Így érthető, hogy a városhoz közelebb fekvő, kisebb lélekszámú települések /Mónosbél. Mikófalva stb./ jelentős vándorlási veszteséget szenvedtek 1970 és 1980 között, ami szükségszerűen jelentkezik a települések korstruktúrájában is, amely így erősen deformálódott.

4.1.2 A településcsoporton belüli területi munkakapcsolatok

Az elmúlt két évtized során a térségen belül a területi jellegű munkakapcsolatok jelentősen felerősödtek, mert sem a Borsodi Iparvidék városai, sem Eger nem tudta igazán magához kapcsolni a településcsoportot.

A két világháború között épített bélapátfalvai cementgyár felújítása, a fafeldolgozás, az ipari bedolgozórendszerek kiépülése, az agrártevékenység, ill. az azzal összefüggő ipari-szolgáltató ágazatok létesítése, majd az idegenforgalom fejlődése a térségen belül is viszonylag differenciált munkalehetőségeket biztosított. Ezek a munkaalkalmak két községbe /Bélapátfalva, Szilvásvárad/ koncentrálódtak, ami jelentős települések közötti, gyakran keresztbe-ingázást eredményezett.

A térség viszonylagos társadalmi stabilitása az ipar, a mezőgazdaság, és az idegenforgalommal összefonódó erdőgazdaság fejlődésének függvényében alakul.

4.2 A FALUSI IPAR

A vizsgált mikrotérség falusi ipari tevékenységének zöme Bélapátfalvára koncentrálódik. Ebben a településben az ipari termelés mindhárom tulajdonosi formája képviselteti magát. Az állami ipar legjelentősebb komplexuma a Cement- és Mészművek Tröszt-höz tartozó Bélapátfalvai Cementgyár. A község környezetének természeti erőforrásai, a Bél-kő hatalmas triász kori mészkőömege, valamint a környékbeli bányák szénvagyona kiváló feltételeket teremtett a cementgyártás telepítéséhez.

A gyárat Wessely Károly bécsi építési vállalkozó és nagybirtokos alapította 1908-ban. Ez a régi cement-és mészüzem 1979-ig működött, amikor több mint 2 milliárd Ft-os beruházással az új gyár belépett a termelésbe. A cementgyár jelenleg több mint ezer főt foglalkoztat /20 %-uk ingázó/, ami a környező falvak lakosságának foglalkoztatási szempontjából jelentősnek mondható /6. ábra/. A cementgyár munkaerő-vonzási körzete kiterjed Bükkszentmártonra, Mónosbélre, Mikófalvára, Balatonra, Nagyvisnyóra és Szilvásváradra. Foglalkoztatáspolitikai szempontból a gyár léte, mint falusi ipari telephely, teljes mértékben indokolt és kívánatos. Gazdasági /és gazdaságossági/, valamint környezetföldrajzi szempontból vizsgálva az üzemet, már nem ilyen pozitív a kép. A nem jelentéktelen összegből felépített gyár jelenleg mindössze 50 %-os kapacitáskihasználtsággal üzemel, aminek eredményeképpen évente 350 millió Ft veszteséget produkál. Környezetföldrajzi és esztétikai szempontból a Bél-kő eddigi lebányászása és további pusztítása helyrehozhatatlan károkat okoz a táj képében, emellett a légszennyezés a szűrőberendezések /elektrofilterek/ beépítése után sem zárható ki teljesen. Természetesen nem hanyagolható el a cementműnek az a szerepe, amit Bélapátfalva fejlesztésében eddig játszott, és jelenleg is betölt. A lakásépítések, valamint a különböző infrastruktúrális létesítmények (óvoda, bölcsőde, vízellátás, távfűtés) megvalósításában a gyár jelentős részt vállalt.

Az állami iparon belül Bélapátfalván üzemel a Gyöngyösi Ruhaiipari Vállalat varrodája, amelyben 25 fő dolgozik szalagrendszerben (10., 11. táblázat).

10. táblázat. Bélapátfalva iparának néhány mutatója, 1973-1980

Mutató	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Telephelyek száma	4	4	3	4	4	4	5	4
Foglalkoztatottak száma	850	845	791	863	892	962	1077	1166
ebből munkás	705	679	639	722	752	806	880	960
Átlagbér, Ft/hó	2692	2781	3042	3404	3591	3754
Állóeszközök bttó értéke, mFt	251	263	257	309	4719	6376

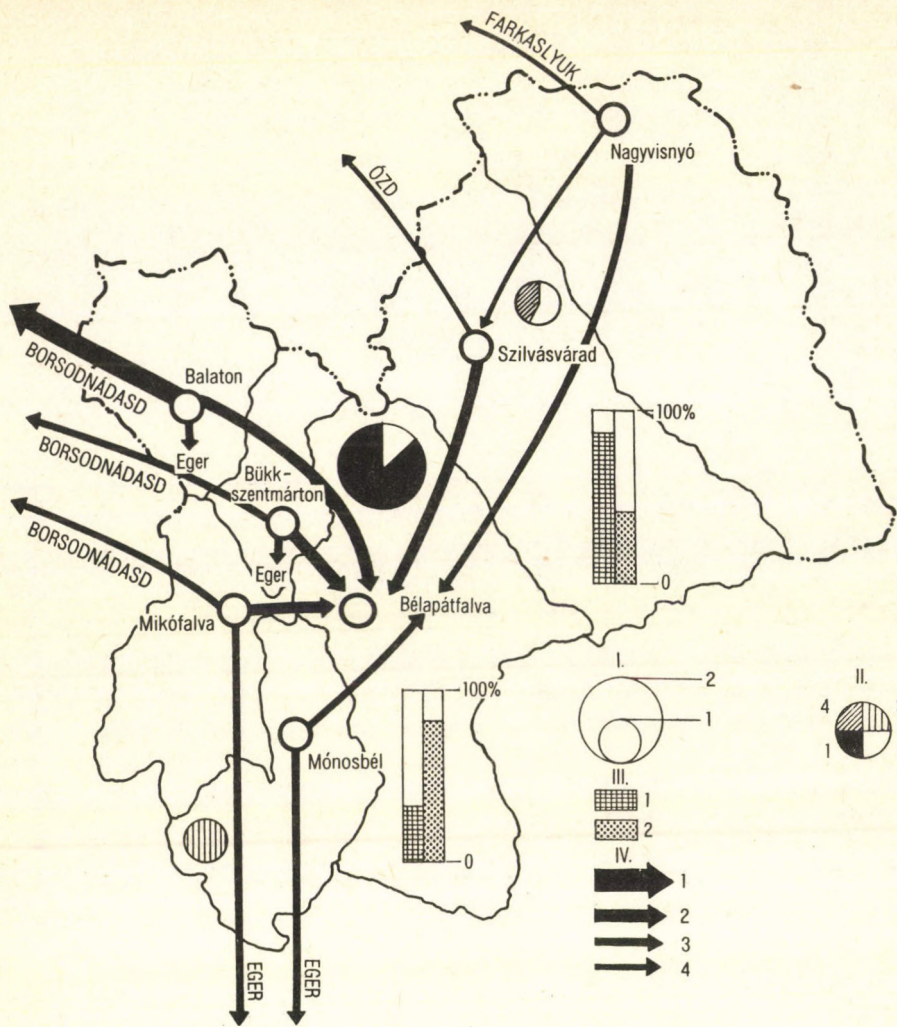
11. táblázat. Szilvásvárad iparának néhány mutatója, 1976-1982

Mutató	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Telephelyek száma	3	33	4	3	4	4	3
Foglalkoztatottak száma	32	34	34	34	32	36	45
ebből munkás	10	9	10	11	11	16	28
nő	22	24	23	21	21	31	37
Átlagbér, Ft/hó	2467	3037	3233	3515	3864
Állóeszközök bttó értéke, mFt	32	32	32	32	39	7	7

12. táblázat. Magánkisipar a településcsoportban, 1971-1979, fő^x

Szakma	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Mikófalva									
asztalos	2	1	1	1	-	-	1	2	2
kőműves	3	4	3	4	2	1	1	1	1
lakatos	1	1	1	1	1	1	1	-	-
szabó	-	-	-	-	-	-	1	1	-
vill.szerelő	1	1	1	1	1	1	1	1	-
Összesen:	10	7	8	8	5	6	6	6	6
Mónosbél									
kőműves	-	-	-	1	-	-	-	-	-
lakatos	1	1	-	1	1	1	1	1	1
szobafestő	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Összesen:	3	3	2	2	3	3	3	4	2
Bükkszentmárton									
asztalos	2	2	2	2	1	1	1	1	1
kőműves	1	1	1	1	-	1	1	-	-
Összesen:	3	3	3	3	2	3	2	1	1
Balaton									
asztalos	2	2	2	2	1	1	1	1	1
kőműves	-	-	-	1	1	-	1	1	1
lakatos	2	2	2	2	2	2	2	2	2
szabó	2	1	1	1	1	1	1	1	1
cipész	1	-	-	-	-	-	-	-	-
vill.szerelő	1	-	-	-	-	1	1	1	1
rádió-tv szerelő	-	-	-	-	-	-	1	-	-
szobafestő	-	-	-	-	1	1	1	1	-
vízvez. szerelő	-	-	-	-	1	1	1	1	-
Összesen:	12	8	8	9	9	9	11	10	10
Szilvásvárad									
asztalos	2	-	2	1	1	1	1	-	1
kőműves	2	4	1	4	4	6	9	8	8
lakatos	1	-	-	-	1	1	1	2	2
fodrász	1	1	1	1	1	1	1	2	2
cipész	-	-	-	1	1	1	1	1	1
vill.szerelő	1	1	-	1	1	1	1	1	-
fényképész	-	-	-	-	1	1	1	1	-
szobafestő	-	-	-	-	1	1	1	1	-
Összesen:	17	10	14	17	17	21	24	22	24
Nagyvisnyó									
kőműves	-	1	-	2	2	2	3	3	3
lakatos	2	2	2	2	1	1	1	1	-
szabó	1	1	1	1	1	1	2	2	2
vill.szerelő	2	2	2	2	2	2	2	2	-
vízvez szerelő	-	-	-	-	1	1	1	1	1
Összesen:	9	8	8	10	9	11	11	11	12

^xBélapátfalva: 14 fő kisiparos (1979), szakági bontásra nincs adat.

6. ábra. Ipari foglalkoztatottság és ingázás

I = a helyben foglalkoztatottak száma: 1 = 50-100 fő, 2 = 101 és több fő, II = foglalkozási szerkezet: 1 = építőipar, 2 = textilipar, 3 = bányászat, 4 = fafeldolgozás, III = a foglalkoztatottakon belül: 1 = a nők aránya, 2 = a fizikai dolgozók aránya, %, IV = a napi ingázás főbb irányai és intenzitása: 1 = 31 és több, 2 = 20-30, 3 = 9-19, 4 = 1-8 fő

Fig. 6 Industrial employment and commuting

I = number of people employed locally: 1 = 50-100 people, 2 = 101 people or more, II = occupation structure: 1 = construction, 2 = textile industry, 3 = mining, 4 = timber industry, III = within employment: 1 = proportion of women, 2 = proportion of manual workers, in per cent, IV = main direction and intensity of daily commuting: 1 = 31 people or more, 2 = 20-30 people, 3 = 9-19 people, 4 = 1-8 people

Bélapátfalván kívül jelentősebb állami ipari tevékenység Mónosbélien folyik, az Egercsehi Szénbánya Vállalat szénosztályozó üzemében, amely jelenleg 54 főt foglalkoztat. A munkások zöme nő, akik prekapitalista munkafeltételek között dolgoznak, és az egészségre rendkívül káros hatású munkájukkal (a meddőt kézzel különítik el a széntől) szerzett jövedelmük alig haladja meg az ipari átlagbér felét. Más helybéli munkalehetőség híján kénytelenek ezt vállalni, így is az egercsehi szénbánya várható bezárása ettől a munkalehetőségtől is megfosztja a szénosztályozó dolgozóit.

A szövetkezeti-ipari tevékenység Bélapátfalván különböző könnyűipari egységekben folyik. Az egri központu Technolux Ktsz helyi részlege 25 fővel műanyagipari profilt képvisel (műanyag-zacsok készítés). Az Egri ÁFÉSZ szövőüzeme 50--60 főt foglalkoztat. A Bükkalja Mgtsz melléküzemági formában (20 fővel) műanyagüzemet tart fenn, ahol fóliahegesztéssel biztosítanak munkát. Az Egri Építőipari Lakatos Szövetkezet helyi lakatos ktsz-e ugyancsak 20 fővel elsősorban a lakosság számára végez különböző javításokat.

A Budapesti Ruhaipari Szövetkezet csernelyi részlege 30 főt foglalkoztat Szilvásváradon bedolgozóként (havi átlagjövedelem 2000 Ft). A falusi ipar keretébe sorolható a Mátrai Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság (MEFAG) tevékenysége is. A MEFAG Szilvásvárad Erdészeti Üzeme barkácsrészlegében 10 fő, a szalagfűrészüzemben 5 fő dolgozik. A barkácsüzem szinte kizárólag a különböző erdőgazdaságok megrendelésére az erdei utak mentén, a tisztásokon, az autópihenők környékén elhelyezett kerti padok, esőbeállók és szeméttárolók gyártásával foglalkozik. A részleg speciális feladata a lóistállók nyílászáró szerkezeteinek a készítése. A barkácsüzem árbevétele az utóbbi években 1,5--2,5 millió Ft között mozgott.

A szalagfűrészüzem rövidfűrészáru-termelésre szakosodott (nyers parkettaléc, csipeszfa), a jelenlegi kb. 1000 m³-es évi termelést 5000 m³-re kívánják növelni. Az üzemben tölgyfából készült nyersparkettaléc (fréz) fő felvevője a Gyöngyösi Parkettaüzem, amelyben a MEFAG részesedése 75 %-os. Az ipari termeléshez sorolható a MEFAG Szilvásvárad Erdészeti Üzemének területén folyó tradicionális "erdei ipar", a faszénégetés, amely az erdőben szétszórtan elhelyezkedő 50 boksában folyik. Az erdőszet 10--12 dolgozója jut ezzel a tevékenységével megélhetéshez. Az évente égetett 25--30 vagon faszén mintegy 90 %-a tőkés kivitelre megy (NSZK, Svédország).

A többi településen (Balaton, Bükkszentmárton, Mikófalva és Nagyvisnyó) a falusi ipar a magánkisiparban és a szórványos bedolgozó tevékenységben merül ki (12. táblázat).

A tágabb térség és a településcsoporton belüli falusi ipar tehát a térbeli mozgás alábbi fő irányait alakította ki:

- kifelé irányuló kapcsolat: Eger, Borsodnádasd, Ózd;
- belső kapcsolat: Bélapátfalva, Szilvásvárad (6. ábra).

4.3 A MEZŐGAZDASÁG

A rendezési terv által érintett hét község közül hat mezőgazdasági területének döntő hányada a bélapátfalvai Bükkalja

Mgtsz tulajdonában van (kivételem Szilvásvárad). Ez a tsz nem csupán a földhasznosítással befolyásolja a községek életét, hanem foglalkoztatja az ott lakók egy részét, szervezi a háztáji gazdálkodást, az utóbbi években pedig zártkerti területeket ad bérbe két község határában.

A bélapátfalvai Bükkalja Mgtsz 6927 ha összterületen gazdálkodik, amely összesen 13 község közigazgatási területére terjed ki. Ebből a tervezési terület községei az alábbiak szerint részesülnek (ha-ban):

Bélapátfalva	1050
Mikófalva	1249
Bükkszentmárton	569
Mónosbél	385
Balaton	846
Nagyvisnyó	238
Összesen:	4337 ha (az összterület 63 %-a).

A tsz mai összlétszáma 731 fő, amelyből dolgozó tag 323 fő. (7., 8. ábra). A rendezési terv által érintett községekben ezek az adatok a következők:

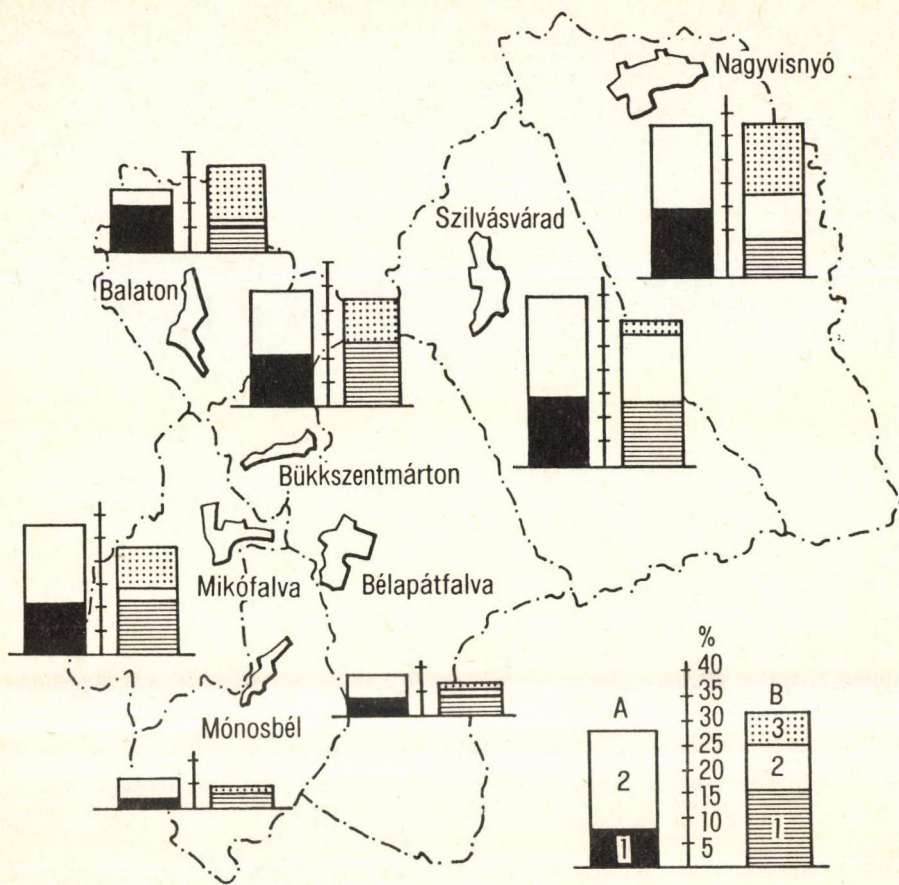
Bélapátfalva	144,	ebből dolgozó	71 fő
Mikófalva	145		54
Bükkszentmárton	69		20
Mónosbél	10		8
Balaton	87		33
Nagyvisnyó	50		13
Összesen:	505 fő (69 %)		199 fő (61 %).

Az itt dolgozók 1983-as átlagkeresete 3797 Ft volt.

A szövetkezet gazdálkodását jellemző főbb adatokat a 13. táblázat tartalmazza. Feltűnő, hogy az alaptevékenység aránya a szövetkezet tevékenységében viszonylag alacsony, jelenleg a termelési érték 57,9 %-át adja.

Tevékenységüket jelenleg hat ágazatba sorolják: növénytermesztés, állattenyésztés (baromfi-, juh- és szarvasmarha-tartás), erdészet (fakitermelés, erdőfelújítás és -ápolás), háztáji ágazat (nyul-, sertés-, és szarvasmarha-felvásárlás), gépesítési és üzemfenntartási ágazat (a gépek fenntartásán kívül fuvarozást is végez), végül az ipari ágazat (fűrészüzem, gyermekállóka-üzem, műanyagipari tevékenység és bedolgozói rendszerben csavaranyák előállítás).

A Bükkalja Mgtsz sem tartozik a térség eredményes szövetkezetei közé, bár 1980 óta szerény nyereséget könyvelhetett el. A termelőszövetkezetek MÉM STAGEK által számított országos rangsorában 1976-ban az 1337. helyet foglalta el (1500 tsz között), 1983-ban pedig a 858. volt (1285 mgtsz között). Jelenleg a legnyereségesebb tevékenységük a baromfitenyésztés, nyereséget hoz még a búzatermelés és a juhhizlalás is.

7. ábra. A mezőgazdasági népesség aránya, %

A = a mezőgazdasági népesség aránya az össznépességben belül: 1 = inaktív, 2 = aktív dolgozók aránya, B = az aktív mezőgazdasági keresők aránya az aktív népességben belül: 1 = helyi nagyüzem, 2 = helyi erdőgazdasági, 3 = egyéb dolgozók (eljáró, egyéni gazda stb.)

Fig. 7 Percentage of agricultural workers

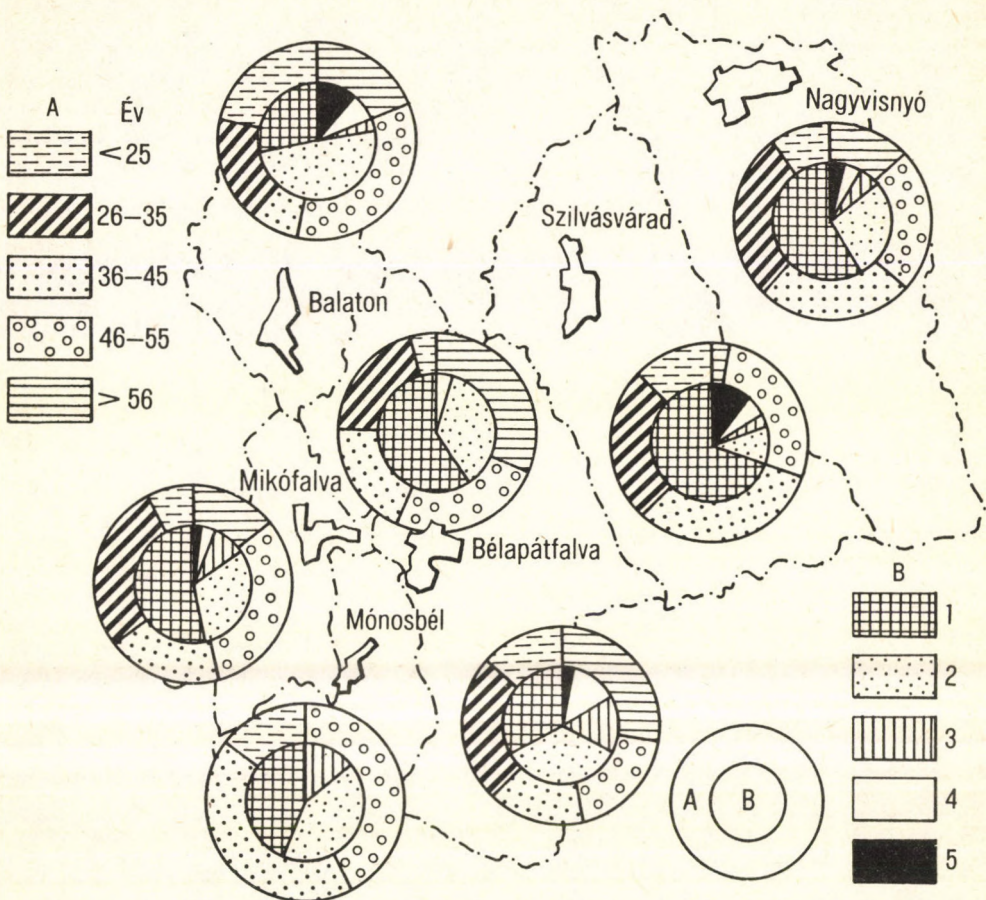
A = percentage of agricultural workers within total population: 1 = proportion of active earners, 2 = proportion of active earners, B = proportion of active agricultural earners within active population: 1 = employed in local large farm, 2 = in local forestry, 3 = other workers (out-commuters, private farmers)

13. táblázat, A bélapátfalvai "Bükkalja" mgtsz főbb gazdasági mutatói, 1975-1983, eFt

Mutató	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Eredmény	3245	-17369	-787	-11961	-7214	1214	709	1108	3904
Termelési érték	57922	48746	55125	54806	60812	60536	68215	79475	98570
ebből alaptev-i	30540	23356	35257	29330	34912	36738	42034	52597	57118
nem alaptev-i	27382	25390	19868	25476	25900	23798	26181	26878	41452
Alaptev-i %	52,7	47,9	63,9	53,5	57,4	60,7	61,6	66,3	57,9
Bttó jövedelem	18413	-486	13914	315	7069	15379	15575	17602	22602
Üzemviteli beru- házás	10162	6723	13076	10867	7067	12115	8230	7451	9988
Közös vagyon	65558	51414		62062	57597	63396	62846	69719	76928

Az 1983-as árbevétel és eredmény szerkezete

Tevékenység	Árbevétel	Eredmény
Növénytermelés	8804	2098
Állattenyésztés	35970	3735
Mezőgazd-i melléktev.	2644	361
Erdőgazdálkodás	2510	-1001
Alaptevékenység összesen:	49928	5193
Alaptevékenységen kiv.tev.	58642	-1283
Tevékenység összesen:	108570	3910

8. ábra. Az aktív mezőgazdasági keresők megoszlása kor (A) és foglalkozáscsoportok (B) szerint
 1 = alaptevékenységű fizikai, 2 = nem alaptevékenységű fizikai, 3 = adminisztratív, 4 = termelésirányító, 5 = felsőfokú végzettségű dolgozó

Fig. 8 Distribution of active agricultural earners by age (A) and occupation groups (B)
 1 = manual worker in main occupation, 2 = non-manual worker in main occupation, 3 = administrative worker, 4 = workmanager, 5 = qualified worker

4.3.1 A földhasználat átalakulása az mgtsz-ben

A szántóterület nagysága és aránya folyamatosan, egyenletesen csökkent: 1976-ban 2673 ha (az összterület 39,6 %-a), 1984-ben 1180 ha (17 %) volt a szántó. Ez az utóbbi nyolc évben lezajlott változás a földhasznosítás szempontjából az adott területen kedvezően értékelhető (9. ábra). A szántóföldi növénytermesztés nem biztonságos, nem is gazdaságos az eddig elhagyott területeken. A gépi művelés veszélyes és nem felel meg az erózió elleni védelem szempontjainak sem.

Fő növényük az őszi buza, amely ma a gabonaprémiumnak köszönhetően már a szántók több, mint felét (635 ha-t) foglalja el. 30--40 ha-on rozst, ill. zabot termelnek, közel 80 ha-on tavaszi árpát. Több, mint 150 ha a lucerna vetésterülete. A vetésforgó betartása érdekében és az állatállomány ellátására a maradék területeken jó árú ipari növényeket (pl. napraforgót, mustármagot) termesztnek.

A buza tulsúlyát az is indokolja, hogy ez a növény igénytelen, és még országos átlag alatti termésátlagokkal is gazdaságos marad. A buza termésátlaga 1981-ben országos szinten 350 kg volt ha-onként, míg a szövetkezetnél 1 ha-ról 265 kg-ot takarítottak be. (1982-ben a két érték 408, ill. 308 kg volt.)

A szövetkezet vezetői a szántóterület további csökkentését nem tervezik, sőt, kismértékű (kb. 100 ha-os) növelés van előirányozva, aminek oka az az állami támogatás, amit nem szántóterületek újra termelésbe vonásáért kapnak. Ez a növekedés átcsoportosításokkal is együttjárna, amelynek során a nehezen művelhető szántórészeket kivonnák a művelésből, míg a vízfolyások mentén - alagcsövezés és talajjavítás után - szántóföldi növénytermesztésre alkalmas, sík területeket kapnak (kb. 200 ha-t).

E területek egy részét az utóbbi három aszályos évben vízrendezés nélkül is tudnák hasznosítani. A tervek megvalósítása a további anyagi lehetőségek, elsősorban a megszerezhető állami támogatás függvénye.

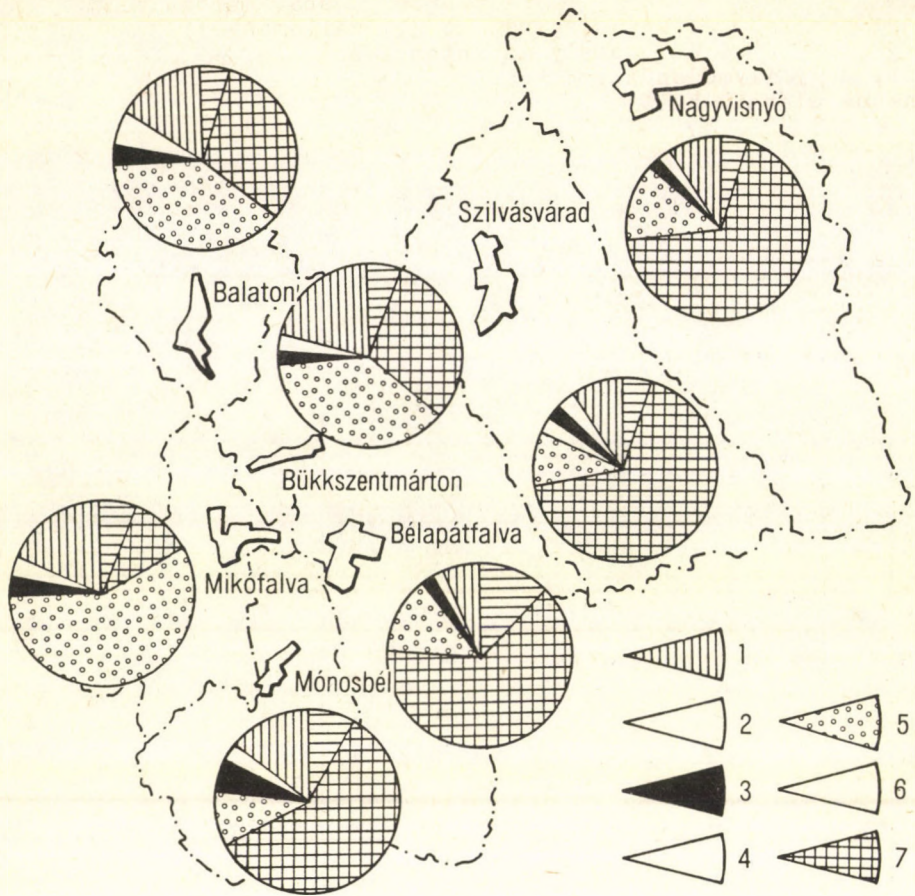
A szántóföldi növénytermesztés szerkezetén a közeljövőben szintén nem óhajtanak változtatni. A jelenlegi szerkezetet a munkaerőhiány és a szabályozók adta korlátok alakították ki. Vannak olyan növények, amelyek a jelenlegi szétszórta és kisméretű táblákat jobban tudták hasznosítani (ilyen pl. a mák, a kömény, a mustár, a gyógynövények). A munkaerő-problémát még meg is tudnák oldani jobb érdekeltségi rendszerrel (erre már volt példa a szövetkezet életében). Sikeres kísérleteztek a mák termesztésével részművelésben, de az elért magas nyereség a bérszínvonalat úgy megemelte, hogy a progresszív adózás miatt a szövetkezet kritikus helyzetbe került. Ha a szabályozók megváltoztatják a bérszabályozás rendszerét, elképzelhető, hogy a szövetkezet bátrabban hozzákezdhet munkaigényesebb kulturák termesztéséhez.

Amilyen arányban csökkent az elmúlt években a szántó, úgy növekedett a legelő: 1976-ban még 2288 ha (33,8 %), 1984-ben már 3719 ha (53,6 %) volt a legelőterület nagysága (14. táblázat).

A szövetkezet legelőterületének mintegy 15--20 %-át sorolja az un. intenzív gyepek kategóriába, amelyből 1984-ben csupán 280 ha-t műveltek valóban intenzíven. Ez csupán annyit jelent, hogy a legelőket megtrágyazzák és egyszer (jó esetben kétszer) ka-

14. táblázat, A béalápátfalvai "Bükkalja" mgtsz területének művelési ág megoszlása, ha

Év	Szántó	Rét	Szőlő	Kert	Gyümölcs	Legelő	Nádas	Erdő	Művelés alól kivett	Összesen
1976	2673	329	9	2	13	2288	4	1221	218	6557
%	39,6	4,9	0,1	-	0,2	33,8	0,1	18,1	3,2	100,0
1977	2214	336	6	7	1	2770	4	1212	221	6771
%	32,7	5,0	0,1	0,1	-	40,9	0,1	17,9	3,1	100,0
1978	2026	305	5	4	1	2939	3	1259	222	6766
%	29,9	4,5	0,1	0,1	-	43,4	0,1	18,6	3,3	100,0
1979	1551	307	5	7	-	3302	3	1358	268	6801
%	22,8	4,5	0,1	0,1	-	48,5	-	20,0	3,9	100,0
1980	1385	277	5	6	-	3435	3	1425	264	6800
%	20,4	4,1	0,1	0,1	-	50,5	-	21,0	3,9	100,0
1981	1234	257	4	9	-	3505	3	1552	213	6777
%	18,2	3,8	0,1	0,1	-	51,7	-	22,9	3,1	100,0
1982	1243	258	4	8	-	3557	3	1554	162	6789
%	18,3	3,8	0,1	0,1	-	52,4	-	22,9	2,4	100,0
1983	1203	269	2	10	-	3720	3	1565	171	6943
%	17,3	3,9	-	0,1	-	53,6	-	22,5	2,5	100,0
1984	1180	267	2	17	-	3719	3	1564	175	6927
%	17,0	3,9	-	0,2	-	53,6	-	22,6	2,5	100,0

9. ábra. Művelési ág szerkezet

1 = szántó, 2 = kert, 3 = rét, 4 = gyümölcs, szőlő, 5 = legelő, 6 = erdő, 7 = egyéb, nem mezőgazdasági terület

Fig. 9 Cultivation pattern

1 = arable land, 2 = garden, 3 = meadow, 4 = orchard, vineyard, 5 = pasture, 6 = forest, 7 = other, non-agricultural land

szálják. A magas költségek miatt nem is éri meg nagyobb területeket bevonni intenzívebb gyepgazdálkodásba, mert a teljes legelőterület bőségesen elegendő az állatállomány takarmányozására. Az egyetlen érv, amely az intenzívebb gyepgazdálkodás mellett szól, hogy ilymódon a gyepterület 20-30 %-án magas fűhozamot lehetne elérni, amely elegendő lenne az állatállomány téli takarmányozásához is, így nem a szántóból kellene áldozni ilyen célból, a felszabaduló területeken is árunóvényt lehetne termelni. A valóságban azonban az eddigi gyepfelújítások nem jártak sikerrel, mert az állattenyésztés külön ágazat, s nem volt tekintettel a legelők állapotára.

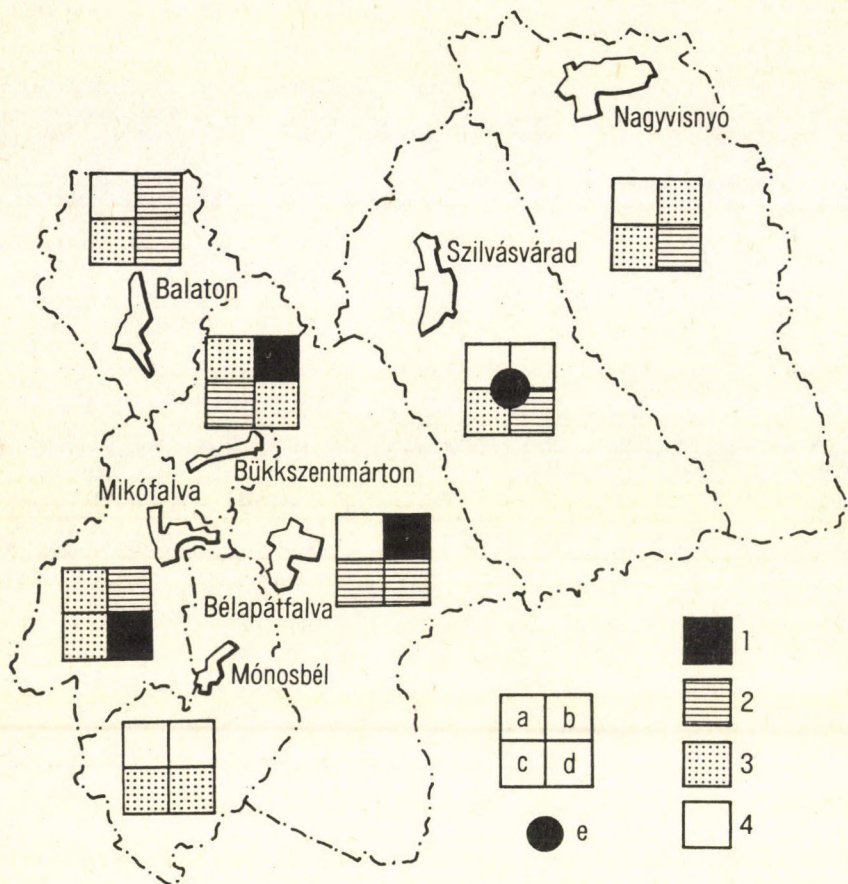
A legelőterület kb. 45 %-a /kb. 1700 ha/ erős lejtésű, elgazosodott, bozótos terület, ahol sok helyen előrehaladott az erózió. Ezeket a legelőket 1976-ban a talajvédelmi terv elkészültekor az un. talajvédő gyep kategóriába sorolták, ami azt jelentette, hogy itt a szakemberek nem javasolták a legeltetést.

A gyepterületet az állattenyésztési ágazat juh-és szarvasmarha-tenyésztéssel hasznosítja. A szarvasmarhatenyésztést csak most kezdték újra 150 db-os állománnyal. A szövetkezet az 5000-5500 db-os juhállomány szinttartását tervezi, bár a jelenlegi piaci helyzet nem teszi jövedelmezővé a juhtartást. Ráadásul ezen a területen is munkaerő-hiánnyal küszködnek. Az állományt azonban állami támogatással fejlesztették a jelenlegi szintre és a támogatást vissza kellene fizetniük. Az említett okok miatt a juhászat fejlesztését sem tervezik, pedig a gyepterület jóval nagyobb állományt /kb. 7000-7500 db-ost az 500 db-os tehénállomány mellett/ is elbirna.

A szövetkezet állattenyésztésének legjövedelmezőbb ágazata a baromfitenyésztés, amellyel kihasználják az épületeket, de ez a tevékenység nem kapcsolódik szorosan a földhasználathoz /10. ábra/.

Az mgtsz erdőterülete 1977-től 1981-ig évente kb. 50-100 ha-ral folyamatosan nőtt. 1981 óta azonban ez a pozitív folyamat megállt, mert az állami támogatás csökkent, ugyanakkor az erdőtelepítés költségei nőttek. Az erdők ráadásul nagy művelési kötelezettséget jelentenek, hiszen a telepített erdőt később állami ütemterv szerint kell ápolni, művelni, vágni. Ezért sem tervezik az erdőterület nagyobb ütemű növelését. A legjobb esetben évi 10 ha-os növeléssel számolnak, pedig az un. "talajvédő gyep" borított, meredek lejtők tényleges erózió elleni védelmét ez jelentené.

A kert művelési ágba sorolt terület 8-10 ha-os növekedése a szántónak már nem alkalmas területek másik ésszerű hasznosítását jelenti. A szövetkezet 1981-82-ben minden községben meghirdette a zártkertek bérlésének lehetőségét. A meghirdetett területek olyan elhagyott szántók, amelyeket egyébként csak legelőként tudtak volna hasznosítani. A lakosság mindössze két község /Bélapátfalva és Balaton/ területén vette igénybe ezt a lehetőséget. Az mgtsz a művelési ág változtatás engedélyezése után, 1982-ben hosszú távra bérbe ad zártkerti telkeket Bélapátfalván, a régi bányatók mellett, főleg helyi lakosok részére, Balatonban pedig elsősorban a borsodnádasiak számára. Mindkét esetben főleg olyanok igényeltek telket, akik az iparban dolgoznak és lakótelepen laknak. A tervekben szerepel további területek zártkerti hasznosítása abban az esetben, ha lakosság részéről erre további igény jelentkezik.

10. ábra. Az állattartás jellege és intenzitása
 a = szarvasmarha-, b = juh-, c = sertés-, d = baromfi-, e = ló-
 tenyésztés, Intenzitás: 1 = erős, 2 = közepes, 3 = gyenge, 4 =
 jelentéktelen

Fig. 10 Nature and intensity of stock breeding
 a = cattle, b = sheep, c = pig, d = poultry, e = horse breeding,
 Intensity: 1 = strong, 2 = medium, 3 = poor, 4 = insignificant

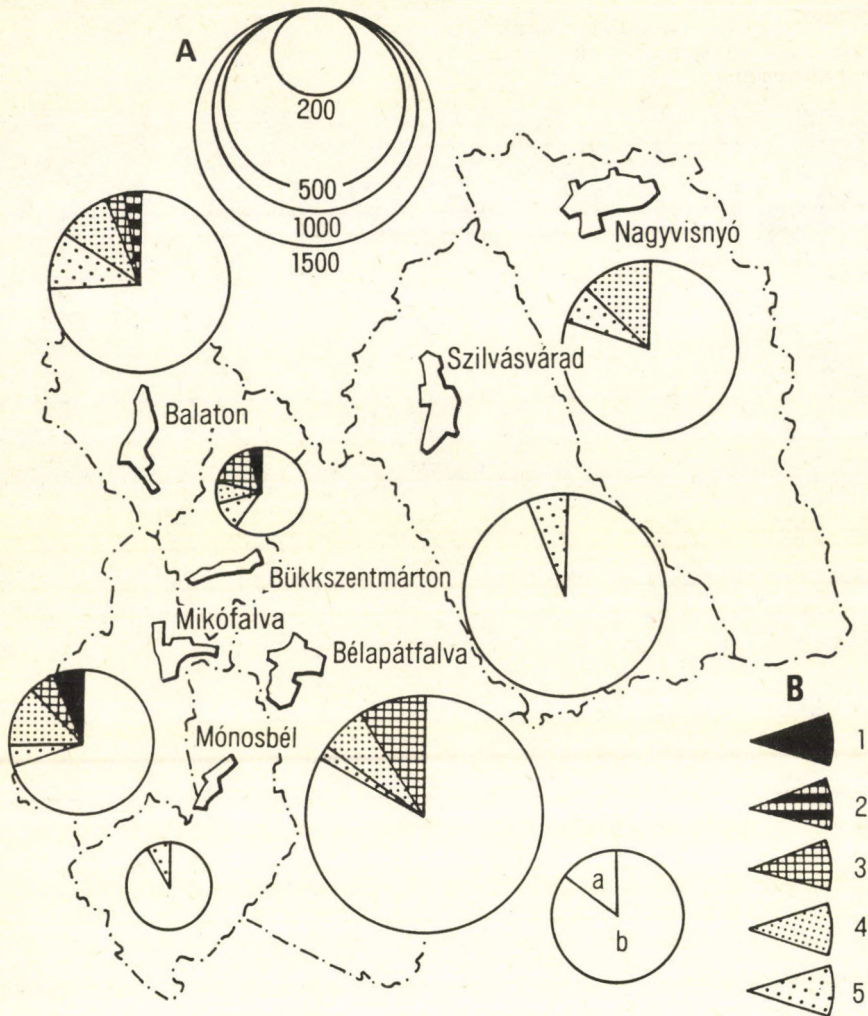
A háztáji tevékenység az érintett községekben a 70-es évek visszaesése után a 80-as években lassu növekedésnek indult /15. táblázat/. Az mgtsz által integrált kistermelők száma 1981-ben csak 181, 1984-ben már 420 fő volt. Közülük 92 tag és alkal-

15. táblázat. A háztáji termelés alakulása 1981-1984 között

Megnevezés	Egység	1981	1982	1983	1984
Háztáji földterület	ha	198	191	121	..
ebből: őszi buza		-	102	58	..
tavaszi árpa		188	66	43	34
kapás		10	23	20	24
pénzbeli megváltás		25	23	45	51
Kaszáló kiadás					
ebből: lucerna		16	18	31	30
gyep		78	30	65	31
legelő		435	483	440	398
Integrált kistermelő	fő	181	347	420	..
ebből: tag, alkalmazott		78	89	92	..
egyéb fizikai		66	142	164	..
egyéb nem fizikai		-	11	15	..
nyugdíjas		37	105	149	..
Tsz-en keresztül értékesített állatok					
sertés	db	2230	2194	2525	3200
t		253	253	274	..
szarvasmarha	db	50	74	30	56
t		28	42	17	..
nyul	db	-	32800	50000	48000
t		-	85	131	..
Értékesített állatokból származó árbevétel					
sertés	eFt	8396	9123	10948	..
szarvasmarha		1000	1627	618	..
nyul		-	3944	6007	..
Összesen:		9396	15694	17573	..
Kistermelők részére értékesített termények*					
tápkeverékek	t	53	500	637	800
szemes termények		115	150	300	400
szénafélék		366	222	311	350
Értékesített termények értéke	eFt	824	3353	4920	..

* Az értékesített szemestermény mennyiségében a háztájiban ki-mért termény nem szerepel.

mazott, 149 nyugdíjas és 179 egyéb dolgozó. A háztáji tevékenység kibővülése többek között az mgtysz megélénkült szervező tevékenységének köszönhető /11. ábra/.

11. ábra. A piacra termelő háztáji tevékenységet végző háztartások aránya

A = a háztartások száma, a = háztáji tevékenységet folytató, b = nem folytató háztartások, B = a tevékenység jellege: 1 = szarvasmarha-, 2 = juh-, 3 = sertés-, 4 = nyúltartás, 5 = egyéb, nem állattartó tevékenység

Fig. 11 Proportion of household plots producing for the market
 A = number of households, a = households with economic activities, b = households without economic activities, B = nature of activity: 1 = cattle breeding, 2 = sheep breeding, 3 = pig breeding, 4 = rabbit breeding, 5 = other activity, outside stock breeding

Megszervezik a takarmányellátást, felvásárolnak szarvasmarhát, sertést és nyulat, a szerződött állatokat ingyen szállítják. A tagok számára túl nagy kedvezményeket nem tudnak biztosítani, csak azt, hogy önköltségi áron biztosítják számukra a különböző terményeket. /A kiadott háztáji földterület, mint mindenhol, itt is csökken, a tagok inkább megvásárolják a szükséges mennyiségű takarmányt./ A szövetkezet vezetői a háztáji tevékenység további bővülését remélik.

Az alaptevékenységen kívüli tevékenység elég sajátos helyzetben van a Bükkalja Mgtsz-nél. Eredetileg azért indították a különféle ipari tevékenységeket, hogy ezzel biztosítsák a folyamatos termelésnövekedést és javítsák a nyereségséget. Ma azonban a fafeldolgozás, a műanyagüzem, a csavargártás főleg piaci okok miatt veszteséges, ezért felszámolás alatt van.

Az mgtsz az elkövetkező években jelentősebb beruházást nem tervez egyik község területén sem, így az nem lesz hatással a községek életének változására. A termelőszövetkezet tevékenységét az érintett községek fejlődésére gyakorolt hatás szempontjából a következőképpen értékelhetjük:

Az érvényben levő szabályozó rendszer nem teszi lehetővé, hogy a termelőszövetkezet a rendelkezésre álló földhasználati strukturát racionálisan hasznosítsa, ugyanakkor átalakításához sem rendelkezik tőkével. A termelés változtatásának tendenciája extenzív jellegű, ami a foglalkoztatottak számának csökkenését fogja eredményezni, ha nem sikerül stabil melléküzemekkel vagy a háztáji tevékenység szélesítésével az üzem gazdasági tevékenységét javítani.

A településcsoport mezőgazdasági funkcióihoz kapcsolódó sajátossága az informális területi munkakapcsolatok kialakulása. Elsősorban Nagyvisnyón, de más településekben is un. "bandagazdák" 15-20 fős csoportokat szerveznek idénymunkára. Ezek a csoportok a nyári munkacsúcsok idején az Alföld nagyüzemeiben dolgoznak átlagosan két hetet termény ellenében, amely fedezi a második gazdaságban nevelt állatállomány takarmányszükségletét. A meglepő az, hogy ez a munkaszervezeti forma nem új, a második világháború előtt a föld nélküli családok kényszerültek ilyen munkára, hogy a család létalapját megteremtsék. Ez a régi alföld-hegyvidék munkakapcsolat újraéledt, amely ma egyértelműen a többletjövedelem elérését célozza. Mindenestre jelzi egyes társadalmi csoportok "innovációs készségét", állandóan változó térbeli magatartását, amelyet a tervezésnek figyelembe kellett vennie, mert ez magával hozza belső térségi kapcsolatok átrendeződését és az egyéb funkciókkal kapcsolatos magatartás megváltozását is /Cséfalvay Z. 1984/.

5. Az ellátó és szolgáltató funkcióval kapcsolatos társadalmi magatartás és annak területi konzekvenciái

Az ellátás megítélésénél a kiskereskedelmet és az egészségügyet vettük számba, mint olyan funkciókat, amelyek "minősége" adatokkal kevésbé jellemezhető, mint pl. a technikai infrastruktúrával való ellátottság. Természetesen ez utóbbi felmérése is elengedhetetlen az általános rendezési terv szempontjából, de a munkacsoportunkkal szemben támasztott követelmény ez esetben nem terjedt túl a fenti két funkció értékelésén.

5.1 A KISKERESKEDELEM

A kiskereskedelem infrastrukturális hálózatának hiányosságai szembetűnőek a település csoporton belül /12. ábra/. Csupán BÉlapátfalva ellátottsága mondható viszonylag jónak, szakboltok máshol nem találhatók /pl. ruházati, iparcikk stb./. Felmérésünk alapján jól nyomonkövethető a kiskereskedelmi forgalom irányultsága, egri és bÉlapátfalvai koncentrációja /16. táblázat/. Még a napi élelmiszerek beszerzésének aránya is átlagosan 25 % fölötti /kivétele: Balaton/, ami BÉlapátfalva részéről igen koncentrált ellátási funkciót jelent.

A bÉlapátfalvai szakboltok vonzáskörzetét vizsgálva /17. táblázat/ ugyancsak túlzottan összpontosult ellátó funkció az, ami szembetűnő. A helybéli lakosok vásárlásai a boltok összes forgalmának alig a felét teszik ki. Szilvásvárad és Nagyvisnyó - összesített arányukat tekintve - kiemelkednek a vonzáskörzetből, ami inkább jelzi Szilvásvárad igen rossz ellátottságát - és ezáltal Nagyvisnyóét is - , mint egy tényleges vonzáskörzetből fakadó inga-vásárlást. A szilvásváradi szakboltok megnyitásával az inga-vásárlás jelentősen lecsökkenne és BÉlapátfalva részben tehermentesítődne, tényleges ellátó funkciójának település csoportján belül magasabb színvonalon tudna eleget tenni.

A kiskereskedelmi forgalom irányultságánál még kifejezőbb a havi intenzitás vizsgálata a bevásárlás céljára fordított utazások esetében /18. táblázat/.

A közellátás, közszolgáltatás színvonaláról alkotott lakossági vélemények /19. táblázat/ ugyancsak közelítenek a realitásokhoz, bár Mónosbél esetében eléggé megoszlanak a vélemények. Az okok sokrétűek, a mónosbéli véleménykülönbségek tükrözik a felmérésben megállapított arányokat: egyfelől dicsérik a jó szervezést, az összehangoltságot, másfelől az egyetlen üzletben az élelmiszerválaszték kicsi, és néha még a napi szükségletet kielégítő élelmiszerek is hiányoznak. Bükkszentmártonban is csak egy bolt van, igen kis választékkal, ezért onnan a környező falvakba járnak vásárolni. Mikófalva az, ahol a vélemények leginkább megegyezők. A gyenge áruválaszték mellett itt a nemtörődőmség és a tanácsi ellenőrzés hiánya a legfőbb probléma. Balatonban sincsenek megelégedve a jelenlegi helyzettel: nem veszik figyelembe a lakosság igényeit, nem kielégítő az ellátás stb. BÉlapátfalva viszonylag jó ellátottsága közel sem tükröződik lakosságának véleményében: a műszaki és ruházati boltok választéka gyenge, a szolgáltató hálózat igen hiányos stb. /20. táblázat/.

16. táblázat. A lakosság vásárlási szokásai az összes vásárlás százalékában

Hol vásárolja?	Műszaki cikkek	Ruházati cikkek	Napi élel- miszerek	Hús és hús- félék	Háztartási cikkek
Helyben/Bélapát- falva/	33,5	29,0	94,0	78,2	90,1
Egerben	58,4	62,0	3,2	20,1	8,6
Ózdon	4,8	6,3	1,3	0,6	-
Egyéb településen	3,3	2,7	1,5	1,1	1,3
Helyben/Balaton/ Egerben	9,2	15,6	80,0	74,0	89,1
Bélapátfalván	73,7	65,6	1,5	11,0	6,3
Ózdon	9,2	7,8	11,4	6,8	1,5
Egyéb településen	5,3	7,8	-	1,4	-
Helyben/Mikófalva/ Egerben	2,6	3,2	7,1	6,8	3,1
Bélapátfalván	5,7	6,8	58,8	51,2	60,0
Ózdon	62,9	58,0	11,3	19,0	13,8
Egyéb településen	20,0	27,3	27,5	27,4	23,8
Helyben/Mónosbél/ Egerben	7,1	6,8	1,2	1,2	1,2
Bélapátfalván	4,3	1,1	1,2	1,2	1,2
Ózdon	3,3	3,0	75,0	35,3	58,1
Egyéb településen	67,7	60,6	3,6	35,3	19,4
Helyben/Bükkszent- márton/ Egerben	12,9	18,2	21,4	19,4	22,5
Bélapátfalván	12,9	15,2	-	-	-
Ózdon	3,2	3,0	-	-	-
Egyéb településen	2,3	-	50,0	7,5	52,2
Helyben/Szilvás- várad/ Egerben	68,2	76,2	8,3	42,5	17,4
Bélapátfalván	25,0	19,0	35,4	50,0	26,1
Ózdon	-	2,4	-	-	-
Egyéb településen	4,5	2,4	6,3	-	4,3
Helyben/Nagyvisnyó/ Egerben	9,0	7,4	81,5	65,2	82,0
Bélapátfalván	59,7	53,7	4,0	23,7	10,2
Ózdon	9,0	9,4	11,3	5,2	3,9
Egyéb településen	16,9	23,7	1,6	3,7	2,3
Helyben/Nagyvisnyó/ Egerben	5,4	5,8	1,6	2,2	1,6
Bélapátfalván	5,3	3,3	82,6	44,4	78,8
Ózdon	66,7	63,9	4,3	29,6	10,6
Egyéb településen	12,2	13,1	8,7	16,7	6,4
Helyben/Nagyvisnyó/ Egerben	14,0	13,0	2,2	1,9	2,1
Bélapátfalván	1,8	4,6	2,2	7,4	2,1
Ózdon	-	-	-	-	-
Egyéb településen	-	-	-	-	-

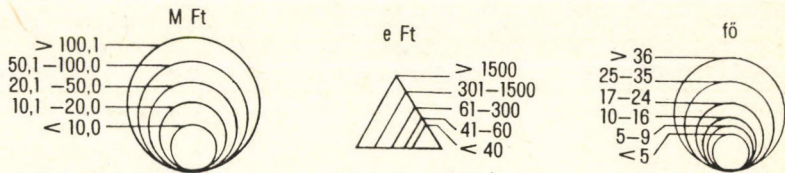
17. táblázat. A bélapátfalvai szakboltok vonzáskörzete és forgalma a vásárlók megoszlása alapján, %

Település	Ruházati bolt	Vegyess iparcikk bolt	Vegyess ruházati bolt
Bélapátfalva	55,6	49,3	52,7
Balaton	4,7	6,3	-
Mikófalva	7,0	9,6	4,6
Mónosbél	-	9,6	13,2
Szilvásvár	11,7	9,2	15,4
Nagyvisnyó	13,5	5,0	7,1
Bükkszentmárton	-	8,6	3,8
Bekölce	4,1	-	-
Eger	1,7	-	2,7
Egyéb település	1,7	2,2	0,7
Összesen:	100,0	100,0	100,0

18. táblázat. A bevásárlásra fordított utazások havi intenzitása /az eljáró családok száma/

Hányszor utazik havonta?	Bélapátfalváról	Balatonról	Mikófalváról	Mónosbélről	Bükkszentmártonból	Szilvásvárról	Nagyvisnyóról	Hová?
1	45	20	20	3	7	34	14	Egerbe
2	34	15	10	10	9	20	11	
3	14	7	6	-	2	12	2	
4	21	8	4	5	1	7	5	
5	6	1	1	-	2	7	-	
6	6	-	1	3	-	2	-	
7	-	-	-	-	-	2	-	
8	2	-	-	-	2	1	-	
1	15	8	5	1	3	31	4	Ózdra
2	-	1	-	1	1	11	-	
3	1	1	-	-	-	3	-	
4	3	-	1	-	-	-	2	
5	1	-	1	-	-	1	1	
1		3	1	1	2	11	9	Bélapátfalvára
2		5	3	-	-	9	2	
3		4	4	2	3	10	1	
4		5	7	3	-	7	8	
5		1	5	6	2	3	-	
6		1	1	3	7	-	-	
7		-	-	-	2	1	-	
8		-	-	1	-	-	-	
9		-	4	-	2	-	1	

	1	2	3	4
Balaton				
Bükkszentmárton		—		
Bélapátfalva				
Mikófalva		—		
Mónosbél		—	—	
Nagyvisnyó		—		
Szilvásvár				

12. ábra. Ellátás és szolgáltatás a településcsoportban
 1 = kiskereskedelmi forgalom: A = vegyes iparcikk, B = élelmiszer; 2 = egészségügy: A = gyógyszertár, B = körzeti orvos, C = ápoló, szociális gondozó, D = fogorvos, 3 = szolgáltatások értéke, 4 = kisipar: A = önálló kisipar, B = építőipar, C = egyéb kisipar

Fig 12 Supply and services in the settlement assemblage
 1 = retail trade turnover: A = mixed manufactured goods, B = food, 2 = public health: A = pharmacy, B = panel doctor, C = health or social caretaker, D = dentist, 3 = value of services, 4 = small industry: A = independent small industry, B = construction, C = other small industry

20. táblázat. A lakossági igények jelentkezése településenként, fontossági sorrendben

Bélapátfalva	Balaton	Mikófalva	Mónosbél	Bükkszentmárton	Szilvásvárad	Nagyvisnyó
strand cipész háztartási és kisgép köl- csönző autójavító eszipresszó	fodrász kozmetika GELKA vendéglő szabó	fodrász zöldséges patyolat GELKA	mozi fodrász	fodrász mozi posta	patyolat GELKA benzinkut művelődésiház fodrász szemétszállítás strand	patyolat fodrász étterem gázpalack cse- retelep

21. táblázat. A lakosság egészségügyi ellátással kapcsolatos igényei, fontossági sorrendben

Bélapátfalva	Balaton	Mikófalva	Mónosbél	Bükkszentmárton	Szilvásvárad	Nagyvisnyó
gyermekorvos SZTK-rendelő	fogorvos gyógyszer- tár gyermek- orvos	fogorvos gyógyszer- tár körzeti or- vosi rendelő	fogorvos gyermek- orvos	fogorvos gyermek- orvos gyógyszer- tár	fogorvos gyermek- orvos SZTK-rendelő hétvégi orvosi ügyelet	fogorvos helyben lakó orvos gyógyszertár gyermekorvos

19. táblázat. A közellátás, közszolgáltatás színvonala a lakosság véleményének %-os megoszlása szerint

Település	jó	közepes	rossz
Bélapátfalva	22,9	72,2	4,9
Balaton	12,9	77,4	9,7
Mikófalva	4,1	75,5	20,4
Mónosbél	19,0	42,9	38,1
Bükkszentmárton	3,2	67,8	29,0
Szilvásvár	9,7	77,7	12,6
Nagyvisnyó	2,6	84,6	12,8

5.2 AZ EGÉSZSÉGÜGY

Az egészségügyi körzetbeosztás alapján a településcsoport lakói a szakrendeléseket csak Egerben vehetik igénybe. Bélapátfalva is részleges központi szerepet tölt be, hiszen a településcsoport egyetlen gyógyszertára is itt működik. 1970-ben - Bélapátfalván kívül - még Balatonban és Szilvásváradon is volt fogorvosi rendelés. Jelenleg e két településen a rendelés megszűnt. Így Bélapátfalva fogorvosi szakrendelését e települések és Nagyvisnyó lakói is kénytelenek igénybe venni, ami túlzott megterhelést jelent a település fogászata számára. /Szilvásváradon a fogászat visszaállításával a helyzet jelentősen javulni fog./ A lakossági igények sorrendjében is a fogászat áll az első helyen, majd a gyógyszerár és a gyermekorvosi szakrendelés iránti igény következik. Meglepő jelenség a településcsoportban a gyermekgyógyászati szakrendelés teljes hiánya. Feltétlenül indokolt lenne Bélapátfalván gyermekorvosi rendelés biztosítása, esetleg egyes vizsgálatok - pl. laboratóriumi - helyben való elvégzése /21. táblázat/.

A lakossági vélemények településenként igen szerteágazóak: Mónosbélen a heti egyszeri rendelést általában keveslik, Mikófalván ugyancsak ez a helyzet. Ez utóbbi település saját orvost és jobban felszerelt orvosi rendelőt szeretne. Balatonban a fogorvosi rendelés visszaállítása lenne a legfontosabb. Bélapátfalván a szakorvosi rendelést a lakosoknak egy szűkebb köre igényelné /22. táblázat/.

Bélapátfalva orvosi-egészségügyi ellátottságának szélesebb körű fejlesztése jelentősen hozzájárulna a környező települések egészségügyi helyzetének javításához és az ilyen okok miatti hosszú utazások, távollétek tekintélyes méretű csökkenéséhez.

5.3 A SZOLGÁLTATÁSOK

Általános vélemény, hogy a településcsoport szolgáltató hálózata igen hiányos, különösen Bélapátfalván, holott annak központi szerepköre alapján feladata lenne a körzetébe tartozó te-

22. táblázat. Az egészségügyi ellátás színvonala a lakosság véleményének százalékos megoszlása szerint

Település	jó	közepes	rossz
Bélapátfalva	57,8	41,5	0,7
Balaton	49,2	49,2	1,6
Mikófalva	2,2	71,7	26,1
Mónosbél	5,0	60,0	35,0
Bükkszentmárton	20,7	69,0	10,3
Szilvásvár	32,0	58,0	10,0
Nagyvisnyó	34,2	63,2	2,6

lepülések igényeinek kielégítése. Amennyiben a szolgáltató funkciók köre szélesedne, jelentősen csökkenteni lehetne a településcsoportból kifelé irányuló népességmozgást /pl. olyan szolgáltatásokkal, mint cipész, elektromos szerviz, kozmetika stb./. Ennek hiányában az egész térség Eger szolgáltatásait veszi igénybe, még akkor is, ha egyes szolgáltatások - pl. patyolat, fodrász - Bélapátfalván is elérhetőek lennének. Bélapátfalva központi szerepkörének betöltéséhez az ellátó-szolgáltató funkció erősítésére mindenképp szükség lenne, mivel elsősorban ez, és nem adminisztratív intézkedések biztosíthatják hosszú távon a településcsoport népességmegtartó erejét, az elvándorlások mérséklődését, ill. megszűnését.

6. Képzés és közművelődés

6.1 AZ OKTATÁS ÉS A KÉPZÉS

Az óvoda BÉlapátfalván 5 csoporttal működik. A csoportok közül egyet a tanács tart fenn, négyet a cementgyár. A helyi óvoda így elsősorban az iparban dolgozó szülők gyermekeinek elhelyezési gondjait oldja meg. Az intézmény jelenleg 10 óvónőt foglalkoztat, mindnyájuk helyi lakos.

Mikófalván 1977 óta üzemel óvoda 25 férőhellyel. A települést az 1970-es években erős elvándorlási hullám érintette, főként kisgyermekes családok költöztek be Eger lakótelepeire. A 80-as évekre ez az elvándorlási folyamat lefékeződött, így az elkövetkező öt évben az óvodai elhelyezés iránti igény valószínűleg évi 30-35 főre nő.

1954-ben létesült Mónosbélien az állami gondozott gyermekek nevelésével foglalkozó Fővárosi Tanács Nevelőotthona. A kezdetben nyári üdültetésre használt - korábban egyházi tulajdonu - épületet később 100 férőhelyes új épületszárnyal bővítették. Jelenleg egész éves üzemeléssel 5 csoportban 100 3-10 éves korú állami gondozottat nevelnek itt. A Gyermekotthon elsősorban mint munkaalkalom jelentős a településcsoport számára. Jelenleg 50 főt foglalkoztat, ebből 19 helybeli. A mónosbéli lakosok a fenntartással kapcsolatos munkakörökben dolgoznak, míg a szakképzett nevelők Egerből, BÉlapátfalváról, Mikófalváról, Szilvásváradról és Nagyvisnyóról ingáznak.

Szilvásváradon az óvoda régi és korszerűtlen, 3 csoporttal, 76 fős létszámmal működik. Nagyvisnyón szintén férőhelyhiánnyal küszködnek /25 férőhely, 40 gyermek/, és az ingázó szülők miatt az óvoda bővítésére van szükség.

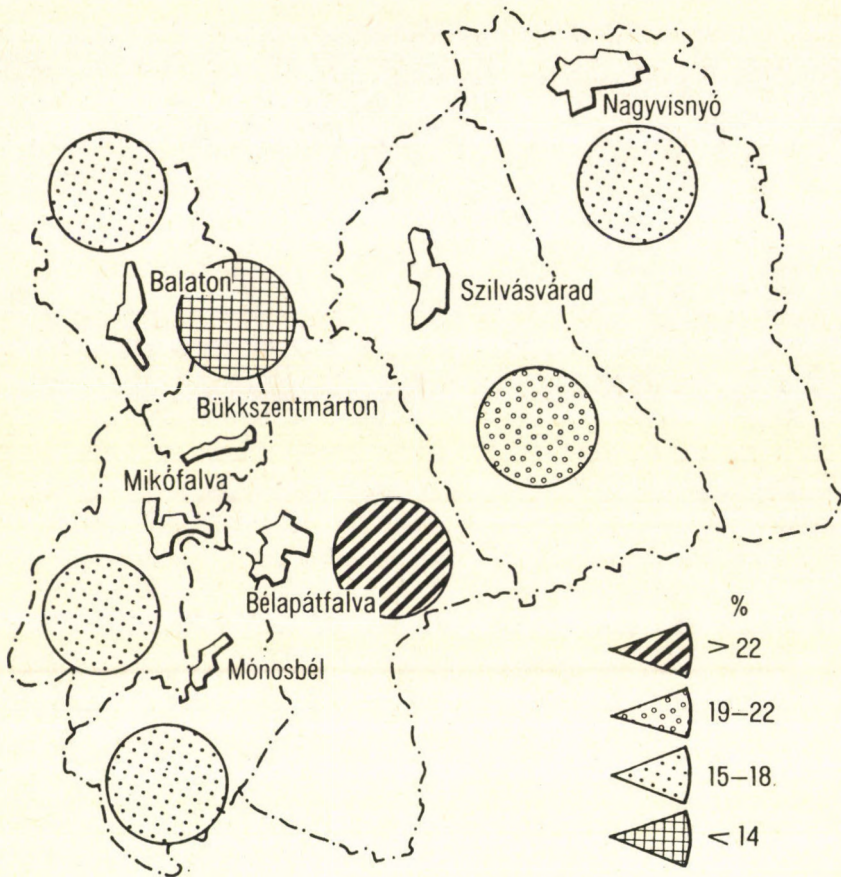
Az általános iskolai oktatás helyzetét BÉlapátfalván nagymértékben javította az 1983-ban átadott 16 tantermes új iskolaépület. A könyvtárral, tornateremmel, természettudományi szaktanteremmel felszerelt modern iskolába 427 fő jár. Az utóbbi évtizedben lezajlott körzetesítések eredményeként a mónosbéli és bükkszentmártoni felső tagozatos korosztály is BÉlapátfalván jár iskolába.

A településen a közelmúltban átadott 200 lakásos új lakótelep miatt az általános iskolás korosztály várható létszámnövekedésével kell számolni. Emiatt semmiképpen sem indokolt a további körzetesítés, a mónosbéli és bükkszentmártoni alsó tagozat, valamint a mikófalvai felső tagozat BÉlapátfalvára történő összevonása.

A tantestület szakos tanári ellátottsága jónak mondható, viszont rendkívül magas az Egerből kiingázó pedagógusok aránya /28 tanárból 11 fő egri lakos/, és az elmúlt évtizedben magas volt fluktuáció is. Sok fiatal pedagógus kezdte pályáját a viszonylag kedvező közlekedési helyzetű, de a településhierarchia alsóbb szintjén lévő BÉlapátfalván, hogy később azt a megyeszékhelyen folytathassa. Ez a folyamat az új lakótelepeken juttatott szolgálati lakások révén valamelyest lelassult, de még ma is jelentős.

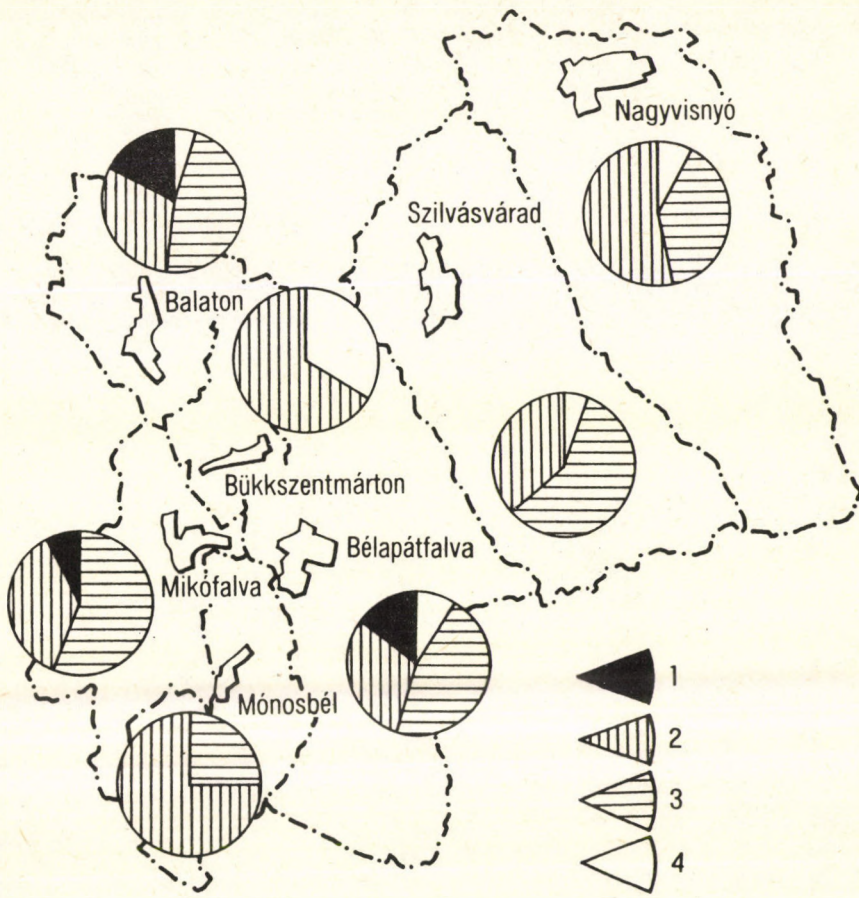
Az általános iskola végzős tanulói szinte kivétel nélkül továbbtanulnak /90 %-uk Egerben, 10 %-uk Miskolcon és Kazinc-

barcikán/. A preferált iskolatípusok sorrendje nem kedvező:
 75% szakmunkásképző iskola, 15% szakközépiskola és 10 % gimnázium /13., 14. ábra/.

13. ábra. A közép-és felsőfokú végzettségűek aránya a 7 évesnél idősebb népességben belül

Fig. 13 Percentage of people with higher education degree in the population over 7 years

14. ábra. A végzős általános iskolások megoszlása a választott felsőbb szintű iskola típusa szerint
 1 = gimnázium, 2 = szakközépiskola, 3 = szakmunkásképző, 4 = nem tanul tovább

Fig. 14 Distribution of last-year primary school children by the chosen form of secondary education
 1 = grammar school, 2 = secondary vocational school, 3 = skilled worker training, 4 = no further education

Mikófalván az elvándorlási folyamat miatt az általános iskolát többször fenyegette a körzetesítés veszélye, amit a mónosbéli gyermekotthon állami gondozottjainak beiskolázásával sikerült elhárítani. Az iskolában ma 120 gyermek /93 helybéli, 23 állami gondozott/ tanul. A következő öt évben a tanulólétszám várhatóan 140 fölé fog emelkedni. Ezt, és az iskolának a település életében játszott központi szerepét figyelembe véve semmiképpen sem indokolt az iskola körzetesítése. Továbbra is cél-szerű a gyermekotthon állami gondozottjainak Mikófalván történő oktatása.

Balatonban a nemrég épült korszerű általános iskola kedvező feltételeket nyújt az oktatás számára. A települést lényeges mértékű elvándorlás nem érintette, így a következő öt évben a várható gyermeklétszám a maihoz hasonlóan alakul. A tantestület szakostanári ellátottsága megfelelő, a pedagógusok közel fele helyi lakos.

Bükkszentmártonban 1972 óta csak alsó tagozat működik /21 fős létszámmal/, a felső tagozatosok Bélapátfalvára járnak iskolába. Mivel a két település között az autóbusszközlekedés viszonylag jó, ezért a körzetesítés ilyen szempontból nem jelent hátrányt a település gyermekei számára.

Hasonló a helyzet Mónosbélien, ahol már 1969-ben megtörtént a körzetesítés, s a községben csak alsótagozat működik /14 fővel/. Mivel a Mónosbél és Bélapátfalva közötti autóbusszközlekedés elsősorban a tágabb környék ipari munkahelyeinek időbeosztásához igazodik, ezért a körzetesítés aránytalanul nagy terheket ró a mónosbéli iskolásokra. Mindenképpen szükséges lenne a kb. 30 főnyi felsőtagozatos diák számára iskolabuszt biztosítani.

Az általános iskolai napköziotthon Bélapátfalván 3 tanuló-csoporttal működik, ahol 80 gyermeket helyeznek el. 80 %-uk cementgyárban dolgozó szülők gyermeke. Mikófalván jelenleg nincs napköziotthon, de mintegy 25-30 fő elhelyezésére igény volna a településben. Szilvásváradon az iskolában elhelyezett napköziotthon megfelelő körülmények között 2 tanulócsoporthal /66 fő/ működik. Nagyvisnyón 1980 óta van napközi, egy tanulócsoporthal, 35 fővel.

A szilvásváradai iskola működését tanteremhiány nehezíti. Jelenleg három különböző, egymástól viszonylag távol eső helyen folyik a tanítás 8 tanulócsoporthal. A teremhiány felszámolásához az új, központi iskolaépület bővítésére lenne szükség, amelyhez a megfelelő terület is rendelkezésre áll. A községben a gyermekszaporulat az elkövetkezendő években is a maihoz hasonló tanulólétszámot valószínűsít. A tantestület szaktanári ellátottsága 95 %-os, a pedagógusok zöme helyben lakik.

A nagyvisnyói iskola még nagyobb tanteremhiánnyal küszködik. Az 1965-ben 4 tanteremre bővített központi iskolaépületen kívül még négy helyen: a helyi pártalapszervezet épületében, a tűzoltóság foglalkoztatótermében, a klubkönyvtárban és az óvoda alagsori részében folyik tanítás 1-1 teremben, amelyek még kényszerűségből is alig felelnek meg az oktatás követelményeinek. A tanulók tanóráról tanórára vándorolnak az egymástól 600-700 m-re levő tantermekhez. A teremhiány megszüntetéséhez mindenképpen szükséges lenne egy új, négytanteremes iskolaépület felépítésére. Nagyvisnyón jelenleg 7 tanulócsoporthal 128 gyermek tanul. Mivel a kisgyermekes családok elköltözésének mértéke

- a tanácsi építési telkek osztása miatt - az utóbbi években csökkent, azért az elkövetkezendő években a fenti tanulólétszám valószínűleg állandósulni fog. A tantestület szakostanári ellátottsága jónak mondható, a korábbi nagyarányú fluktuáció megszűnőben van.

6.2 KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYRENDSZER

Bélapátfalva településcsoportjában a közművelődési intézményhálózat rendkívül centralizált, ami az aprófalvak esetében még indokolt, a nagyobb lélekszámú településeknél már kevésbé. A túlzott központosítás - ami a települések közművelődését egyben vállalati /cementgyári/ centralizáció alá vonja - a centrum település /Bélapátfalva/ lakossága számára sem biztosít kedvező művelődési feltételeket. A településeggyüttes további fejlődése érdekében a jövőben mindenképpen törekedni kell olyan formák, módszerek bevezetésére, amelyek a közművelődés decentralizációja felé mutatnak.

A bélapátfalvai művelődési ház 1951-ben cementgyári beruházással épült. Az intézmény, amely az építetők szándéke szerint a gyorsan fejlődő ipari település művelődését lett volna hivatott elősegíteni, 1957-ben a BCM Építők Szakszervezetének fennhatósága alá került, de továbbra is községi tulajdon maradt. 1964-ben tulajdonjogilag is a cementműveké lett, s ezzel átalakult a község közösségi-művelődési életében játszott szerepe is. A ház egyre inkább a BCM rendezvényeinek, továbbképzéseinek stb. színtere lett, és egyre távolabb került eredeti funkciójától: a település teljes lakossága közművelődési igényeinek kiszolgálásától.

A Cement-és Mészművek Gárdonyi Géza Művelődési Háza 1963 óta Bükkszentmártonra, Mónosbélre és Mikófalvára kiterjedően területi feladatokat is ellát. Ez a területi koncentráció a két előbbi község esetében indokoltnak látszik, de Mikófalva esetében nem. Kedvező lenne, ha a jelentős közösségi és művelődési hagyományokkal rendelkező Mikófalva ismét önálló közművelődési irányítás alá kerülne, amit a helyi művelődési ház átalakításával lehetne megerősíteni.

A bélapátfalvai művelődési ház anyagi-műszaki felszereltségénél fogva bizonyos vonzóhatással van a településcsoport népességére. Itt van a település könyvtára, a mozi egy másik épületben működik.

Mikófalván a művelődési ház egy felszabadulás előtt épült közösségi épületben működik, amit később a "nagyterem koncepció" jegyében szinpaddal és öltözővel bővítettek. A pótlólagos beruházások elmaradása miatt ma az épület fűtési problémákkal küszködik. Szegényes műszaki felszereltsége miatt sem képes a település közösségi életében szervező, közösségteremtő funkciót ellátni. Legfontosabb feladata ma az ún. IBUSZ-lakodalmassal a térség idegenforgalmi vonzerejének növelése.

Az egyre kisebb közönséget vonzó mozi szintén a művelődési házban kapott helyet, a könyvtár pedig egy szükségterem céljaira is szolgáló, volt szolgálati lakásban van. A már említett épületbővítésre és az önálló közművelődési irányítás visszaállítására alapvetően szükség volna. Ugyancsak az intézmény fej-

lesztését indokolja a település egyre növekvő idegenforgalmi funkciója.

Balatonban önálló művelődési ház működik, viszonylag kedvező anyagi-műszaki feltételekkel. Az épületben üzemel a községi mozi és a könyvtár is. Bükkszentmártonban a művelődési hálózatot egyetlen klubkönyvtár képviseli, amely egy épületben üzemel az ifjúsági klubbal. A lakosság művelődési célból elsősorban BÉlapátfalvára jár, amit viszont nehezít a település kedvezőtlen közlekedési helyzete. Mónosbélien klubkönyvtár működik, a közművelődés BÉlapátfalvához kötődik.

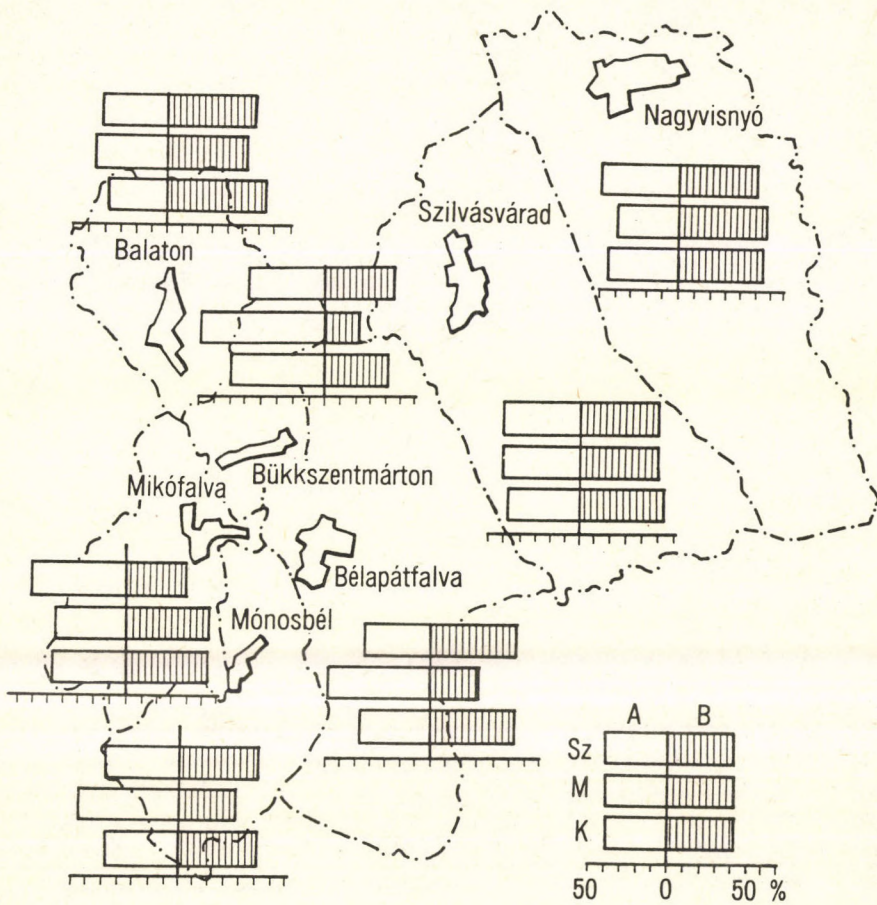
Szilvásváradon a közművelődési intézményhálózatot egy klubkönyvtár képviseli, tiszteletdíjas klubvezetővel és könyvtárossal. Az épület kicsi és korszerűtlen, még a kötetek állagának megőrzésére sem alkalmas. Az olvasók zöme helyi általános iskolás, de jelentős számban kölcsönöznek könyveket az üdülővendégek is. A mozi a MOKÉP-pel kötött szerződés alapján a Lipicai Vendéglőben van /heti 3 vetítés/. Tekintettel Szilvásvárad növekvő idegenforgalmi jelentőségére, mindenképpen indokolt lenne a közművelődés helyi, szűkös intézményi feltételeinek javítása. Egy művelődési ház felépítése, amely a mozinak is helyet adna, a helyi igények kielégítésén túl, újabb szabadidős tevékenységi formák kínálatával tovább növelhetné a község idegenforgalmi vonzerejét. A ház felépítésére az eddigi rendezési tervekben megjelölt terület megfelelő.

Nagyvisnyón 1960-ban - jórészt társadalmi munkában - klubkönyvtár épült. Jelenleg ebben az épületben van a községi könyvtár, a mozi /heti 3 előadás/, és az általános iskola tornaterme. A mozi látogatottsága a Heves megyei átlagot tükrözi, csekély vonzóhatása Borsod-Abauj-Zemplén megye néhány közeli településének lakosságára is kiterjed. A település művelődési intézményekkel való ellátottsága kielégítő, de igénybevételek az ingázók magas száma miatt elég csekély. A felépítendő komplex Nevelési Központ a klubkönyvtár jelenlegi, településen belüli szerepét is növelné.

6.3 A NÉPESSÉG MŰVELŐDÉSI MAGATARTÁSA

A népesség iskolai végzettsége, szakmai képzettsége, műveltségi állapota és művelődési szokásrendszere többé-kevésbé behatárolják azokat a gazdasági-társadalmi szerepeket, amelyek ellátására a település a jövőben alkalmas lehet. Reprezentatív vizsgálatunkban az elkövetkezendő évtizedek aktív népességének, a mai általános iskolás koru gyermekekkel rendelkező háztartásoknak a művelődési szokásrendszerét elemeztük. A művelődési tevékenységek köréből a területi tervezés szempontjából is fontos elemeket emeltük ki, azokat a tevékenységeket, amelyek a lakóházon kívüli térben játszódnak le.

A felmérés során megkülönböztettük a társas érintkezésre vonatkozó ún. "közösségi-kommunikatív magatartást", valamint a művelődési és szórakoztató intézményhálózat igénybevételei szintjére utaló "művelődési-", ill. "szórakozói magatartást". A különböző magatartásokat a tevékenységek gyakorisága alapján "erős", ill. "gyenge" minősítéssel értékeltük /23. táblázat, 15. ábra/.

15. ábra. Lakossági magatartástípusok
 Sz = szórakozási, M = művelődési, K = közösségi magatartás,
 A = aktív, B = passzív formában

Fig. 15 Types of behaviour of population
 Sz = entertainment behaviour, M = cultural behaviour, K = community behaviour, A = in active form, B = in passive form

23. táblázat. Művelődési magatartás a településcsoportban*

Magatartásforma	NGY	GY	NGY+GY	E	NE	E+NE
Bélapátfalva						
Közösségi-kommunikatív	19	27	46	34	20	54
Művelődési	24	43	67	24	9	33
Szórakozói	24	21	45	26	29	55
Mikófalva						
Közösségi-kommunikatív	20	22	42	34	24	58
Művelődési	15	26	41	42	17	59
Szórakozói	38	22	60	26	14	40
Balaton						
Közösségi-kommunikatív	14	22	36	38	26	64
Művelődési	13	34	47	44	9	53
Szórakozói	15	27	42	43	19	58
Bükkszentmárton						
Közösségi-kommunikatív	32	28	60	28	12	40
Művelődési	52	26	78	18	4	22
Szórakozói	32	16	48	32	20	52
Mónosbél						
Közösségi-kommunikatív	15	47	62	24	14	38
Művelődési	55	24	79	16	5	21
Szórakozói	50	12	62	27	11	38
Szilvásvár						
Közösségi-kommunikatív	24	24	48	24	28	52
Művelődési	27	22	49	31	20	51
Szórakozói	34	15	49	22	29	51
Nagyvisnyó						
Közösségi-kommunikatív	15	30	45	22	23	55
Művelődési	22	20	42	25	33	58
Szórakozói	36	12	48	27	25	52

* Adatok a reprezentatív felmérés háztartásainak százalékában kifejezve. NGY = nagyon gyenge, GY = gyenge, E = erős, NE = nagyon erős.

Bélapátfalván a nagymértékű be- és elvándorlás ellenére, amely általában fékezi a közösségi integráció folyamatát, a település rendkívül koncentrált munkalehetőség-kinálata folytán nagy a személyes érintkezéseken alapuló közösségi-kommunikatív magatartás szerepe /54 %-ban erős/, a művelődési magatartás viszont jóval alacsonyabb, mint amekkorát a település központi szerepköre megkívánna /67 %-ban gyenge/. A településen az említett nagymértékű népességmozgás eredményeképpen jelentősen megnőtt a társadalomszerkezetileg és kulturálisan hátrányos helyzetű népesség aránya. Mivel a helyi művelődési ház döntően vállalati /BCM/ érdekeket képvisel, így sem a hátrányos helyzetű betelepülők társadalmi kulturális integrációját, sem pedig a helyi népesség művelődési igényeit nem szolgálja kellőképpen. A településszerűsítés további fejlődése érdekében szükség lenne a vállalati közművelődési intézmény és a települések népessége viszonyának rendezésére.

Mikófalván az egykori fejlett közösségi élet részben napjainkig megőrződött. Bár a települést az utóbbi évtizedben jelentős elvándorlási hullám érintette, ennek ellenére az egykori értékeket megőrző közösségi aktivitás ma is jelentős /58 %-ban erős/. Ugyancsak a felszabadulás előtti értékek átmentődésére utal a lakosság kiemelkedően magas kulturális aktivitása /59%-ban erős/. E kedvező kép ellenére a településen halaszthatatlanul szükséges van a meglévő közösségi kulturális értékek további megőrzését, fejlesztését elősegítő lépésekre /közművelődési önállóság/.

A népességcserelődésről viszonylag kevésbé érintett, önálló közigazgatását és autonómiáját megőrző Balatonban kiugróan magas a népesség közösségi-kommunikatív magatartása /64 %-ban erős/. Az autonóm lét és az önálló művelődési otthon jelentőségére utal a művelődési magatartás pozitív mutatója is /53 %-ban erős/.

A települések alacsony népességszámából adódóan a lakosság közösségi-kommunikatív magatartását Bükkszentmártonban és Mónosbélien rendkívül érzékenyen érinti a viszonylag jelentős ingázás, ami a mutató kedvezőtlen értékében /60 %-ban, ill. 62 %-ban gyenge/ jelenik meg. A települések közművelődésének szerény helyi lehetőségei, valamint a kevésbé hatékony centralizáció miatt a két településen az indokoltnál jóval alacsonyabb a népesség művelődési magatartás-mutatójának az értéke /78 %-ban, ill. 79 %-ban gyenge/. A települések további fejlődésének biztosítása érdekében célszerű lenne olyan közművelődési formák és intézmények alkalmazása /pl. közművelődési egyesületek/, amelyek jobban alkalmazkodnának a települések aprófalvas jellegéhez, mint a mostani közművelődési centralizáció.

Nagyvisnyó az urbanizálódásban még kevésbé előrehaladott, és jelentős mértékű beköltözésektől kevésbé érintett, ezért ma még nagy a személyes érintkezéseken alapuló közösségi-kommunikatív magatartás szerepe /55 %-ban erős/. Tervezési szempontból célszerű lenne, ha a település jelenlegi közösségi terei megőrződnének, ill. a falukép átalakításával új közösségi terek is keletkeznének. Magas értéket /58 %-ban erős/ mutat a művelődési magatartás is, amely a településen nem választható el mereven a közösségi magatartástól. A helyi klubkönyvtárnak köszönhetően a lakóházon kívüli művelődési tevékenységek döntően a településen belül zajlanak, s csupán elenyésző mértékben Szilvásváradon,

Bélapátfalván vagy Egerben. A művelődési célzatu bejárások lehetőségét a település kedvezőtlen közlekedési viszonyai is akadályozzák. A szórakozási tevékenységek zömét - sajnálatosan - a kocsmázások adják. Jóval szerényebb mértékben, de sajátos szórakozási tevékenységet jelent az egri bevásárlásokhoz, látogatásokhoz kapcsolódó szórakozóhelylátogatás /22. táblázat/.

Szilvásváradon valamivel urbanizáltabb életfeltételek alakultak ki, ezért már kisebb a közösségi-kommunikatív tevékenységek intenzitása /52 %-ban erős/. Az urbanizálódás mellett a népesség folytonos cserélődése szintén csökkentette e tevékenység súlyát.

A település urbanizáltabb külső képe ellenére a művelődési magatartás jóval gyengébb, mint Nagyvisnyón /51 %-ban erős/, aminek oka döntően az önálló helyi művelődési ház hiányában rejlik. Bizonyos csekély vonzóhatása ugyan van a bélapátfalvai művelődési háznak, de ez semmiképpen sem helyettesíti a helyi kulturális intézmény szerepét. Bár szórakozási intézményekkel Szilvásvárad jobban ellátott, mint Nagyvisnyó, a szórakozói magatartás mégis közel azonos /51 %-ban erős/. A helyi, főként az idegenforgalmat kiszolgáló vendéglátóhelyeket ugyanis a település társadalmi szerkezetétől eltérő társadalmi rétegek veszik igénybe. A helyi lakosok zöme ezektől elkülönülve, alacsonyabb színvonalu helyeken szórakozik. Emellett Szilvásváradon is jelentős az egri bevásárláshoz és látogatáshoz kapcsolódó szórakozási tevékenység.

A település sajátos helyzetéből fakadóan kiugróan magas a sportrendezvényeken való részvétel /34 %-os/, ami arra utal, hogy az idegenforgalom számára kínált szabadidős tevékenységek a település számára is fontosak.

7. A községcsoport közlekedési helyzete

7.1 A TÖMEGKÖZLEKEDÉS JELLEMZŐI

Az Eger-Ózd-Kazincbarcika háromszög középső, ill. déli részén elhelyezkedő községeknek a térség közlekedési hálózatában elfoglalt helye különböző. Bár valamennyi község hegyvidéki területen /a Bükk nyugati lábánál/, és részben megyehatár mellett fekszik, ami sok esetben lehet hátrányos hálózati helyzet forrása, Szilvásvárad, Nagyvisnyó, Bélapátfalva és Mónosbél - a megyeszékhellyel, és a Borsodi-medence két iparvárosával való közvetlen tömegközlekedési kapcsolataik révén - nem tekinthetők forgalmi árnyékban fekvő településeknek. A községek kimondottan közel vannak Egerhez és a 25. sz. másodrendű főútvonalhoz, így megyei szinten a térség hálózati helyzete kedvező. /A legmesszebb levő Nagyvisnyó is csak 28 km-re fekszik Egertől./

A három város eltérő mértékű közlekedési vonzást fejt ki a településekre, ami több ellentmondás forrása: Ózd közelsége, autóbuszszal való jobb elérhetősége /utazási idő, járatszám és költség tekintetében/ ellenére lényegesen kevesebbszer szerepel utazási célként, mint a másfélszer akkora távolságra fekvő Eger /a munkabajárástól eltekintve/. A megyeszékhely sokoldalú funkciója következtében, az alsófoku központ szerepét betöltő Bélapátfalva pedig kiterjedt munkaerővonzó, alapellátási, szolgáltatási, közigazgatási stb. szerepköre révén gyakorol erős hatást a térségre.

A települések vasuti hálózati helyzete eléggé rossz. Bár a hét közül négy községnek közvetlen vasuti összeköttetése van Egerrel /az Eger-Putnok összekötő mellékvonal révén/, a pálya kedvezőtlen vonalvezetése, a kívánatostól messze elmaradó műszaki paraméterei és a nagy állomássűrűség /3,5 km-enként egy állomás/ igen alacsony átlagos utazási sebességet /24,9 km/óra/ eredményeznek, ami Mikófalvának a hálózatból való kikapcsolásával /1982/ sem javult számottevően. Mindehhez ritka járatszám és több esetben kedvezőtlen indulási időpontok járulnak.

A fentiek miatt a falukörzet tömegközlekedése a vasutinál lényegesen jobb autóbusz közlekedésen alapul. A térség szorosabb értelemben vett autóbusz közlekedési tengelyében fekszik Mónosbél, Bélapátfalva, Szilvásvárad és Nagyvisnyó. Megfelelő járatsűrűség révén /22-27 járatpár/nap/ e települések Egerrel való közvetlen kapcsolata kedvező. Balaton, Bükk-szentmárton és Mikófalva viszont "forgalmi félárnyékba" szorúlnak, ami közut-hálózatuk állapotában is tükröződik. Sajátosan kedvező Szilvásvárad és Nagyvisnyó közlekedési helyzete abban a vonatkozásban, hogy e két község a Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Volán vállalatok hálózatának találkozási pontjain fekszik, így az őket érintő buszjáratok száma a többi településhez képes lényegesen magasabb.

A többi öt községből Ózd és Kazincbarcika elérése már kimondottan kedvezőtlen. Különösen gond, hogy a forgalmi félárnyék falvaiból nincs közvetlen autóbuszjárat Ózdra. /Még a hozzá legközelebb fekvő Balatonból is csak Borsodnádásdra induló és munkakezdésekhez igazodó járatok közlekednek./ Az 1982 óta fennálló Mikófalva-Bélapátfalva vonatpótló autóbuszkapcs-

lat /napi 8 járatpár/ csak 2/3 részben igazodik a bélapátfalvai vonatkezelésekhez, ill. indulásokhoz, és mindössze két esetben megoldott az egri járatokhoz való közvetlen csatlakozás. A Budapest-Jósvafő közvetlen autóbusszjárat Mónosbél, Bélapátfalvát, Szilvásváradot és Nagyvisnyót érinti.

A települések közlekedési ellátottságát elemezve feltűnnek azok a különbségek, melyek Szilvásvárad idegenforgalmi, turista és kialakuló üdülőközpont szerepével függenek össze. A településnek a hétvégén közvetlen vasuti összeköttetése van Debrecennel /kirándulónovat/, nyári hétvégeken pedig sok a Szilvásvárad végcélú, Ózdról induló "kirándulójárat".

Valamennyi község esetében gondot okoz a vonat, de főleg az autóbussz járatok indításának egyenlőtlen eloszlása, különösen a délutáni /13-16 óra közötti/ és az esti /18.30 utáni/ órákban kevés a járat. /Pl. hétköznap 19.45 óra után nem lehet a községekből Egerbe utazni, Egerből pedig már 19 órakor eljön az utolsó busz./ Munkaszüneti napokon a várakozási idők 1-2,5 órával hosszabbak, különösen a turistaidényen kívül kedvezőtlen a helyzet.

A forgalmi tengelyen kívül fekvő községek autóbusszjáratainak száma 35-45 %-a a tengelyben elhelyezkedőkénél, így az említett gondok ott fokozottan jelentkeznek.

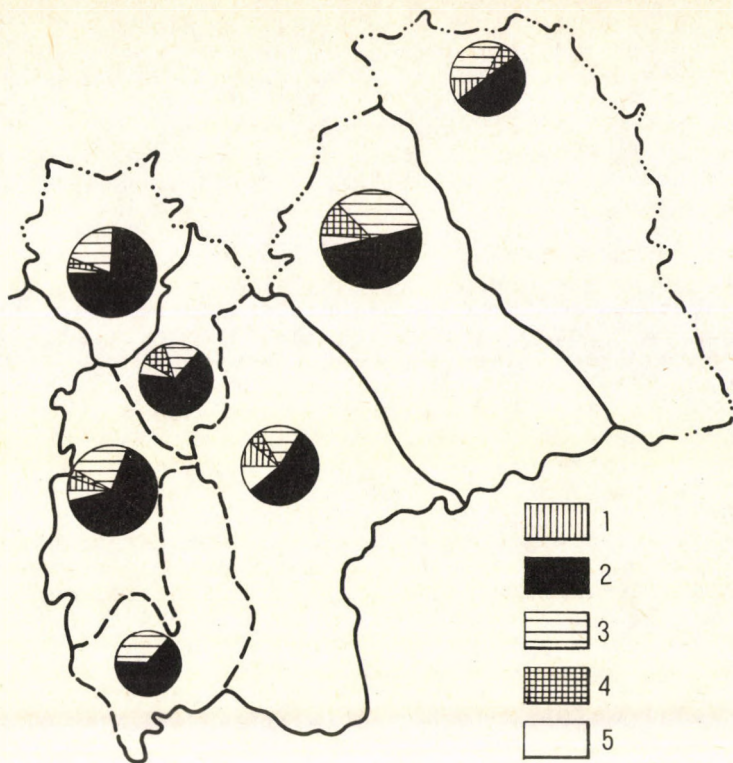
A vasuti és autóbusszmenetrendek lényegében ma is úgy vannak szerkesztve, hogy a munkábajárás biztosításán kívül vajmi kevés figyelmet fordítanak a helyi lakosság és a tömegközlekedést használó utazóközönség fokozatosan változó igényeire.

7.2 A HELYI LAKOSSÁG KÖZLEKEDÉSI SZOKÁSAI

A vizsgálat kérdőívek segítségével végzett részében arra voltunk kíváncsiak, hogyan értékeli és érzékeli a lakosság lakóhelye közlekedési helyzetét, mit gondol saját közlekedési lehetőségeiről, hogyan alakulnak utazási szokásai. A felmérés eredményei egyrészt tükrözték a községek közlekedési viszonyainak fent említett sajátosságait, másrészt több sajátosságra hívták fel a figyelmet:

A községek napi ingázói a munkábajárásra döntően /75-100%-ban/ az autóbusszt használják, a bejárók mintegy 50 %-a a menetrendszerű, 34 %-a a vállalati, szövetkezeti stb. busszal utazik a városokba, Bélapátfalvára, ill. a környék bányásztelepüléseire /16. ábra/. Sajátos vonás, hogy Mónosbélről és Szilvásváradról autóbusszal bejárók között magas /34-38 %-os/ a közületi /vállalati, tsz stb./ busszal utazók aránya. Ez arra utal, hogy az ingáztató vállalatok így is igyekeznek a munkaerőt megtartani, holott a menetrendszerű járatok kora reggeli és késő délutáni sűrű közlekedtetése ezt a magas arányt nem indokolná. A személygépkocsi és a vonat használati aránya igen alacsony /5-10% körüli/.

Lakóhelye tömegközlekedésének szinvonalát a megkérdezettek többsége mindkét tömegközlekedési eszköz tekintetében "jó"-nak ítélte. Fontos megemlíteni, hogy a "jó" minősítést adó többség véleményében sok a realitástól távol eső szubjektivitás. Ennek okai: 1. a helyben dolgozókat nem foglalkoztatják tartósan a tömegközlekedés gondoljai; 2. akik autóbusszt használnak, nem fog-

16. ábra. A községekből ingázók járműhasználat szerinti megoszlása

1 = vonattal, 2 = menetrendszerű autóbuszszal, 3 = vállalati, tsz-, közületi autóbuszszal, 4 = személygépkocsival, 5 = egyéb járművel bejárók aránya

Fig. 16 Distribution of out-commuters from villages by the vehicle used

1 = proportion of commuters preferring train, 2 = public transport bus lines, 3 = company, cooperative or other bus, 4 = motorcar, 5 = other vehicles

lalkoznak a vonatközlekedés negativumaival, így jónak itélik azt. A legkritikusabban a szellemi foglalkozásúak /tanár, üzemmérnök/, és a közlekedésben dolgozók minősítették lakóhelyük tömegközlekedésének színvonalát /"rossz" vasuti és "közepes" autóbusz közlekedés/, ami egyrészt a magasabb elvárásokat támasztó réteg, másrészt a szakmai berkekben jártas foglalkozási

csoport bíráló szemléletét tükrözi.

Érdekes jelenség, hogy a vasutal nem rendelkező községek általában közepes színvonalunak tartják tömegközlekedésüket. Jó példa erre Mikófalva, ahonnan a legtöbb "rossz" minősítés érkezett. A település igen nehezen emészti meg vasutjának - egyben Egerrel való közvetlen kapcsolatának - elvesztését. A vasut megéléte ugyanis még mindig "rangot ad" egy községnek, s annak elvesztése a közlekedési kínálat tényleges szűkülésével, a falu településhálózati értékének csökkenésével jár.

A tömegközlekedés főbb kedvezőtlen vonásai közül a válaszadók döntő többsége a vasutnál igen nagy arányban a hosszú utazási időt, az autóbussznál a magas viteldíjat kifogásolta. Az autóbussz esetében a "kényelmetlen utazás" szerepelt a második helyen, megjegyzésekkel utalva a csucsidőszakokban és a kora délutáni járathányos órákban kialakuló zsufoltságra. A vasutal nem rendelkező településeknél a ritka járatszámot említették második legkedvezőtlenebb tényezőként. A válaszadók kb. 20 %-a hivatkozott a kedvezőtlen indulási időpontokra. A magas viteldíj gyakori említése azt jelzi, hogy a nagyarányu emelés sokkhatással volt az évtizedekig rendkívül olcsó tarifákhoz szokott utazóközönségre /24. táblázat/.

Az utazási szokások és gyakoriságok vizsgálati eredménye alapján valamennyi községből a legtöbben Egert keresik fel, 84-97%-ban vásárlás, ügyintézés, egészségügyi ellátás céljából. A második helyen BÉlapátfalva, a harmadikon, lemaradva, Ózd áll ugyanilyen célokkal. Az egyéb települések felkeresési aránya 10-12% körül van /17. ábra/. A célok itt rokonlátogatás, szórakozás, és egyéb, meg nem nevezett tevékenység. A három fő céltelepülés felkeresés-gyakoriságát nézve Eger esetében a havi 1-2 utazás, BÉlapátfalvaéban a havi 3-5 utazás dominál. Érdekes, hogy ezek a gyakori utazások nemcsak a társközségek lakosaira, hanem Balaton, Szilvásvárad és Nagyvisnyó lakosságára is jellemzők, bizonyítva BÉlapátfalva nagyobb körzetre kiterjedő sajátos vonóhatását. Az utazási célok itt is bevásárlás, ügyintézés, orvos, fodrász /az esetek 84-98 %-ában/. Úzdnál igen magas a havonta csak egyszer odautazók aránya, gyakoribb értékeket csak Nagyvisnyónál és Balatonnál találunk. Az utóbbi településből gyakrabban keresik fel ugyan BÉlapátfalvát, de az utazók száma alapján a községnek szüksége lenne közvetlen autóbusszkapcsolatra az iparvárosba. Egyéb településeket /köztük Kazincbarcikát/ a községek lakói csak igen ritkán látogatnak.

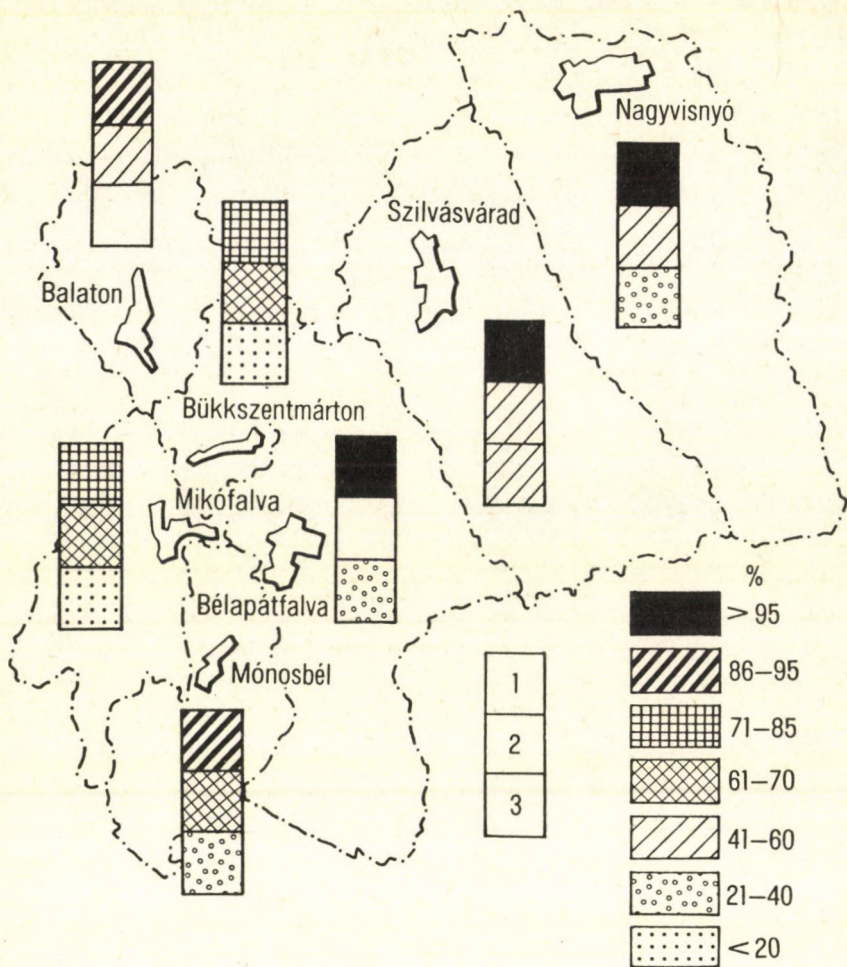
Az utazási szokásokat és az autóbusszok járatainak irányait összevetve megállapítható, hogy a kettő jelentős mértékben eltér egymástól. Az Egerbe közlekedő autóbusszjáratok aránya 30-40 % között van, szemben az odautazók 65-70 %-os arányával. A megyeszékhely felé érvényesülő erős vonzást nem csökkenti a tömegközlekedési lehetőségek megyehatáron túli városok felé orientáló szerepe. Az utazások főleg autóbusszal történnek /56-82 %-ban/, de növekvő arányu /14-29 %-os/ a személygépkocsi használata is a nem munkabajárást célzó utazásokban /18. ábra/.

Sajátosan alakul a személygépkocsihasználat a községcsoportban. A megkérdezettek 30 %-ának volt saját személyautója, s közülük csak 25-30 %-ra volt olyan hatással a benzin többszöri áremelése, hogy lényegesen csökkentette a gépkocsi használatát. A lépcsőzetes áremelés mintegy hozzászoktatta a gépkocsitulaj-

24. táblázat. A tömegközlekedés kedvezőtlen vonásainak rangsora a lakosság véleménye szerint^x

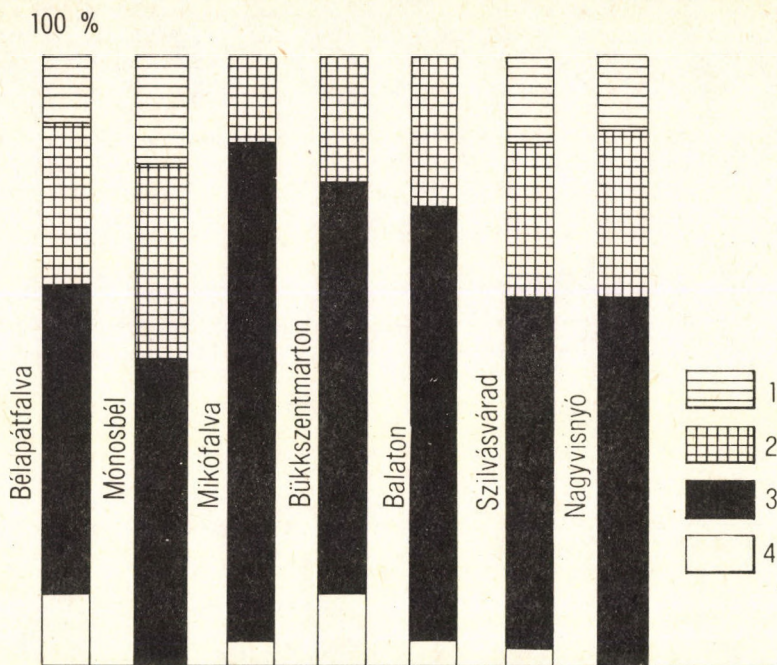
Település	Kedvezőtlen vonás					
	kedvezőtlen indulási idő	hosszu uta- zási idő	sok kitérő	kényelmetlen utazás	ritka já- ratszám	magas menet- díj
Vasuti közlekedés						
Bélapátfalva	4	1	-	5	2	3
Mónosbél	4	2	-	5	3	1
Nagyvisnyó	4	1	-	5	2	3
Szilvásvárad	5	1	-	4	2	3
Autóbusz közlekedés						
Balaton	4	5	2	6	3	1
Bélapátfalva	4	5	6	2	3	1
Bükkszentmárton	3	4	6	5	2	1
Mikófalva	5	6	4	3	1	2
Mónosbél	3	5	6	2	4	1
Nagyvisnyó	4	5	6	2	3	1
Szilvásvárad	3	5	6	2	4	1

^x A legkedvezőtlenebb az 1-es érték, majd a 2-es, 3-as stb.

17. ábra. Az Egerbe (1), BÉlapátfalvára (2), és Ózdra (3) rendszeresen utazók aránya községenként

Fig. 17 Proportion of people regularly travelling to Eger (1), BÉlapátfalva (2), and Ózda (3) by villages

18. ábra. A nem munkabajárási célú utazásoknál használt közlekedési eszközfajta megoszlása
 1 = vonattal, 2 = személygépkocsival, 3 = autóbusszal, 4 = egyéb járművel utazók aránya

Fig. 18 Distribution of transport between vehicles used to reach other targets than the working place
 1 = proportion of people preferring train, 2 = motorcar, 3 = bus, 4 = other vehicles

donosokat a jármű növekvő üzemeltetési költségeinek elviseléséhez. Az utazási szokások változására vonatkozó kérdésekre adott válaszok is megerősítik ezt a viselkedési módot:

- A gépkocsival rendelkezők 54-66%-a ugyanannyiszor utazik, mint korábban, s ez az a csoport, amelyben sokat találunk a viszonylag jól megfizetett szakmák képviselőiből /pl. bányász, kőműves, kisiparos, autószerelő stb./.

- A gépkocsival rendelkező, de már kevesebbet utazó és tömegközlekedést rendszeresen használó csoport főleg a közepes vagy alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők táborából kerül ki /pl. üzletvezető, lakatos, nyugdíjas/.

- A gépjárművel nem rendelkezők esetében is összefüggés mutatkozik részben a foglalkozás, részben a foglalkoztatás helye és az utazási szokások között. Itt azok vannak többségben, akiknél a tarifaemelés ritkább utazáshoz vezetett /52-55 %/. E csoportnál jelentkezik a legfeltűnőbbben a viteldijak drasztikus emelése, ami mozgást korlátozó tényezőként hatott a községek lakosságának jelentős részénél.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a községekben a lakosság személyközlekedési igénye lényegesen magasabb szintű annál, mint amelyet a térség jelenlegi tömegközlekedési rendszere kielégíteni képes. Különösen a forgalmi félárnyékban fekvő falvakra igaz ez a megállapítás. Mindennapos igény lenne pl. az immár "városkörnyéki" községekből Eger óránkénti megközelíthetőségének, vagy Bélapátfalva félóránkénti elérhetőségének biztosítása a társközségekből /este 8 után is, és a hétvégén is/. Nem is szóltunk a falukörzet belső, távolságitól elkülönített közlekedési rendszerének megteremtéséről mint követelményről, mivel ennek megvalósítása egyelőre irreálisnak tűnik, hosszútávon viszont szükség lesz rá.

Meg kellene viszont sürgősen oldani olyan gondokat, mint az autóbuszjáratok egymáshoz és a vasuti menetrendhez való igazítása, az iskolakezdések fokozottabb figyelembe vétele. Az ilyen kisebb forgalomszervezési intézkedések vállalati érdekeket /VOLÁN/ is szolgálnának és a lakosság is érzékelné utazási körülményei javulását.

7.3 AZ IDEGENFORGALOM FEJLESZTÉSÉNEK KÖZLEKEDÉSI FELTÉTELEI

A községcsoport forgalmi helyzetének jövőbeni alakulására minden bizonnyal hatással lesz az M3-as autópálya kiépülése, mivel annak elkészültével a térség lényegesen közelebb kerül időben Budapesthez. Ez valószínűleg oda vezet, hogy az északi országrész belföldi és nemzetközi turistaforgalma jelentősen meg fog nőni. Heves megye /Eger, Mátra, Bükk/ várható idegenforgalmi szerepének növekedése Bélapátfalvát és környékét /mindelelőtt Szilvásváradot/ nagyban fogja érinteni, ahol az egyéni közlekedés /személygépkocsi forgalom/ és a szervezett turizmussal egybekötött üdülési, pihenési célú forgalom fellendülése várható. Ennek megvalósulásához korszerűbb uthálózatra van szükség. Vonatkozik ez a Szarvaskő-Vadna összekötő ut minőségi paramétereire, amelyek a számottevő javulás ellenére az utminőség, utszélesség, forgalombiztonsági és egyéb tekintetben nem felelnek meg az elvárható követelményeknek.

A térség idegenforgalmi centrumának, Szilvásváradnak a belső uthálózata 60 %-os kiépítettségű, amely a többi településhez képest igen jónak számít, de a településen felmerülő magas igényszinponalhoz képest nem elegendő. A járdák tulnyomórészt keskenyek, több utcában hiányoznak. Kevés a parkolóhely, hiányzik a hosszú időn át nyitvatartó üzemanyagöltő állomás is a községből. Indokolná ezt a tervezett 420 férőhelyes autóskeping kiszolgálása is, mivel a legközelebbi /bélapátfalvai/ kut a mai igények kielégítésére alkalmatlan. Szilvásváradon 3 autószerelő van, akik a javítási igényeket ma kielégítik, komolyabb szervizre viszont Egerbe vagy Ózdra kell vinni az autót.

Tovább kell javítani a község hírközlési helyzetét, annak ellenére, hogy már működik az új, 400 vonalas telefonvonalkapacitású alközpont /crossbar/ és a község be van kapcsolva a bel- és nemzetközi távhívásba. Növelni kell a telefonállomások számát is. A posta kapacitása lehetővé tenné a helyben vásárolható hírlap, folyóirat, üdvözlő- és képeslapok jelenleg igen gyér választékának erőteljes bővítését, amit a turizmus is indokolna.

A Szilvásváradothoz hosszabb távon tehermentesíteni hivatott Nagyvisnyó helyzete - idegenforgalmi szempontból - lényegesen rosszabb. A községben egyáltalán nem érezhető a szomszédos település üdülési és turistaközpont szerepének hatása, ami a megfelelő közlekedési mutatókban és hírközlési paraméterekben is megmutatkozik /pl. kevés telefonkészülék, kiépített utak aránya, járdával ellátott utcák aránya stb./.

8. Üdülés és idegenforgalom

Bélapátfalva és településcsoportja közül Szilvásvár és Nagyvisnyó környezete tartozik kiemelt üdülőterülethez, s Szilvásvár már ma is kiemelkedő szerepet játszik a térség idegenforgalmában. Nagyvisnyó turizmusa alig fejlettebb, mint azoké a településeké /pl. Mikófalva, Bélapátfalva/, amelyek nem tartoznak a hivatalos üdülőterülethez, de van szerény idegenforgalmuk. A településcsoport többi községe /Bükkszentmárton, Mónosbél, Balaton/, bár tájlesztettkai szempontból kedvező környezettel rendelkezik, alig látogatott, és feltehetően a jövőben sem tud jelentős idegenforgalmi szerephez jutni.

Az üdülési és idegenforgalmi funkció fejlesztése szempontjából tehát a településcsoport községei három csoportba sorolhatók: a/ Szilvásvár-Nagyvisnyó, b/ Mikóháza és Bélapátfalva, c/ Balaton-Bükkszentmárton-Mónosbél.

8.1 AZ ÜDÜLÉS ÉS AZ IDEGENFORGALOM "MŰKÖDÉSE"

Szilvásváradon az idegenforgalom 1945 előtt jelentéktelen mértékű volt, de 1960-ig is csak a vállalati üdültetést /mindegyiket az Ózdi Kohászati Üzemekét/ foglalta magába. 1960-tól a fizetővendégszolgálat kiszélesedése, a 70-es években a vendéglők és a szálloda építése, majd a 80-as évek elején az üdülőépítkezések fellendülése Szilvásvár idegenforgalmi funkciójának kibontakozási fázisait jelölik. E folyamatot 1971-ben az 1026 sz. kormányhatározat jogilag is megerősítette, amikor Szilvásváradot "országos üdülőhellyé" nyilvánították.

Szilvásvár a Mátra-Bükk üdülőterület része, amelyet a Minisztertanács 2006/1979/III.16. sz. határozata nyilvánított egységes üdülőkörzetté. E körzet települése Nagyvisnyó is, bár a funkció nyomai alig fedezhetők fel a mai településen. Az viszont kétségtelen, hogy Szilvásvár ma már különleges helyet foglal el az Északi-Bükk térségében, és az üdülés-idegenforgalmi funkciónak bizonyos centruma, kiindulási központja lett.

8.1.1 Állami és vállalati üdültetés, nem kereskedelmi jellegű idegenforgalom

A nem kereskedelmi jellegű szálláshelyek a község összes szálláshelyi kapacitásának 38 %-át teszik ki. A legnagyobb üdülést szolgáló létesítmény a Pallavicini kastélyban elhelyezett, 308 férőhelyes SZOT-üdülő, amely télen-nyáron fogadja a beutaltakat. Ha nem üzemel teljes kapacitással, akkor a községbe érkezőknek is biztosít szállást. Az üdülő teljes kiszolgáló személyzete helybeliekből áll.

A vállalati üdülők az összes férőhely mintegy 9 %-át mondhatják magukénak, a legnagyobb az Ózdi Kohászati Üzemek Gyermekeküldője és Vendégháza /120 férőhely együttesen/. A Szalajkavölgyben levő MEFAG Vendégház a helyi vadásztársaság meghívottjai részére reprezentációs célokat szolgál. A Füzesabonyi Nagyközségi Tanács csak nyáron üzemelő gyermeküldője 70 férőhelyes /25. táblázat/.

25. táblázat. Idegenforgalmi szálláshelyek Szilvásváradon, 1983

Szálláshely	Üzemeltető	Foglakoztatottak száma, fő	Férőhelyek száma, fő
Hotel Lipica	MEFAG	12	91+21 faházban
SZOT Üdülő	SZOT	32	308
OKÜ Gyermeküdülő	OKÜ	18	80
OKÜ Vendégháza	OKÜ	18	40
Füzesabonyi Tanács	Füzesabonyi Tanács	18	70
Gyermeküdülője	Tanács		
MEFAG Vendégház	MEFAG	18	10
Heves m-i Idegenforg. Hiv. fizetővendégszolg.	Heves m-i Id. forg. Hiv.	28	276*
Autóskemping	Heves m-i Id.forg.Hiv	8	108 faház+300 sátor
TOPTOUR Idegenforgalmi Gmk	TOPTOUR Gmk	8	25
IBUSZ fizetővendégszolgálat	IBUSZ	8	12

* 1984

8.1.2 Kereskedelmi jellegű idegenforgalom

A községben létesült idegenforgalmi férőhelyek 62 %-át a kereskedelmi céllal létesült szálláshelyek jelentik. Közöttük a legnagyobb befogadóképességű létesítmény az 1984-ben megnyitott autóskemping, amelyet a Heves megyei Idegenforgalmi Hivatal üzemeltet. A 9 faházban, valamint a kialakított sátor-és lakókocsihelyeken egyidőben több, mint 400 vendég helyezhető el. A második legnagyobb szálláshelykapacitással a helyi fizetővendégszolgálati hálózat rendelkezik, amely ugyancsak a megyei Idegenforgalmi Hivatal felügyelete alá tartozik. 1981 óta a kiadott lakások száma megduplázódott, a férőhelyek száma több, mint háromszorosára nőtt /26. táblázat, 19. ábra/, ami e kereskedelmi forma életképességének nyilvánvaló bizonyítéka.

A kiadott szálláshelyek jó minőségét mutatják a következő adatok: a 276 férőhely 96 %-a első osztályú. A másodosztályú szálláshelyek száma mindössze hat. Négy luxus kategóriába tartozó szálláshely is van a községben. A szálláshelyek "kiadáspolitikájában" hosszútávon gondolkodásra, ill. piacstabilizáló törekvésekre vall az, hogy a különböző utazási irodákon keresztül foglalt szálláshelyeken tulmenően a fizetővendégszolgálati férőhelyekre több évre szóló megállapodást kötnek a vállalatokkal. Így 1982-ben és 1983-ban az összes vendégéjszaka 28 %-a a vállalatok által előre lekötött férőhelyekre jutott. /A helyi fizetővendégszolgálat több évre szóló szerződést kötött pl. a Taurus Gumiipari Vállalat Szegedi Gyáregysége, a Békéscsabai Híradástechnikai Vállalat, a Meggyesbodzásai Termelőszövetkezet stb./

26. táblázat. A Heves megyei Idegenforgalmi Hivatal tevékenysége Szilvásváradon /fizetővendégszolgálat/

Megnevezés	1981	1982	1983	1984*
Kiadott lakások száma	13	18	18	28
Férőhelyek száma	86	114	206	276
Vendégéjszakák száma	1126**	8600**	10050	4200

* Április 30-ig

**Szeptember--december

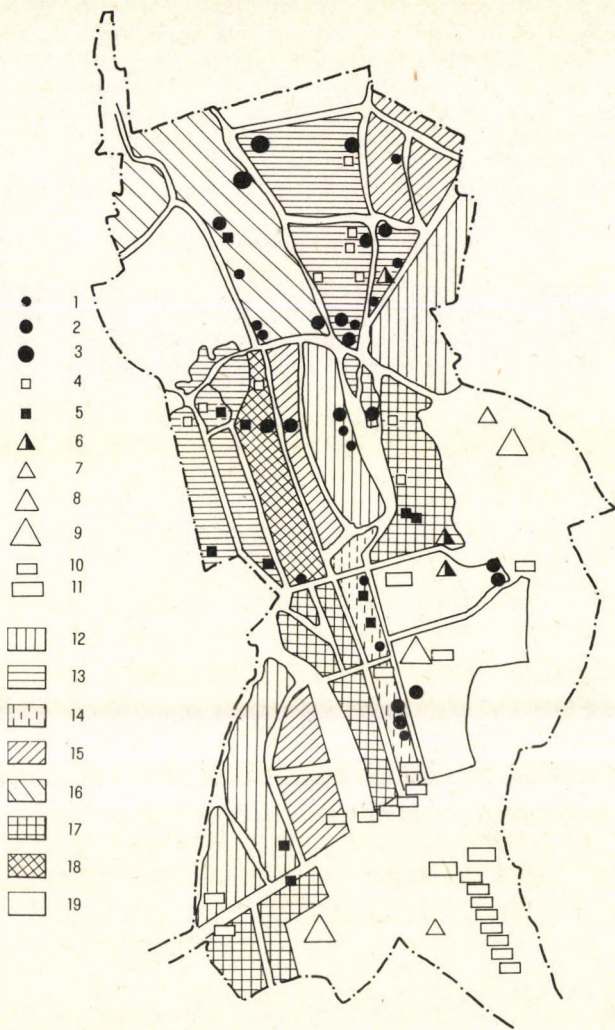
Több év átlagát nézve az összes vendégéjszakák 8-10 %-át töltötték el külföldiek a községben, ebből 5 %-ot nyugati /nyugatnémet, osztrák, francia, holland/, 3-4 %-ot szocialista országokból /főleg Csehszlovákiából/ érkezők. A szerződött vállalatok üdülő dolgozói a helyi étteremben utalványokkal étkezhetnek. A vendégek részére a községben gazdag és változatos programokat szerveznek /lovagoltatás, gyalogturák, stb./.

Kapacitásbővítő céllal, 1985-ben fizetővendéglátó szobákat létesítettek a fizetővendégszolgálat alkalmazottai Nagyvisnyón és Mikófalván /elsősorban a fogathajtó-világbajnokságra érkező vendégek elszállásolására/. A szervezők hosszabb távon arra számítanak, hogy az idegenforgalom által eddig alig érintett községek hasznos tapasztalatokat szereznek a vendéglátás technikája és kulturája terén. Ezzel a szilvásváraditól eltérő profillal színesíthetnék a környék idegenforgalmi funkcióját, ami a kiegészítő jelleg mellett szálláshely-tehermentesítő funkciót is jelentene Szilvásvárad számára a turistaforgalom csúcsidején.

A megyei idegenforgalmi hivatal fizetővendégszolgálatán kívül az IBUSZ keretében is működik egy fizetővendégszolgálat, amely azonban csak négy lakásra és összesen 12 férőhelyre terjed ki. A gazdasági munkaközösségek is bekapcsolódtak az idegenforgalmi üzletbe: a budapesti TOPTOUR Idegenforgalmi Gmk 25 férőhelyes kapacitással képviselteti magát a községben. Ez a szervezet teljes ellátással összekapcsolt vendégfogadásra /panzió/ rendezkedett be. Legnagyobb befogadóképességgel a Sport Panzió rendelkezik.

A MEFAG kezelésében üzemel az 1978-ban átadott, 112 férőhellyel rendelkező Hotel Lipicai szálloda. A férőhelyekből 21 faházakban van. A vendégek nagy része ide az IBUSZ közvetítésével érkezik s az elszállásolást lovaglással, sétakocsikázattal és vadászattal tudják kiegészíteni. A szálloda éves kapacitás-kihasználtsága 50-60 %-os /a kívánatos 80 % helyett/. Ezen a januártól márciusig, ill. októbertől decemberig tartó holt szezonok jobb kihasználásával, nagyobb vendégforgalmat vonzó szolgáltatások bővítésével lehetne javítani.

A szocialista országokból érkező turisták 85-99 %-a szervezett formában a Szovjetunióból érkezik. A tőkés országok közül az NSZK részesedése évi 70 % körül mozog, de sokan jönnek

19. ábra. Szilvásvárad mai funkcionális térszerkezete
 A jelmagyarázatot 1. a 5. ábránál (1-11), ill. a 4. ábránál
 (12-19)

Fig. 19 The present functional spatial structure of Szilvásvárad
 For legend see Fig. 5 (for symbols 1-11) and Fig. 4 (for symbols
 12-19)

Ausztriából is. Ujabbán növekszik a skandináv országokból és a tengerentúlról /USA, Kanada/ idelátogatók száma is. A külföldiek átlagosan egy éjszakát töltenek a szállóban, a belföldi értékek ennél jobb: 2,2 vendégéjszaka átlagosan /1983/.

A nyugatról érkező turisták többsége egyrészt az őszi és a tavaszi vadászati szezonban, másrészt nyáron, a lovaglási szezonban veszi igénybe a szállodát. A szocialista országokból érkező vendégeket elsősorban a festői táj adta kirándulási lehetőségek vonzzák, ami az idegenforgalomnak természetesen az olcsóbb formája.

Fontos a szerepük Szilvásváradon a nem kereskedelmi funkciót betöltő, az állampolgárok üdülési és pihenési igényeit kielégítő, magántulajdonban lévő üdülőknek, üdülőtelleknek. A szabadidő lakóhelyen kívüli eltöltésének igénye - nem utolsósorban a kedvezőtlen lakásviszonyok miatt - egyre fokozódik, ez a tendencia elsősorban a városokban élők körében a legerősebb. Az említett igény Szilvásváradon úgy jelentkezik, hogy a község üdülők helyi presztizsének megfelelően a városi értelmiség módosabb rétegei /orvos, jogász/ vásárolnak ingatlanokat. Főként az egykoron lakófunkciót betöltő parasztházakat veszik meg üdülőknek, hétvégi háznak. Eddigi összesen 15 régi parasztház talált ilymódon gazdára, egyenként kb. 150-200 ezet Ft-ért. Jelenleg 15 tanácsi és 40 magántelkek eladó. A tanácsi telkek ára közmű nélkül 80 Ft/m², a központban lévő közművesített telkeké 150 Ft/m². Egy átlagos nagyságú tanácsi telkek ára így 60-70 ezer Ft, a magántelkek ára ennek általában a duplája: 100-130 ezer Ft. Az utóbbi évek dinamikus ingatlanforgalmát, a telkek iránt megnyilvánuló nagy keresletet nemcsak a magánüdülők építése és vásárlása iránti fokozott igény idézte elő, hanem hozzájárult ehhez egyes, kevésbé jó minőségű környezetet nyújtó települések /Bélapátfalva, Kazincbarcika, Ózd/ lakóhelyi funkciójának minőségromlása. Elsősorban e települések munkásai körében jelentkezik az a törekvés, hogy Szilvásváradon építsenek házat.

8.1.3 Az üdüléssel és idegenforgalommal kapcsolatos társadalmi magatartás

Bélapátfalva és településcsoportja idegenforgalmi fejlesztését célzó vizsgálatunk során kérdőíves felmérések és mélyinterjúk segítségével a népesség idegenforgalommal kapcsolatos társadalmi magatartását is igyekeztünk felmérni. Általánosságban megállapítható volt, hogy az ilyen magatartás jellege szoros kapcsolatban van a funkció már meglévő állapotával, lokális hatásaival, ill. a lakosság életkörülményeivel, mindenekelőtt lakáshelyzetével.

Szilvásváradon, ahol már évtizedes hagyományai vannak a fizetővendéglátásnak, a megkérdezettek 25 %-a tervez szobakiadást vendég fogadása céljából /12 %-uk már ma is foglalkozik ezzel/. A válaszadók 14 %-a szívesen fogadna el állami támogatást további férőhelyek kialakítására. A szobakiadást nem tervezők közel 60 %-a a helyszükét nevezi meg fő gátló tényezőként, fennmaradó részük kényelemre, időhiányra hivatkozik, s "idegen a lakásunkban?"-szerű elutasító válasz is többször előfordult. Ugyanakkor megjelenik gazdasági megfontolás is /"nem éri meg",

"sok az adó a bevételhez és a ráfordított munkához képest" stb./ az esetek jelentős részében.

Nagyvisnyón a megkérdezetteknek csak 10 %-a vállalkozna idegenforgalmi célú szobakiadásra, ha erre, pontosabban lakása bővítésére állami támogatást kaphatna. A "nem"-mel válaszolók itt is a lakásviszonyok szükségére, közel egyötödük kényelemre, időhiányra és az idegenektől való tartózkodásra hivatkozva nem szándékozik a vendégfogadási tevékenységbe bekapcsolódni.

Ez a magatartásforma volt jellemző a településcsoport többi településére: a szobakiadási "stratégiát" elsődlegesen a helyhiány határozza meg, azaz az elsődleges primér szükséglet, a megfelelő színvonalú lakás elérése, ill. megteremtése /lakó-funkció/ fölérendelődik minden egyéb funkció gyakorlásának. Akik már idegenforgalmi célokra is igénybevehető szintű és méretű lakással rendelkeznek, azoknál természetesen más tényezők determinálják a szobakiadási hajlandóságot /27. táblázat, 20. ábra/.

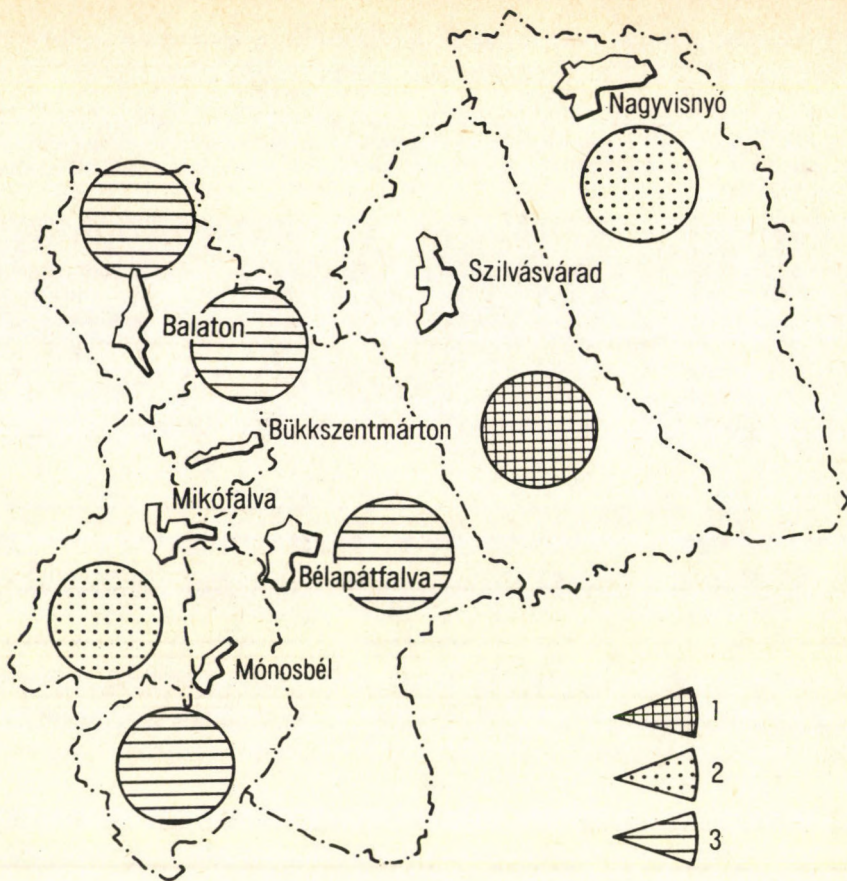
27. táblázat. A népesség idegenforgalommal kapcsolatos társadalmi magatartása*

Település	Tervez-e szobakiadást?		Ha nem, miért?	
	igen	nem	helyhiány	egyéb ok
Bélapátfalva	5	95	62	38
Mónosbél	5	95	92	8
Bükkszentmárton	0	100	50	50
Mikófalva	11	89	72	28
Balaton	0	100	78	22
Szilvásvárad	25	75	63	37
Nagyvisnyó	10	90	81	19

* Adatok a megkérdezettek százalékában kifejezve.

8.1.4 Az üdülés és az idegenforgalom hatása a funkcionális térszerkezet átalakulására

Az általános településrendezés szempontjából alapvető fontosságú az alapfunkciók területi konzekvenciáinak feltárása. Mivel a fentiekben már utaltunk arra, hogy az üdülés és az idegenforgalom fejlődése sajátos hatással van Szilvásvárad társadalmi térszerkezetének módosulására, az alábbiakban leegyszerűsített módon, ábra segítségével mutatjuk be mintegy szintézisként az üdülési és idegenforgalom területfelhasználásának változását, és az ezzel összekapcsolódó társadalmi tevékenységek területi eloszlását /21. ábra/.

20. ábra. A szobakiadási magatartás intenzitása
 1 = erős, 2 = közepes, 3 = gyenge

Fig. 20 Intensity of room-letting activity
 1 = strong, 2 = medium, 3 = poor

21. ábra. A térség funkcionális övezetei

1 = erdőgazdaság, idegenforgalom, 2 = intenzív idegenforgalom,
 3 = extenzív mezőgazdaság (60 % fölötti arányú rét és legelő),
 4 = intenzív mezőgazdaság (65 % fölötti arányú szántó), 5 = i-
 pari koncentráció, 6 = lakóövezet üzletekkel, 7 = vasút, 8 =
 közút, 9 = településhatár, 10 = megyehatár

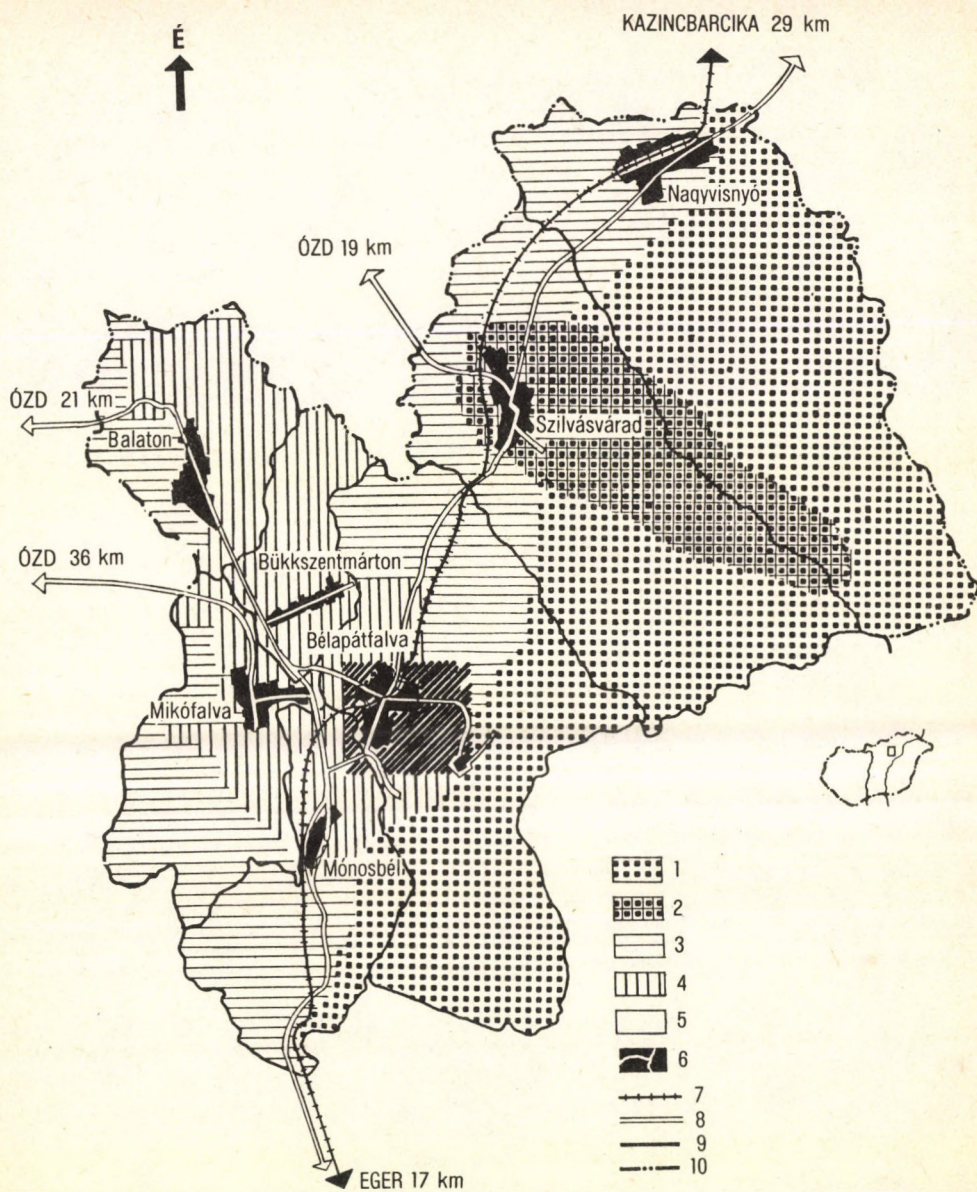

Fig. 21 Functional zones of the area

1 = forestry and tourism, 2 = intensive tourism, 3 = extensive agriculture (the percentage of meadow and pasture is above 60 per cent), 4 = intensive agriculture (arable above 65 per cent), 5 = concentration of industry, 6 = residential area with shops, 7 = railway, 8 = public road, 9 = boundary of settlements, 10 = county boundary

9. Fejlesztési javaslatok

Bélapátfalva és településcsoportja összevont rendezési terve felülvizsgálatához, valamint a települések általános rendezési tervéhez a különböző távú tervezés folyamán a következő feladatok megoldására kellene helyezni a hangsúlyt:

9.1 A TELEPÜLÉSHÁLÓZATI SZEREPKÖRÖK FEJLESZTÉSE

A középtávú terv során meg kell erősíteni a kistérségben Bélapátfalva központi szerepkörét. Ennek érdekében bővíteni kell kiskereskedelmi-szolgáltató-ellátó funkcióját, javítani az oktatás és a közmuvelődés anyagi és intézményi ellátottságát. A hosszu távú terv időszakában célszerű lenne a helyi foglalkoztatás bővítése egyrészt a ma még kihasználatlan ipari kapacitás /cementgyár/ lekötésével, másrészt az ipar és a mezőgazdaság primér termelési jellegének intenzív irányba történő fejlesztésével. Nagytávon ki kell alakítani Bélapátfalva kisvárosi jellegét.

A kistérség településeinek az alábbi funkcionális megoszlása látszik célszerűnek:

a/ Bélapátfalva kisvárosi jellegű kistérségi központ, amelynek erőforrása a helyi ipar, a kereskedelmi-szolgáltató funkció és a mezőgazdaság kistérségi szervező szerepköre.

b/ Szilvásvár- Nagyvisnyó az üdülés és idegenforgalom területe, ezért minden más funkciót ennek figyelembevételével kell fejleszteni. Szilvásváradot az Északi-Bükk üdülési-idegenforgalmi szervezőközpontjává kell tenni, ugyanakkor lakófunkciója is erősíthető. Nagyvisnyó esetében meg kell erősíteni a tradicionális agrártevékenységet a falusi üdültetés fejlesztésével összhangban.

c/ Mikófalva, Bükkszentmárton, Balaton és részben Mónosbél a térség fő agrártelepülései legyenek, de a lakosság foglalkoztatását a termékfeldolgozó melléküzemek létesítésével lenne célszerű szélesíteni. Ennek ellenére számolni kell a népességszám csökkenésével, de az nem fogja veszélyeztetni a települések önálló létét.

d/ Elképzelhető továbbá Mónosbél lakójellegének erősítése, mivel nagytávon Szilvásvár bizonyos tehermentesítésére lehet szükség.

9.2 A TERMELŐFUNKCIÓK FEJLESZTÉSE

Bélapátfalva és a térség ipara középtávon megerősítendő, amely a cementgyár kapacitásának jobb kihasználásából, késztermékek előállításából, a szénosztályozó esetleges felújításából adódhat. A cementgyár esetében meg kell vizsgálni az építőipari késztermékek előállításának lehetőségét /pl. családiház-építési, környezetvédelmi, erdőgazdasági stb. célú termékek gyártása/. Hosszutávon - ha ezt az üzemi gazdasági elemzések reálisnak tartják - ki kell építeni a késztermék-előállító üzemszert, ami a termelőszövetkezettel közös vállalkozásban is üzemeltethető

lenne. Ez a megoldás akkor lenne különösen racionális, ha az mgtsz építőipari részlege megkezdi termelését. Nagytávon szükségessé válik a szilvásváradai fafeldolgozó áttelepítése és termelési profiljának szélesítése.

A térség mezőgazdaságának erősen extenzív jellegén változtatni kell és lehetséges is. A piaci elvárásoknak megfelelően bizonyos termékek termelésének feltétele, a városi piacok közelsége és az idegenforgalom-üdülés mint fogyasztópiac ehhez jó lehetőségeket biztosít. A helyi foglalkoztatás erősítése és a környezetvédelem miatt célszerű a feldolgozó kapacitásokat a falvak között megosztani és bizonyos specializációt /pl. baromfi-feldolgozás, gyapju kikészítés/ kialakítani. Az említett agrárjellegű falvak között a melléküzemági tevékenység megosztható, ami a települések funkcionális kötődését, összefonódását erősíti. A mezőgazdaság kistérségi szervezésében, irányításában Bélapátfalva üzemközponti szerepköre megtartható.

Középtávon a jelenlegi termelési szerkezet némi módosítással - intenzív irányba való fejlesztéssel - tartható, ha a tervezett melléküzemági tevékenységet szélesítik. Az építőipari ágazat kiépítése reális, különösen, ha a térség üdülő jellegének erősödésével számolunk. A mezőgazdaság munkaerőellátottsága azonban csak akkor javítható, ha a foglalkoztatás minősége is előbbre vihető. Hosszútávon elengedhetetlen az említett feldolgozó ágazatok kiépítése és bekapcsolódása a kistérség ellátó-szolgáltató tevékenységébe. Nagytávon az agrártevékenység összefonódását kell elérni a helyi iparral /cementgyártás/ és az üdülési és idegenforgalommal.

9.3 A NEM TERMELŐ FUNKCIÓK FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

A kiskereskedelem és a szolgáltatás fejlesztése Bélapátfalva központi jellegének erősítése érdekében kulcsfontosságú. Ezért a középtávu tervben el kell érni a hálózat bővítését /szövetkezeti és magánkiskereskedelem/, s elsősorban szaküzleteket kell létesíteni. Hosszútávon áruház és szolgáltatóközpont kiépítése válik szükségessé, míg nagytávon a kisvárosi jellegű üzlethálózat teljes kiépítését kell tervbe venni.

Az egészségügyi ellátás javítása érdekében középtávon a szakorvosi ellátás feltételeit meg kell javítani, és el kell kezdeni a rendelő bővítését, korszerűsítését. Hosszútávon a rendelő szakorvosi ellátottságát kell biztosítani. A térség és az üdülővendégek jobb egészségügyi ellátása érdekében a falvak távközlési viszonyain /főleg a telefonállátáson/ kell javítani, a rendelő számára szolgálati gépkocsit kell biztosítani. Nagytávon a falvak egészségügyi alapellátását olyan szintre kell emelni, hogy ne jelentsen lényeges hátrányt falun élni.

Az oktatás és közművelődés terén középtávon némi férőhelybővítéssel stabilizálni lehet a falvak óvodai ellátását. Jelentősebb fejlesztést követél viszont az alsótagozatos általános iskolai osztályok oktatási körülményeinek javítása. Nem fogadható el az oktatás további területi koncentrációja, mint cél, sőt ahol igény mutatkozik a "visszakörzetesítésre" és megfelelő számú tanuló, tanulócsoporthoz, az alsótagozat visszaállítása lenne a célszerű. A tanulók jelentős része ma ugyanis nagy idő-

ráfördítással és fárasztó utazással tudja a körzeti iskolát rendszeresen felkeresni. Hosszutávon a stabilizálódó népességű falvakban olyan oktatási-közművelődési centrumok kiépítése lenne célszerű, amelyek e községek kommunikativ központjai is lehetnének egyben. Bélapátfalván művelődési központot kell felépíteni, amely független a cementgyár kulturális szervező tevékenységétől. Nagytávon Bélapátfalvának a kistérség kulturális és közművelődési igényeit kell kielégíteni megfelelő színvonalon.

A közlekedés és a kommunikáció fejlesztése során már középtávon szükséges a településcsoport és Eger tömegközlekedési kapcsolatát javítani. Ugyancsak szorosabbá kell tenni Bélapátfalva és a hozzá tartozó települések kapcsolatát. Ennek érdekében magántaxik beállításával is számolni kellene. Hosszutávon meg kell kezdeni az Eger-Szilvásvárad vasútvonal felújítását, menetrendjének korszerűsítését. A menetidő csökkentése jótékonyan hatna a turistaforgalom növekedésére. Tudatosítani kell, hogy a vasútvonal az üdülési és idegenforgalom szempontjából attraktív tényező, amelyet célszerű jobban hasznosítani. Nagytávon szükségessé válik az uthálózat felújítása, különösen a közlekedési tengely hosszában.

Az üdülési és idegenforgalom a Szilvásváradon és Nagyvisnyón kívüli településekben inkább csak átmenő jellegű lehet. Fejlesztési lehetőségeit az előzőekben részleteztük.

Summary

Commissioned by the Planning Enterprise of the Heves County Council, the Department of Economic and Social Geography, Geographical Research Institute, Hungarian Academy of Sciences has prepared a study as a foundation for the general master plan of Bélapátfalva and its settlement group. In the new concept of planning more emphasis is laid on obtaining knowledge of the physical, economic, historical and social conditions of the area and applying it in making master plans better adjusted to local demands.

The objective of these studies of novel attitude is to identify new basic units for master plans; units which have a functional coherence and are able to utilize independently regional natural resources on the long run.

In this volume we meant to summarize the experience of cooperation with planners in order to promote the formation of a methodology of new-type master planning founded on academic analyses. When preparing the study, we adopted partly the approach of geography of society and partly of social geography. The minor distinction is intended to denote that the former conceives the environment of settlement as a coherent system of social base functions and investigates its phenomena related to the transformation of social structure, while the latter focusses on revealing the base functions /work, dwelling, supply and services, education and recreation/ and the relations between groups maintaining them.

The investigations are centred on man as a social being and his activity in space, manifested in the operation and nature of basic functions. While the objective elements of the existing functional spatial structure represent a more or less local closed system, the behaviour of man a social being follows the demand of the whole society and thus it forms an open system. When preparing a general master plan for a settlement the spatial conflicts of the two systems have to be recognized in time and one of the alternative principles of planning has to be the reconciliation of these conflicts.

Another kind of conflict results from the local social and functional spatial organization and the external regional or societal expectations against it. It is questionable under what conditions the given local system can face this challenge.

The present study includes the social consequences of the operation of basic functions. In methodology the analysis of the situation as revealed in questionnaire surveys and through interviews and detailed investigations were made into the inner social functional spatial structure of settlements and its interactions.

Attempts were made to link applied geographical research with general master planning of settlements and the resulting work equally reflects the opinions of professional planners and representatives of local societies as well as of the authors of the present study.

The title 'Bélapátfalva and its settlement group' covers two areal units of the master plan: Szilvászvárad-Nagyvisnyó on the one hand and Bélapátfalva and its settlement group /including the villages Balaton, Bükkszentmárton, Mikófalva and Mónosbél/ on the other. From a social geographical viewpoint, however, it is a functionally coherent area and therefore the seven settlements are treated together.

The study was made observing the above approaches in a consistent manner. The main results of the various stages of investigations were:

1. The geographical potential energy of the settlement group has been diminishing since 1945 and the periphery character of the area has become increasingly marked. In utilizing local energies the achievements of Bélapátfalva and Szilvászvárad are regarded the most outstanding. The position of these villages in the spatial organization of society is relatively peripheral and relatively passive.

2. A changing function of the endowments of the physical environment is observed in the area and this is also manifested in land use transformation /growth of forest areas and derelict lands abandoned by agriculture, spreading gardens and orchards/.

3. The main characteristics of local societies are the relative stability of population numbers, adverse trends in the age distribution of population and tertiary branches slowly gaining ground in occupational structure. The mobility of the population is of medium level, both for in- and outmigration.

4. The inner working links of the settlement group are strongest with Bélapátfalva, while the outer ones are most intensive with Eger. The society of commuters is ageing. Only one important facility, the Bélapátfalva cement-works represents industry. Cooperative and other local industry is of small scale and low standards. The efficiency in agriculture /crop cultivation and stock-breeding/ is low and the developments of production are extensive in nature. The profitability of subsidiary plant production is of rather variable level. Farming on household plots is spreading its efficiency is increasing. A special feature here is the so-called informal spatial work links, one or two-week 'guest work' by groups of agricultural earners /from Nagyvisnyó/ in the Great Hungarian Plain for a share in crop.

5. The service functions in the area are concentrated in Bélapátfalva /retail trade/. In medical care there is a general shortage of specialists /dentists, pediatricists and pharmacists/. The same applies for population services.

6. The educational situation in the settlement group is of medium level. There is sufficient capacity in kindergartens. The recently built primary schools and the qualified staff allows primary education of satisfactory standards and this is also reflected in the general intention of further education.

The centre of public education is Bélapátfalva, where the cement-works maintains a cultural centre. Cultural opportunities are made often one-sided /the demands of cement-works workers are predominant in the selection of programmes/. The behaviour of people concerning cultural activities is variable. In the case of Bélapátfalva and Szilvászvárad, better incorporating

urbanization influences, higher-level forms of community-communicative and cultural behaviour are observed, also promoted by developing tourism in Szilvásvár. The influence of Eger is clearly strong, since the capital town of the county provides a relatively broad scale of opportunities for education and entertainment for the population of the settlement group.

7. Dichotomy characterizes the position of BÉlapátfalva and its settlement group relative to transport. The area lies in a traffic shadow, distant from the spines of railway and public road networks on the one hand, the impact of the neighbouring towns increasing traffic is beneficial to the transport conditions on the other. In public transport the number of bus runs is relatively large, while railway plays an ever decreasing role. Personal car traffic is rapidly expanding. The accessibility of towns /particularly of Eger/ and the developments of the last years /road constructions, improving the telephone supply/ also have a positive impact on tourism. This is reflected in the more open transport behaviour of population.

8. Tourism in the area is centred on Szilvásvár, but the potentials of Nagyvisnyó are equally favourable in this respect. Compared to the present level of tourism, the attraction of the Bükk National Park is far from being fully exploited. For long decades, state and company holiday resorts only operate in Szilvásvár and commercial tourism has been showing some signs of boom only recently. The efforts made to increase touristic capacities have been most successful in increasing the population retaining force of Szilvásvár. The recognition the rising tourism in beneficial on the development of the village and also of the functional spatial structure of the whole region is most expressed there.

On the basis of the results outlined here, the following general proposals are made to promote the development of the area:

- Within the frame of functional development of settlements the medium-term plan should emphasize the strengthening of the central functions of BÉlapátfalva through improving in retail trade, material services and in the financial and institutional supply of education and cultural services. On the long term, it would be useful to expand local employment partly through better exploiting industrial capacities and partly through intensifying the trends pointing towards more intensive industrial and agricultural primary production. On an even longer run, BÉlapátfalva should be developed into a small town.

Szilvásvár and Nagyvisnyó are touristic and recreation areas and any other function has to be developed with a view of this.

Mikófalva, Bükkszentmárton, Balaton and, in part, Mónosbél should be the main agricultural settlements of the area, but alternative employments are advisable to provide through the establishment of subsidiary plants processing agricultural produce. The strengthening of the residential character of Mónosbél could also be envisaged.

- When developing production functions, the industry in BÉlapátfalva and environs is to be strengthened on the medium run. This is possible through the better exploitation of the

cement producing capacities, making end products and partially restoring the coal sorting plant. In the case of the cement-works the chances to produce finished products of building industry have to be considered. A plant for finished products has to be set up, possibly operated jointly with the cooperative farm. In the long-term perspective the relocation of the Szilvászvárad timber processing plant seems to be necessary accompanied by an amplification of product profile.

- The strongly extensive nature of agriculture in the area has to be changed and this is possible too. In accordance with market expectations, the production of certain crops is indispensable. The proximity of urban markets and the progress of tourism and recreation as consumers provides good opportunities for this. Local employment has to be ensured and for environmental protection considerations manufacturing capacities should be distributed between the villages and certain specialization /e.g. to poultry processing and wool treatment/ should be formed.

- Regarding the development prospects of non-productive functions, retail trade and services are key issues in the intensification of the role of Bélapátfalva as a central settlement. Within the medium-term plan the network of cooperative and private retail trade and first of all specialized shops have to be built. In perspective the establishment of a department store and a service centre will be necessary, while on a longer run the organization of a complete small-town shop network is the objective.

- In order to improve medical care, in the medium-term plan the conditions of specialists' supply has to be ensured for the polyclinics. In the further future basic medical care has to be raised in the villages to the level that it would not be a disadvantage to live in a village.

- In the medium-term plan in education some capacities could be added to the village kindergartens and thus stabilize the situation. A major investment is necessary to improve the circumstances of education in the lower classes of primary schools in the small villages. A further regional concentration of education would cause much harm. Where there is demand for this, the lower classes have to be moved back to the village. On the long run in villages with stabilizing population it is feasible to build educational-cultural centres, which could have communicative functions too. In perspective Bélapátfalva should be able to meet the cultural and public education demands of the area at a satisfactory level.

- When developing transport and communications, even on medium-term the public transport links with Eger have to be improved. The contacts between Bélapátfalva and the adjacent settlements have to be made closer. On the long run the modernization of the Eger--Szilvászvárad railway has to begin, also affecting the time-table, which would be of beneficial on the growth of tourism. In perspective a total modernization of street network has to take place.

- The recreation and tourist functions can be only of transit nature in the settlements other than Szilvászvárad and Nagyvisnyó. The opportunities for development can be envisaged as described above.

- The condition of the implementation of development is to allow more freedom for the inner self-organization of settlements in both economic and social fields. As a result of restricted means, the efficiency of central planning and management /capital, personnel etc./ drops with decreasing settlement size. Consequently the utilization of the socio-economic reserves of local societies relying on individual 'internal' and 'external' entrepreneurship only gives hope to achieve some stabilization in the situation of the peripheral areas.

The above 'modest proposals' remain such if they are not coupled with the transformation of the present local economic structure and management routines. Until the economic, social and political dependence of similar areas is not reduced, it is not feasible to exploit the available local resources in a rational way.

K é r d ő i v

1. Lakcím:.....település,.....utca,.....házzszám
2. Együttlakó családtagok
	Életkora	Iskolai végzettsége	Foglalkozása	Munkahelycime	Mióta laknak a faluban?
Apa					
Anya					
Nagy-
szülők					
férfi					
nő					
14 éven aluli családtagok					
14 éven felüli családtagok					
3. Mióta laknak a lakásban?..... év
4. Hol lakott korábban a család /1960-tól/?
- a) A faluban.....évtől.....évig
- b) Máshol.....évtől.....évig
5. Ha más településből jött írja le beköltözése okait.....
6. Szándékoznak-e a jövőben elköltözni a faluból? Ha igen, hová?
7. Ha nem a faluban dolgozik milyen közlekedési eszközt vesz igénybe a napi bejárásra? /Kérjük aláhúzni!/: vonat, Volán busz, tsz, szövetkezeti, vállalati stb. busz, személygépkocsi, egyéb:
8. Miért dolgozik más településen?
9. Hol vásárolja: /x-szel jelölni/
- | | műszaki
cikkek | ruházati
cikkek | napi élelem | hús-
árak | háztartási
cikkek |
|---------------|-------------------|--------------------|-------------|--------------|----------------------|
| Helyben | | | | | |
| Egerben | | | | | |
| Bélapátfalván | | | | | |
| Ózdon | | | | | |
| Egyéb helyen | | | | | |
10. Milyen szolgáltatásokat venne igénybe falujában ha lehetősége lenne rá?.....
11. Milyen szolgáltatásokat vesz igénybe más településeken és hol?.....
12. Hol és milyen egészségügyi létesítményeket vesz igénybe a faluján kívül?.....
13. Falujában milyen egészségügyi szolgáltatásokra lenne szükség?.....
14. Milyennek ítéli meg falujában /aláhúzni/:
a munkavállalási lehetőséget: jó közepes rossz
ennek okai:.....

a közellátást, közszolgáltatást: jó közepes rossz
 ennek okai:.....
 az egészségügyi ellátást: jó közepes rossz
 ennek okai:.....

15. Volna-e lehetősége máshol munkát vállalni?.....
 16. Látogatja-e Ön, s ha igen milyen gyakran az alább felsorol-
 takat?

	APA					ANYA					GYERÉK					Hol?			
	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3		4	5	6
Mozi																			
Eszpresszó																			
Italbolt																			
Művelődési ház																			
Zenés szórako- zóhely, disco																			
Sportrendezvény																			
Templom																			
Egyesület, szakkör																			
Szomszédok																			
Rokonok																			
Könyvtár																			
Barátok																			
Munkatársak																			

1= hetente többször, 2= heti egyszer, 3= havonta többször,
 4= havonta egyszer, 5= ritkábban, 6= nem jár

17. Milyennek itéli meg lakóhelye közlekedési helyzetét?
 vonatközlekedés: jó közepes rossz /aláhuzandó/
 autóbuszközlekedés: jó közepes rossz
18. Mik a tömegközlekedés kedvezőtlen vonásai? /aláhuzandó/
 vonatnál: kedvezőtlen indulási időpontok - hosszú utazási
 idő - ritkán jár - kényelmetlen utazás - magas
 menetdíj
 autóbusznál: kedvezőtlen indulási időpontok - ritka járat-
 szám - hosszú utazási idő - sok kitérő útvonal -
 kényelmetlen utazás - magas menetdíj
19. Hány alkalommal keresi fel havonta a legközelebbi városokat
 a munkavégzésen kívül? Miért?
 Egert alkalommal, céljából
 Ózdot alkalommal, céljából
 Béalápátfalvát..... alkalommal, céljából
 Egyéb települést..... alkalommal, céljából
20. Milyen járművel utazik ilyenkor? /aláhuzni/
 személygépkocsi, vonat, autóbusz, egyéb
21. Személygépkocsija van-e? /aláhuzni/ van nincs
22. Változtak-e utazási szokásai a vasuti és autóbuszközlekedés
 díjszabásának emelkedése óta? /aláhuzni/
 Változtak - Nem változtak

23. Rendelkezik-e fizetővendégszobával /IBUSZ vagy COOPTURIST/?
 igen - nem
24. Tervez-e szobakiadást?
 igen - nem
 Ha nem, miért?.....
25. Állami támogatással vállalna-e lakásbővítés, fizetővendégszoba kiadása céljából?
 igen - nem
 Ha nem, miért?.....
26. Mekkora a háztáji föld nagysága?.....négyyszögöl
27. Mekkora a háztáji állatállomány?..... db
 ebből: ló.....db, sertés.....db, szarvasmarha.....db,
 nyúl..... db, baromfi.....db, egyéb..... db
28. Termel-e eladásra? Ha igen, mit?.....

A NEW VOLUME IN THE SERIES STUDIES IN
GEOGRAPHY IN HUNGARY

Vol. 22.

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 264 p.

CONTEMPORARY ESSAYS
IN AUSTRIAN AND HUNGARIAN GEOGRAPHY

Edited by

E. LICHTENBERGER, M. PÉCSI

This volume of essays contain those 18 lectures which were held at the 1st Austrian-Hungarian Geographical Seminar in Vienna, in November, 1986. As it was the first event of a new professional forum, one of the main points of view was to show the main trends of the geographical investigations of the two countries. It was also aimed by both of the leaders of the two delegations (Mrs. E. LICHTENBERGER and M. PÉCSI) to give an overview in separate lecture about the characteristic features of the geographical research works elaborated in their countries.

This volume summarizes the lectures in 4 different trends of research, just like Geographical Research and Geographical Information Systems, Remote Sensing and Ecology, Multivariate Techniques, Socio-economic Development Problems in Austria and Hungary. From among the themes we can find the problem of the Geographical Information Systems, the use of remote sensing methods in territorial planning, the investigations of deforestation by remote sensing methods, the expected ecological effects of water barrage system being built, the types of tourism, the "second home" phenomenon. They talked about the classification of the Hungarian settlements, about the problems of small towns and about the developing trends of the alms in Austria.

The bibliographies of the volume that contain the most important publications of the past years, make it easy to orientate yourself in the special geographical literature of the two countries.

TERÜLETI KUTATÁSOK 8.

Elmélet-Módszer-Gyakorlat 45.

SZOCIÁLGEográfIAI TANULMÁNYOK

Szerkesztette: TINER Tibor

MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Bp.1988.
222.old.

A Területi Kutatások nyolcadik füzetének tanulmányai többnyire társadalomföldrajzi ihletésűek. A témák — sokszínűségük ellenére — a fenti rendezőelv alapján formálódnak sajátosan egységes-sé. Így nyomja rá a bélyegét a szociálgeográfiai szemlélet a kötet elméleti jellegű bevezető dolgozatára, település-, agrár-és közlekedésföldrajzi cikkeire, rávilágítva egy-egy társadalmi alapfunkció térbeli változások formájában való megnyilvánulási sajátosságaira, azok specifikumaira.

Külön felhívjuk az Olvasó figyelmét a legutóbbi nyugat-német (bajor)-magyar szemináriumra készült tanulmányokra, amelyek a szociálgeográfia "müncheni iskolájának" legfrissebb kutatási eredményeiről tájékoztatnak.

A kiadvány újabb hasznos adalék a társadalom szűkebb és tágabb földrajzi környezete megismeréséhez.

A DUNÁNTÚLI-KÖZÉPHEGYSÉG, A.

Természeti adottságok és erőforrások

Szerkesztette: ÁDÁM László, MAROSI Sándor, SZILÁRD Jenő

Bp. 1987. Akadémiai Kiadó. 500 p. 132 Ft
(Magyarország tájföldrajza 5.)

A tájmonográfia sorozat jelen kötete a Dunántúli-középhegység általános természetföldrajzi adottságait és erőforrásait mutatja be. Részben a nagytáj földtani adottságait, ősföldrajzi fejlődéstörténetének fontosabb szakaszait és ásványi nyersanyagait foglalja össze, részben pedig az egymással kölcsönhatásban levő domborzat, éghajlat, vízrajz, növényzet és talajtakaró fejlődését, jelen állapotát, főbb jellemzőit és várható alakulását tárgyalja.

Az új tudományos irányzatot képviselő feldolgozás ökológiai, gazdasági és környezetvédelmi szemléletű kutatási koncepciót és módszert tükröz, amely - a földrajzi környezet gyors változása és átalakulása következtében - a természet és a társadalom kölcsönhatásának az elemzését és értékelését helyezi előtérbe. Különös hangsúlyt fordít a potenciális erőforrások környezetkárosítás nélküli hasznosítási lehetőségeire. A nagytáj regionális sajátosságait, a táji jellemzők területi különbségeit a sorozat következő kötete részletezi.

A SOROZAT ELŐZŐ KÖTETEI

Sorozatszerkesztő: PÉCSI Márton

1. A Dunai Alföld
Szerkesztette: Marosi Sándor, Szilárd Jenő.
Bp. 1967. Akadémiai Kiadó. 358 p. 76 Ft
2. A Tiszai Alföld
Szerkesztette: Marosi Sándor, Szilárd Jenő.
Bp. 1969. Akadémiai Kiadó. 381 p. 96 Ft
3. A Kisalföld és a Nyugat-magyarországi peremvidék
Szerkesztette: Ádám László, Marosi Sándor
Bp. 1975. Akadémiai Kiadó. 605 p. 112 Ft
4. A Dunántúli-dombság. (Dél-Dunántul)
Szerkesztette: Ádám László, Marosi Sándor, Szilárd Jenő
Bp. 1981. Akadémiai Kiadó. 220 p. 220 Ft

